

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ЗА СКАНДИНАВСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ

Навчальний посібник

Харків 2024

Авторський колектив:

Моргунов О. А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Власенко І. В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Шевченко Т. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Рецензенти:

Ковальов І. В. – кандидат військових наук, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Національної академії Національної гвардії України;

Морозіков О. Ю. – начальник відділу превенції Харківського районного управління поліції № 3 Головного управління Національної поліції в Харківській області.

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 13 від 23 грудня 2022 р.)*

Моргунов О. А. **М79** **Забезпечення публічної безпеки та порядку за скандинавською моделлю : навч. посіб. / О. А. Моргунов, І. В. Власенко, Т. В. Шевченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2024. – 176 с.**

ISBN 978-966-610-279-2

Посібник присвячено організації та проведенню охорони публічного порядку силами правопорядку за новими демократичними принципами з виконанням принципу верховенства права на основі міжнародного досвіду (скандинавська модель). Подано практичні рекомендації щодо організації, планування, управління та проведення охорони публічного порядку силами правопорядку на масових заходах.

Призначено для використання у практичній діяльності підрозділами Національної поліції, а також у начальному процесі вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання.

УДК 629.7.015.533.661(075.8)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
<u>РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ.....</u>	<u>7</u>
<u>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ</u> <u>МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ.....</u>	<u>11</u>
<u>РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМНІ ЗАСАДИ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ</u>	<u>18</u>
<u>РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ.....</u>	<u>22</u>
4.1. Барометр стану обстановки	22
4.2. Рівні оцінки загрози	24
4.3. Оцінка обстановки.....	25
4.4. Послідовність дій сил правопорядку	28
4.5. Тактичні складові скандинавської моделі.....	33
4.5.1. <i>Управління силами та засобами</i>	<i>34</i>
4.5.2. <i>Сили та засоби.....</i>	<i>39</i>
4.5.3. <i>Поліція діалогу.....</i>	<i>42</i>
4.5.4. <i>Розташування сил та засобів.....</i>	<i>47</i>
4.5.5. <i>Зниження ризиків протистояння поліцейських та громадян</i>	<i>48</i>
4.5.6. <i>Використання заходів примусу</i>	<i>49</i>
4.5.7. <i>Мобільність сил і засобів поліції.....</i>	<i>50</i>
4.5.8. <i>Фіксація правопорушень</i>	<i>73</i>
4.5.9. <i>Одяг та захисне спорядження.....</i>	<i>74</i>
4.5.10. <i>Взаємодія підрозділів та служб.....</i>	<i>86</i>
<u>РОЗДІЛ 5. ТАКТИКА ДІЙ.....</u>	<u>89</u>
5.1. Обов'язки та основні дії учасників охорони публічного порядку ...	89
5.2. Тактичні позиції (поведінка) поліцейських.....	94
5.3. Тактичні принципи попередження напруженості та ризику виникнення конфліктних ситуацій	96
5.4. Види бойових шикувань (бойовий порядок)	99
5.5. Тактика заміни особового складу у бойовому шикуванні.....	104
5.6. Тактика дій поліцейського за появи загрози використання пальних речовин на масових заходах.....	106

5.7. Тактика дій під час загрози для поліцейських поліції діалогу.....	107
5.8. Тактика дій групи спостереження.....	108
5.9. Тактика дій групи стримування	109
5.10. Розташування сил та засобів, тактика дій підрозділів	110
5.10.1. <i>Схеми розміщення сил та засобів на стаціонарному місці, де відбуваються масові заходи (мітинг, святкові виступи, спортивні змагання)</i>	110
5.10.2. <i>Схеми розміщення сил та засобів Національної поліції під час пересування містом групи громадян (хода, демонстрація, спортивні змагання)</i>	113
5.11. Тактика скоординованих одночасних дій сил правопорядку.....	116
5.12. Зміна напрямку руху колони учасників масових заходів	117
5.13. Тактика використання спеціальної поліцейської техніки.....	121
5.14. Спільні бойові шикування особового складу та спеціальних ТЗ	126
5.15. Тактика витиснення правопорушників.....	127
5.16. Тактика поділу натовпу на частини	131
5.17. Тактика відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів	136
5.18. Тактика фільтрації нещільного натовпу.....	138
5.19. Тактика затримання правопорушників	139
5.20. Тактика подолання перешкод.....	143
5.21. Тактика дій зі щитами	147
РОЗДІЛ 6. ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ	158
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ	165
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	167
ДОДАТОК	171

ПЕРЕДМОВА

Кількість масових заходів, які проводить кожна країна, значна, тому організація, планування та забезпечення публічної безпеки в цих заходах є дуже актуальним питанням. На жаль, вкрай негативний вияв під час проведення масових заходів мають групові порушення публічного порядку та масові заворушення. Аби уникнути таких негативних виявів, поліції необхідно постійно удосконалювати свої навички та вміння і завжди бути напоготові. Для осмислення, аналізу та визначення особливостей організації й здійснення масових заворушень необхідно ознайомитися та проаналізувати масові заворушення, які відбувалися у світі.

У Копенгагені 20 травня 1993 р. поліція була змушена застосувати зброю проти демонстрантів, які вимагали скасувати результати референдуму щодо приєднання Данії до Маастрихтської угоди по Європейському Союзу. У результаті використання сили поліцією вогнепальні поранення отримали 11 осіб, 26 осіб отримали інші травми. Травмовані були і 26 поліцейських.

Масові заворушення, які відбулися 14–16 червня 2001 р. у шведському місті Гетеборг, де проходив саміт ЄС, назвали «Гетеборзькою битвою». Унаслідок зіткнень 12–25-тисячного натовпу антиглобалістів з поліцією центральна частина міста була серйозно пошкоджена, ситуація під час протесту вийшла з-під контролю і поліція відкрила вогонь по протестувальникам. Поранення отримали 90 демонстрантів і 56 поліцейських. Було затримано понад 500, заарештовано – 385 протестувальників, 80 з них засуджені. Водночас у поліцію надійшли заяви на 170 поліцейських, було заведено п'ять справ, зокрема на поліцмейстера Гетеборга, проте жодне до суду не дійшло.

У Франції у 2005 р. заворушення відбувалися щоночі, потім поширилися по всій країні і перемістилися до Німеччини та Бельгії. 30 жовтня у передмістях Парижа почалися погроми і підпали автомобілів емігрантами. Зіткнення з поліцією відбулися у дев'яти містах-супутниках Парижа, а також у декількох французьких департаментах у самому серці країни – Іль-де-Франс: Сен-Сен-Дені, Сен-Марн, Івлін, Валь-д'Уаз. Групи молодих людей підпалювали автомобілі, магазини і закидали поліцію камінням. У зіткненнях у передмістях постраждали 60 поліцейських.

29 січня 2009 р. Франція пережила один із наймасштабніших страйків у своїй історії, на вулиці вийшли два з половиною мільйони французів. Вони вимагали від влади захисту в період фінансової кризи, збереження робочих місць, заробітної плати, соціальних гарантій і підтримки громадського сектору. Через страйк, оголошений як на державних, так і на приватних підприємствах, виникли перебої у роботі залізниць. Була паралізована робота лікарень, банків, пошти, шкіл і значної кількості підприємств. У сутичках із учасниками заворушень постраждали 30 представників поліції.

Серія вуличних демонстрацій у Єгипті в січні – лютому 2011 р. призвели до відставки президента країни Хосні Мубарака (саме це було головною вимогою демонстрантів упродовж двох з половиною тижнів протестів). 7 лютого міжнародна правозахисна організація Human Rights Watch оприлюднила дані, відповідно до яких унаслідок протестів у Єгипті загинуло щонайменше 297 людей. Зокрема, загинуло 32 поліцейських, ще понад одну тисячу правоохоронців отримали поранення і травми.

Масові заворушення, що почалися увечері 6 серпня 2011 р. в районі Тоттенхема, розташованому на півночі Лондона, 8 серпня поширилися на інші райони міста, а 9 серпня перемістилися й в інші міста: Бірмінгем, Бристоль, Глостер, Ліверпуль, Манчестер, Ноттінгем. У результаті заворушень постраждало кілька десятків людей (серед них близько 35 поліцейських), спалено велику кількість автомобілів, розгромлено багато магазинів і ресторанів. Одна людина померла в лікарні від вогнепальних поранень.

Масові заворушення у Швеції 2013 р. почалися 19 травня в Хусбю, передмісті Стокгольма і становили запеклі зіткнення між іммігрантами та поліцейськими. Етнічна молодь підпалювала автомобілі та чинила погроми, а поліцейських закидували камінням. Тільки за одну ніч 19 травня пожежні команди 90 разів виїжджали для гасіння підпалів на околицях Стокгольма. У зіткненнях з протестувальниками постраждали семеро поліцейських, проте жодних затримань не відбулося.

Щосуботи та щонеділі у Франції із середини листопада 2018 р. фіксуються безлади. На вулицях Франції в акціях протесту «жовтих жилетів» беруть участь від 20 до 100 тис. маніфестантів. При цьому, за даними поліції, лише в Парижі збиралося близько 5 тис. «жовтих жилетів». Мітинги в Парижі вже неодноразово виходили за межі мирних акцій, обертаючись вандалізмом і погромами. У заворушеннях загинуло щонайменше 10 людей. З початку акцій «жовтих жилетів» із середини листопада 2018 р. постраждали вже близько однієї тисячі поліцейських.

Кількість масових заворушень у світі зростає, тому є потреба у визначенні їх основних закономірностей, особливостей виникнення та перебігу. Викликає занепокоєння велика кількість постраждалих як серед маніфестантів, так і серед поліцейських.

Охорона публічного порядку на масових заходах (мітингах, демонстраціях, святах тощо) має певні особливості і вимагає від правоохоронців додаткових вмінь та навичок. У світі давно розглядаються питання підтримання правопорядку під час масових заходів, накопичується досвід. Вчені та правоохоронці Швеції та Данії розробили та запропонували нову систему підтримання правопорядку, яка отримала назву «скандинавська модель». За основу взяли дослідження англійських психологів, які вивели вдосконалену модель поведінки натовпу під впливом соціальної ідентичності. Зазначена модель поліцейських дій дає змогу зменшити вияви насильства (від обох сторін протистояння) під час масових заходів та передбачає застосування проєктивного підходу, спрямованого на реалізацію демократичних принципів у діяльності поліції, забезпечення прав і свобод громадян.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Сучасні підходи щодо підготовки правоохоронців вимагають застосування новітніх методик та сучасного спеціального обладнання. З метою належної теоретичної та практичної підготовки курсантів до забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів подані такі терміни та поняття з визначенням нижче змістом.

Громадське місце – частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна чи відкрита для населення вільно або за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, у тому числі під'їзди будівель і споруд, а також підземні переходи, стадіони, паркінги (ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення»).

Масовий захід – це свідома та тимчасова присутність у публічному місці групи осіб (2 і більше) з метою вираження чи задоволення своїх спільних інтересів політичного, економічного, соціального, культурного, релігійного та/або іншого характеру, що проходить мирно та без зброї.

Масові заходи – це заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди відзначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також з ініціативи політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо.

Мирний масовий захід та акція комерційного характеру – організований мирний масовий захід чи акція групи людей, об'єднаних єдиною спільною комерційною метою.

Збори – спільна присутність групи громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, які зібралися в одному місці, визначеному їх організаторами і погодженому ними з виконавчими органами місцевої державної влади чи місцевого самоврядування, для прилюдного обговорення та вираження свого відношення до дій усіх гілок державної влади, органів місцевого самоврядування і самоорганізації, їх посадових осіб, керівників підприємств, організацій та установ усіх форм власності, подій у соціально-політичному, економічному житті держави, суспільстві та світі в цілому, а також для вирішення інших питань.

Демонстрація – організоване, мирне масове проходження громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, з використанням як державної, так і іншої

незабороненої чинним законодавством України символіки, плакатів, транспарантів, портретів по тротуару чи проїжджій частині вулиці (дороги), бульвару, проспекту, площі, по визначеному її організаторами та погодженому з місцевими виконавчими органами державної влади чи місцевого самоврядування маршруту з метою привернення уваги вищих та місцевих державних владних структур, їх посадових осіб, громадськості до вирішення нагальних соціально-політичних, економічних та інших проблем і питань держави, суспільства, місцевої територіальної громади або з метою прилюдного протесту проти рішень, заходів, здійснюваних державою, місцевими органами самоврядування, їх посадовими особами, а також проти окремих подій життя держави чи світу в цілому, або навпаки – їх підтримки.

Мітинг – організоване, мирне масове зібрання громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, з використанням як державної, так і іншої незабороненої чинним законодавством України символіки, плакатів, транспарантів, портретів, а також звукопідсилюючої апаратури, у визначеному його організаторами та погодженому ними з місцевими виконавчими органами державної влади чи місцевого самоврядування місці для прилюдного обговорення окремих подій чи питань соціально-політичного, економічного життя держави, суспільства, світу в цілому, вираження протесту або підтримки дій державних владних структур всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, політичних, профспілкових, громадських та інших організацій, окремих посадових осіб, а також з метою вирішення проблем та питань, що відносяться до сфери соціально-політичних, економічних, партійних, релігійних, національних та інших інтересів учасників мирних масових зібрань та акцій.

Пікетування – прилюдне виявлення громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, особистих, групових, та інших соціально-політичних, економічних, партійних, релігійних, національних та інших інтересів чи протесту (без демонстрацій, мітингів, походів), в тому числі шляхом голодування, біля та навколо адміністративних будинків державних, правоохоронних органів, судів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ всіх форм власності, організацій та навчальних закладів з використанням чи без використання закликів, плакатів, транспарантів, портретів та інших дозволених наглядних засобів.

Похід – організований, довготривалий, з перервами на проїзд транспортом та проведення мітингів, пікетувань та відпочинку, мирний масовий рух громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, по завчасно розробленому його організаторами та погодженому з місцевими виконавчими органами державної влади чи місцевого самоврядування, загальноукраїнському, загальнокримському, загальнообласному чи загальнорайонному маршрутах з метою привернення уваги вищих та місцевих державних

владних структур, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб до себе та своїх проблем, а також з метою прилюдного виявлення своїх соціально-політичних, економічних, партійних, релігійних, національних та інших настроїв чи протесту.

Вуличний похід – організований, з перервами для проведення мітингів, пікетувань мирний масовий рух громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, по заздальгідь розробленому його організаторами та погодженому ними з місцевими виконавчими органами державної влади чи місцевого самоврядування загальноміському, загальнорайонному в місті, загальноселищному чи загально-сільському маршрутах з метою привернення уваги вищих та місцевих державних владних структур, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб до себе та своїх проблем, проблем місцевої територіальної громади, а також з метою прилюдного виявлення своїх соціально-політичних, економічних, партійних, релігійних, національних та інших настроїв чи протесту.

Акція – організована мирна масова дія протестного характеру (голодування, наметове містечко, факельний вуличний похід тощо) або без нього (автомотовелопробіг, благодійний культурний захід, виставка тощо) групи людей, об'єднаних єдиною спільною метою, направленою на привернення уваги органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадськості до вирішення соціально-політичних, економічних, партійних, релігійних, національних та інших проблем, які представляють приватно-індивідуальний, колективний, суспільний чи державний інтерес.

Контрзібрання – одночасне мирне зібрання, що має на меті вираження незгоди з поглядами учасників іншого мирного зібрання.

Організатор масового заходу – юридична чи фізична особа, яка на законних підставах виконує функції щодо організації проведення масового заходу.

До організаторів масових заходів належать:

- політичні партії, громадські об'єднання, професійні спілки та релігійні організації;
- органи державної влади та місцевого самоврядування, іноземні дипломатичні установи в Україні;
- професіональні футбольні клуби, інші спортивні клуби, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості;
- інші підприємства, установи та організації;
- ініціативні групи громадян та/або окремі громадяни.

Учасники масових заходів – фізичні особи, які на засадах добровільності перебувають у публічному (громадському) місці з метою вираження чи задоволення своїх спільних інтересів політичного, економічного, соціального, культурного, релігійного та/або іншого характеру.

До учасників масових заходів належать:

- учасники мирних зібрань та/або офіційних заходів;

– команди-учасниці та спортсмени під час проведення футбольних матчів, інших офіційних спортивних змагань, масових спортивних заходів, артисти – культурно-видовищних заходів;

– глядачі під час проведення футбольних матчів, інших офіційних спортивних змагань, масових спортивних і культурно-видовищних заходів.

Громадська безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки (Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів»).

Громадський порядок – сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових і етичних норм (Закон України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів»).

З урахуванням аналогічності понять «громадська безпека» та «публічна безпека», «громадський порядок» та «публічний порядок» є тотожними.

Групове порушення громадського порядку – організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях (ст. 293 Кримінального кодексу України).

Масові заворушення – організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях.

Організація масових заворушень – це об'єднання людей для участі у масових заворушеннях, керівництво натовпом, підбурювання до вчинення дій, які являють собою масові заворушення, провокаційні дії, вчинені з метою викликати відповідну поведінку великих груп людей. Способи організації масових заворушень можуть бути різноманітними (виступ на мітингах, оголошення різноманітних звернень, розробка планів по збурюванню натовпу, розподіл ролей серед окремих учасників масових заворушень тощо).

Під **активною участю у масових заворушеннях** розуміють безпосереднє вчинення дій, в яких виражаються масові заворушення (їх вичерпний перелік наведено в диспозиції ч. 1 ст. 294), виконання вказівок організаторів і залучення до цього інших осіб.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Для того щоб ефективно попереджати виникнення заворушень та протидіяти їм необхідно визначити основні напрями в їх організації та проведенні. Алгоритм дій, спорядження правоохоронних органів обов'язково залежить від особливостей, причин та порядку організації й проведення масових заворушень. Проаналізувавши сучасне соціально-економічне, політичне становище у світі, слід зазначити, що основними причинами виникнення масових заворушень є:

- економічна криза;
- збільшення проміжку між бідними та багатими;
- погіршення системи освіти;
- руйнування традицій та ідеалів;
- зuboжіння населення;
- погіршення соціального забезпечення населення;
- незаконна міграція;
- вплив кіно, засобів масової інформації;
- невиконання законів у країні;
- фанатський рух;
- релігійна та політична протидія;
- неефективність або свавілля органів влади та правопорядку;
- терористична діяльність.

Зміни в усіх країнах світу стосуються всіх сфер життя і з роками відбуваються кардинальні інформаційні, технологічні революції. На жаль, зміни відбуваються і у сфері порушення громадського порядку. Особливості масових заворушень, які виникали останніми роками:

- планування заходів, набір активних учасників у соціальних мережах;
- віковий склад учасників заворушень, як правило, 15–25 років, насамперед мігранти;
- активізація радикальних партій в країні з підбору молоді для захисту «справедливості», фінансування підготовки заворушень;
- «соціальні» гасла правопорушників, прикривають справедливими бажаннями свої неправомірні дії;
- основним «злом» є сили правопорядку;
- підготовка бойових груп, їх тренування і вишкіл для протидії правоохоронним органам;
- порушення порядку визнається як єдиний спосіб досягнення своєї мети;

- масовість випадків порушення закону та безкарність поширюють кількість учасників масових заворушень;
- любов до музики, футболу замінюється агресивним налаштуванням на тих, хто вважається противниками їхніх кумирів;
- організація рейдерських атак;
- організація провокацій (захоплення будівель, обмеження руху транспорту, обмеження пересування громадян);
- залучення до заворушень дітей, жінок, людей похилого віку та осіб з інвалідністю;
- пересування малих груп та їхні активні дії короткий час у певному місці;
- поява мобільних груп правопорушників (автомобілі, велосипеди, скейти, мотоцикли);
- наявність у місцях заворушень груп інформаторів, що пришвидшує передачу інформації групам, які задіяні в масових заворушеннях;
- поширення масштабних підпалів та погромів;
- використання засобів задимлення та пальних речовин;
- попередня підготовка бойових груп (інформаційна);
- попереднє опрацювання їх тактики і дій;
- поширення неправдивих чуток про події, що відбуваються;
- залучення для організації заворушень «спеціалістів» з метою притягнення великих мас людей;
- звинувачування влади та правоохоронних органів навіть в особистих діях;
- під час протидії натовпу проти поліції активно використовуються провокації;
- широка інформатизація подій, звеличення «героїв» та критика органів правопорядку, однобічне висвітлення інформації;
- залякування населення, особливо тих, хто підтримує владу;
- психологічна дія на особовий склад правоохоронців;
- організоване відволікання уваги правоохоронців, протидія реагуванню та їх пересуванню.

Гуманізація наслідків масових заворушень та ідеалізація правопорушників вкрай негативний напрям під час організації та проведення безладу. Так, наприклад, згідно з підрахунками видання «Le Parisien», цілком підтримують страйк 65 % французів і ще 23 % «симпатизують» страйкарям. Не задоволені маршами і пікетами лише 12 % опитаних виданням. Порушувати закон та порядок вважається нормальним виявом, навіть доцільним.

Насторожує факт появи тактичної підготовки у правопорушників. Багаторічні зміни та розвиток під час виникнення та подальшого розвитку масових заворушень привели до підвищення «професіоналізму» правопорушників. До основних напрямів підготовки правопорушників до масових заворушень належать:

- правопорушники дуже добре обізнані з поліцейською тактикою, тому їм відомі слабкі місця і способи протидії правоохоронцям;
- маніфестанти добре екіпіровані та озброєні, мають широкий спектр засобів індивідуального захисту;
- правопорушники володіють навичками виготовлення зброї, «коктейлів Молотова», будівництва барикад, загорож та ін.;
- опрацьовані ними схеми тактичних дій в умовах міста, ночі, публічних місць враховують особливості ситуації та постійно змінюються, з'являються шиккування, мобільні групи, перенесення місць активних та силових дій та ін.

Різновид масових заворушень стосується найбільш мирної сфери суспільного життя – спорту. Вже сформована сила, яка загрожує правопорядку, це спортивні фанати (ультрас). Порушення громадського порядку відбувається не лише в межах стадіону, а й міста, де відбуваються спортивні змагання і до них можуть залучатися великі маси населення. Для України попередження масових заворушень під час проведення спортивних змагань є вкрай актуальною темою. Тому особливості та тенденції при організації і проведенні масових заворушень під час спортивно-масових заходів становлять значний інтерес. До них належать:

- велика кількість людей на стадіоні;
- можливість появи осіб в алкогольному або наркотичному сп'янінні;
- можливість появи великої кількості постраждалих;
- конструкційні недоліки елементів стадіону;
- використання небезпечних елементів (гучномовці, фаєри, петарди, дими);
- можливість появи некерованого натовпу.

Особливості поведінки та організації протиправних дій ультрас на спортивно-масових заходах:

- організовані групи ультрас добре впізнавані на початку спортивних заходів;
- домовленості ультрас із керівництвом стадіонів про відсутність у їхніх секторах стюардів та правоохоронців;
- усі дії ультрас добре сплановані та відпрацьовані;
- постійне підбурювання інших вболівальників до протиправних дій;
- наявність у секторах, де перебувають ультрас, спеціалізованих осіб (організатори, інформатори, відео- та фотозйомка);
- на цьому етапі повністю попередити внесення на стадіон заборонених предметів неможливо;
- активним правопорушникам легко уникнути покарання, зникнути у натовпі;
- використання ультрас забороненої символіки, зображень, написів;
- невинуватена агресивність проти правоохоронних органів;
- про можливі дії та сценарій дій ультрас можна дізнатися на їхніх сайтах.

Окремо слід розглянути виникнення, існування та можливості натовпу і стихійної масової поведінки. Існує правило, за яким лише 1 % учасників масових заворушень є активними учасниками та організаторами протиправних дій, інша частина – учасники, які піддаються загальному настрою та мають стихійну масову поведінку.

Натовп – скупчення людей, не об'єднаних спільною метою і єдиною організаційно-рольовою структурою, але пов'язаних між собою загальним центром уваги й емоційним станом.

Стихійна масова поведінка (англ. – *collective behavior*) – розпливчастий термін соціальної та політичної психології, яким позначають різні форми поведінки натовпу, циркуляцію чуток, іноді також розповсюдження моди, колективні манії, громадські рухи та інші масові явища.

Виокремлюють такі ознаки стихійної масової поведінки: залучення великої кількості людей, одночасність, ірраціональність (ослаблення свідомого контролю), а також слабка структурованість, тобто нечіткість позиційно-рольової структури, характерної для нормативних форм групової поведінки.

Дії натовпу призводять до соціальних змін у традиціях, законності, нормах, а також піддають її учасників підвищеному ризику травмування. Якщо загальний настрій і підбурення організаторів не корегуються, не зупиняються правопорушення, то виникає почуття безкарності, що і призводить до беззаконня. Протиправний настрій натовпу швидко поширюється та сприймається спочатку як нормальне явище, потім як доцільне, і, зрештою, як єдине. На останньому етапі будь-яка протидія протиправним діям сприймається учасниками як вплив на їх права та свободи і викликає агресію.

Натовп створюється і формується на підставі чуток та емоційного стану учасників цих дій. Емоційний стан стирає індивідуальні відмінності. Ситуативно знижується роль особистісного досвіду, індивідуальної і рольової ідентифікації, здорового глузду. Людина відчуває і діє «як всі».

Отже, все це вказує на неоднорідність натовпу, який протидіє працівникам поліції. Люди, які перебувають у натовпі, мають різний емоційний стан і тому виконують різні завдання. На рис. 1 відображено структурний склад учасників масових заворушень і їх схематичне розташування.

Зважаючи на структурний склад учасників масових заворушень, працівники поліції для припинення протиправних дій повинні стримувати і не давати поширюватися масовим заворушенням. Затриманню підлягають активні учасники (екстремісти) та організатори масових заворушень. У жодному випадку не повинні постраждати глядачі, співчуваючі та натовп, якщо не веде себе активно та агресивно.

Натовп поділяється на чотири види:

- okazіональний;
- конвенційний;
- експресивний;
- екстатичний.

Рис. 1. Структурний склад учасників масових заворушень і їхнє розташування

Оказіональний натовп (від англ. occasion – випадковість) – скупчення людей, що зібралися подивитися на несподівану подію (глядачі, перехожі, зівачи).

Конвенційний натовп (від англ. convention – умовність) збирається з приводу заздалегідь оголошеної події.

Експресивний натовп (від англ. expression – вираз) – ритмічно виражає ту чи іншу емоцію: радість, ентузіазм, обурення та ін.

Екстатичний натовп (від англ. ecstasy – екстаз) – екстремальна форма експресивного натовпу.

До основних властивостей натовпу, які впливають на його агресивність та негативно діють на підтримання порядку і систему публічної безпеки загалом, належать:

- алогічність мислення;
- сприйнятливність до інформації;
- нездатність розмірковувати;
- прагнення до екстремізму.

Способи здійснення організаційних дій правопорушниками можуть бути різними:

- скликання (збирання) натовпу;
- звернення до нього, підготовка і поширення листівок або інших друкованих видань;
- заклики до непокори, вчинення опору представникам влади, оголошення звернень, зокрема доведення до натовпу завідомо неправдивої інформації (цьому можуть передувати дії щодо поширення відповідних чуток);

- підбурювання до погромів;
- розподіл ролей серед своїх прибічників;
- розроблення планів дій натовпу з урахуванням настрою людей, накопичених ними образ з визначенням винних у ситуації, що склалася, та ін.

Мотиви та цілі правопорушення/злочину можуть бути такими:

- політичні;
- корисливі;
- релігійні;
- хуліганські;
- помста (покарання осіб, винних, на думку активних учасників масових заворушень, наприклад, у погіршенні умов життя, безробітті);
- інші.

Вчинки натовпу не піддаються раціональному поясненню, а відбуваються під впливом емоційних імпульсів, при цьому натовп мало чутливий до імпульсів ззовні, але надзвичайно швидко поширює їх усередині самого себе. Будь-яке сказане слово легко набуває реальних обрисів. Лише одне слово в натовпі може викликати миттєву реакцію. Маси людей просто приймають або не приймають інформацію. Вони виключно схильні до впливу ззовні, легковірні, позбавлені здатності до критики. Всі сили людей у натовпі спрямовані на руйнування, навіть тоді, коли люди біжать від зовнішньої загрози – в цьому випадку вони знищують самі себе.

За реакціями та виявами натовп небезпечний унаслідок дій, а найбільш небезпечним є агресивний натовп. Такий натовп має єдину домінанту (лють, злість), яка спрямована на будь-який об'єкт та людей. Завдання правоохоронних органів полягає у тому, щоб своєчасно виявити появу агресивного натовпу, визначити його структуру та провести превентивні дії.

Для удосконалення системи безпеки правоохоронців та ефективній протидії можливим масовим заворушенням та з метою вибору відповідних форм і методів усунення цих заворушень необхідно запровадити попередній комплекс заходів. Алгоритм цього комплексу заходів відображено на рис. 2.

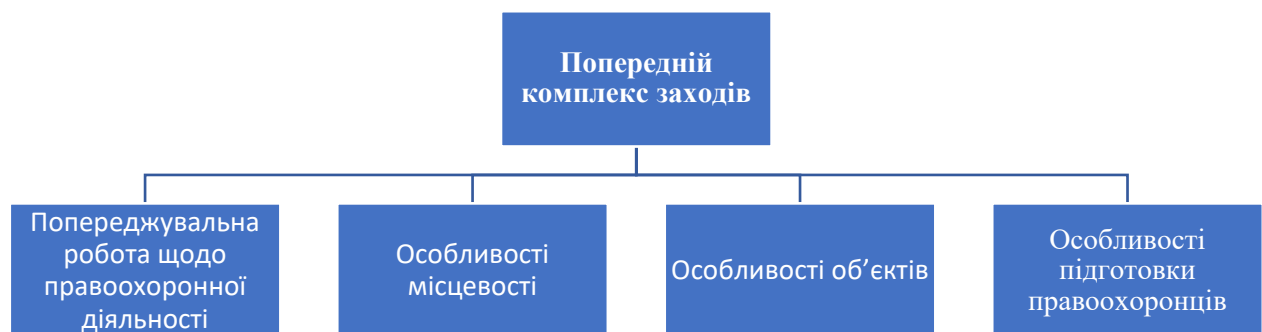

Рис. 2. Алгоритм попереднього комплексу заходів правоохоронних органів за можливого виникнення масових заворушень

Як приклад розглянемо попередній комплекс заходів правоохоронних органів за можливого виникнення масових заворушень під час проведення спортивно-масових заходів.

Попереджувальна робота щодо правоохоронної діяльності:

- безпека всіх уболівальників залежить від усіх, хто перебуває на стадіоні (самі уболівальники повинні попереджувати правопорушення);
- ввічлива поведінка;
- оголошення по стадіону про відеоспостереження;
- роз'яснення громадянам про національні особливості відповідальності за участь у масових заворушеннях;
- попереднє розміщення сил та засобів правоохоронців;
- співпраця із службами безпеки стадіону;
- попереджувальна правоохоронна діяльність інших служб на стадіоні (медики, ДСНС, стюарди тощо).

Конструктивні особливості місцевості, які необхідно враховувати під час виникнення масових заворушень на стадіоні:

- прилегла до стадіону територія;
- місце розміщення особового складу правоохоронних органів;
- транспортні мережі навколо стадіону;
- особливості стадіону.

Конструктивні особливості об'єкта (стадіону):

- основні входи й виходи та їх розташування;
- проходи на стадіон (турнікети);
- проходи між секторами;
- розміри секторів;
- обладнання на стадіоні (сидіння, огороження та ін.);
- міжсекторні бар'єри;
- освітлення та відеоспостереження;
- розташування конструкцій, які здатні руйнуватися/падати (балкони, табло та ін.).

Особливості підготовки правоохоронців до кожного матчу:

- ознайомлення з особливостями команд та їх уболівальників;
- ознайомлення з особливостями стадіону та прилеглої території;
- ознайомлення із забороненою символікою;
- ознайомлення з організацією забезпечення безпеки на стадіоні;
- ознайомлення із завданнями, діями всіх служб на стадіоні;
- ознайомлення із системою обміну та отримання інформації;
- ознайомлення із системами протипожежного захисту та вибухобезпеки;
- ознайомлення із способами евакуації зі стадіону;
- вивчення візуальних умов виникнення масових заворушень;
- відпрацювання можливих екстремальних ситуацій;
- забезпечення особистої безпеки.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМНІ ЗАСАДИ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ

2018 р. наказом Міністерства внутрішніх справ була затверджена Концепція запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів.

Новий підхід у забезпеченні громадського порядку є важливим кроком на шляху реформування поліцейської діяльності в Україні, завдяки якому масові зібрання розглядатимуться як право людей, яке треба захищати, а не як загроза, якої треба боятися. Скандинавська модель передбачає попередження насильства під час масових заходів шляхом постійного спілкування з натовпом, ретельного планування та аналізу ризиків.

Головним принципом скандинавського підходу є так зване «сприяння», тобто роль поліції полягає в тому, щоб гарантувати захист прав учасників мирного зібрання, а не в обмеженні їхніх прав. Тому основною відмінністю скандинавської моделі є забезпечення прав та свобод громадян і забезпечення особистої безпеки поліцейських. А основною метою цієї Концепції є заміна застарілої реактивної моделі поведінки при забезпеченні публічної безпеки та порядку в разі проведення масових заходів новою – проактивно орієнтованою. Усі проактивні методи будуть використовуватися для того, щоб мінімізувати фізичний контакт між поліцією та учасниками заходу, що дозволить безконфліктно забезпечити правопорядок під час проведення масових заходів, бо це є одним із ключових пріоритетів у реформуванні поліцейської діяльності, а також зменшити напругу серед учасників масових заходів та суспільства в цілому. Основна мета впровадження скандинавської моделі:

- забезпечення конституційних прав та свобод громадян;
- мінімізація фізичного контакту поліцейських та учасників масових заходів;
- запобігання травмуванню людей та пошкодженню майна.

Основні принципи моделі:

- деескалація конфліктних ситуацій;
- забезпечення прав людини;
- зниження травматизму.

Деескалація – це дії сил поліції для того, щоб спланувати свої дії та запобігти можливим спалахам насильства. Виокремимо чотири елементи для досягнення деескалації (рис. 3).

Рис. 3. Основні елементи для досягнення деескалації

Знання – це володіння інформацією про те, хто бере участь у масових заходах, обізнаність правоохоронців із ситуацією. Це завдання вирішується насамперед групою діалогу. Для сприяння результативності заходу ця група має попередньо зібрати інформацію про захід. Лише якщо відомі мета та проблеми громадян, їм можна допомогти.

Сприяння – це спрямування роботи поліції на захист прав людини, проведення мирних зібрань без перешкоджання проявам демократичних прав і свобод громадян. Роль поліції полягає в тому, щоб гарантувати захист прав учасників мирного зібрання, а не в обмеженні їхніх прав. Проте якщо поліція діятиме неправильно, якщо буде агресивно налаштована, то радикальна меншість може схилити інших людей на свій бік, що і призведе до насильства з обох боків (рис. 4).

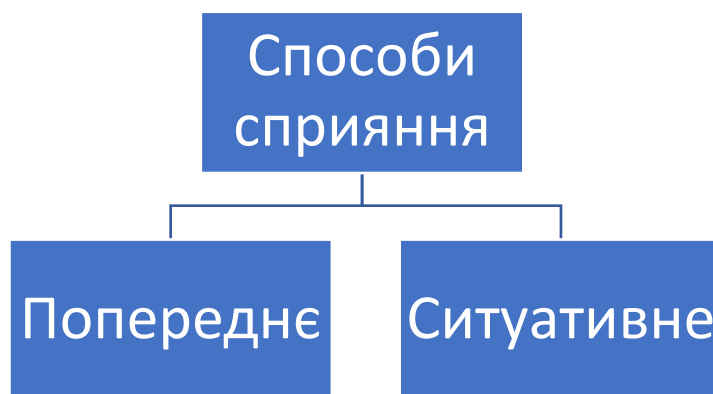

Рис. 4. Основні способи сприяння

Попереднє (профілактичне) сприяння відбувається заздалегідь. Наприклад, за отримання від організаторів заяви на проведення якогось заходу чи масового зібрання, намагатися допомогти їм успішно реалізувати ці наміри, пропонувати різні безпечні способи та перебіг подій на вибір.

Ситуативне сприяння відбувається під час масових заходів і забезпечує доброзичливий характер учасників масових заходів. Наприклад, вербальні сигнали від поліцейських та доброзичливе спілкування поліцейських.

Діалог – це комунікація з учасниками заходу, постійне спілкування з організаторами заходу і власне учасниками масового зібрання.

Диференційний підхід – це вміння розрізняти групи, що входять до складу натовпу, та визначати ризики, що призводить до збільшення або зменшення кількості поліцейських, які забезпечують громадський порядок під час проведення заходів відповідно до ситуації.

Правильні вербальні сигнали від поліцейських можуть допомогти учасникам заходів не хвилюватися, не боятися. Показником спокійної ситуації є поліцейські, які одягнені в жилети, що відбивають світло, та м'які головні убори у них. Люди отримують зовсім інший сигнал, якщо поліцейські в шоломах та з гумовими кийками. Поліцейські не мають одразу з'являтися на масових заходах у повній екіпіровці.

Зниження травматизму. Незважаючи на те, що під час масових заворушень у Гетеборзі було задіяно надзвичайно багато поліцейських, кількість травм та пошкоджень майна (постраждало майже все місто) була занадто великою. Поранення отримали 90 демонстрантів і 56 поліцейських. На жаль, ліквідація масових заворушень лише за допомогою силових методів дуже небезпечна та травматична. Зниження рівня травматизму та припинення правопорушення без ризиків для громадян та поліцейських одне з головних завдань скандинавської моделі.

Скандинавська модель забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів має певні особливості. Основні складові елементи скандинавської моделі:

- використання золотого, срібного та бронзового керівництва;
- барометр стану подій, оцінка обстановки;
- залучення поліції діалогу;
- постійне спілкування з громадянами – учасниками масових заходів;
- заспокійливий вплив на натовп та заохочення самотійного виходу громадян з агресивної зони;
- зменшення кількості поліцейських на масових заходах;
- залучення спеціальної техніки для стримування натовпу;
- застосування тактики витиснення за допомогою спеціальної техніки;
- поліцейські перебувають та пересуваються позаду спеціальної техніки;
- кожна група поліцейських має у своєму складі оператора, який фіксує дії поліцейських та правопорушників;

- постійний нагляд за агресією натовпу (на відстані);
- впровадження психологічних способів попередження правопорушень і протидії масовим заворушенням;
- на першому етапі залучаються поліцейські без протиударної екіпіровки, щити відсутні;
- у крайньому разі поліцейські екіпіруються протиударними комплектами, які зберігаються в спеціальній техніці;
- фізичний вплив можливий тільки проти громадян, які скоюють правопорушення та злочини.

Психологічний вплив на людей, які перебувають у певному соціумі, до кінця не вивчений. Але сам підхід досить ефективний, без використання фізичної сили, великої кількості засобів і правоохоронців можна досягти забезпечення охорони публічного порядку швидко і без втрат. Наведемо деякі приклади способів, які можна використовувати навіть під час масових заворушень:

- на поліцейських автомобілях встановлюються банери з текстом «Масові заворушення – це злочин. Не порушуйте закон». Наліпки з таким текстом можна розміщувати на поліцейських щитах;
- на відеодисплеях міста виступають громадяни, які мають авторитет, із закликами про припинення протиправних дій;
- на відеодисплеях міста у вигляді рухомого рядка надавати текст з видами правопорушень і відповідальністю за них. Наприклад, ч. 2 ст. 345 Кримінального кодексу України «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу»: *«Умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».*

Фізичний вплив на натовп здійснюватиметься тільки в установленому законодавством порядку та після використання всіх можливих методів забезпечення правопорядку й припинення правопорушень. Права людини можуть бути обмежені лише у випадках, визначених законом, із дотриманням принципів пропорційності та необхідності.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Останнім часом масові заворушення, які виникають у різних країнах світу (США, Данія, Франція, Німеччина, Швеція, Білорусь, Гонконг та ін.), постійно змінюються і набувають загрозливого характеру. Європейські правоохоронці після подій у Данії та Швеції разом з науковцями розробили систему протидії масовим заворушенням.

Запровадження скандинавської моделі спрямоване на вдосконалення організації охорони громадського порядку, що дозволить побудувати ефективну систему управління та координації органів і підрозділів поліції, а також дасть змогу розв'язувати конфліктні (кризові) ситуації на стадії їх виникнення та не вдаватися до залучення поліції особливого призначення, адже застосування сили допускається тоді, коли застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

З урахуванням програмних засад скандинавської моделі охорони публічного порядку, основних принципів, функцій та завдань пропонуємо класифікувати організацію охорони публічного порядку за чотирма основними ознаками.

Основні класифікації:

1. За ступенем небезпеки.
2. За етапами розвитку ситуації та відповідних дій сил правопорядку.
3. За здатністю до пересування учасників масових заходів.
4. За кількістю учасників масових заходів.

4.1. БАРОМЕТР СТАНУ ОБСТАНОВКИ

Важливим аспектом управління та організації є градація масових заходів залежно від ступеня їх небезпеки. Для отримання швидкої оцінки обстановки впроваджують барометр стану. Барометр стану ситуації вказує на загальний стан обстановки, яка склалася у певний час у певному місці. Це простий та оперативний спосіб визначення й оцінки обстановки. Барометр стану подій і ситуацій на масових заходах дає змогу точно встановити форми й способи дії правоохоронців, визначити їх кількість. На момент початку масових заходів правоохоронні органи мають інформацію від організаторів про основні характеристики цих заходів (місце проведення, вулиці, якими відбуватиметься хода, кількість учасників, основні гасла). Пропонується введення фарбування стану подій та ситуацій на масових заходах: зелений, жовтий, помаранчевий, червоний (рис. 5).

Зелений – мала кількість учасників заходів, безпечне місце знаходження, відсутність агресивних учасників.

Нормальний стан Невизначений стан Нестабільний стан Небезпечний стан

Рис. 5. Барометр стану обстановки (рівні)

Жовтий та помаранчевий – середня кількість учасників заходів, місце знаходження викликає певні проблеми, виникають гасла, які порушують закони України.

Червоний – велика кількість учасників масових заходів, декілька місць розташування з певними проблемами, поруч відбуваються масові заходи, які можуть призвести до конфлікту, пересування груп громадян з гаслами територією міста.

Барометр стану поділяється на чотири рівні: зелений (нормальний стан), жовтий (невизначений стан), помаранчевий (нестабільний стан) і червоний (небезпечний стан). З метою більш ефективної підготовки до появи можливої небезпечної ситуації пропонується поділити центральну частину барометру на невизначений стан (жовтий) і нестабільний стан (помаранчевий). Це дає можливість визначити динаміку зміни стану обстановки та приготуватися до подальших дій у разі ускладнення оперативної обстановки (виникнення небезпечного стану).

Барометр стану визначається під час отримання інформації у певному місці, у певний час відповідальною особою (золотим, срібним та бронзовим командиром) і може стосуватися масового заходу загалом та певних ділянок району, де відбуваються масові заходи. Барометр стану на певних ділянках може бути різних розмірів та масштабів, наприклад, стан біля входу в адміністративну будівлю, стан на перехресті доріг, стан на вході до станції метрополітену тощо. Повідомлення про зміну кольору стану обстановки у бік погіршення ситуації повинно доповнюватися інформацією про складові ситуації, які стали причиною зміни кольору стану, наприклад, бійка між двома громадянами переросла у масову бійку, пересування колони учасників масових заходів з рівномірного темпу змінилася на панічні рухи у різні напрямки і появу постраждалих тощо.

Повідомлення «Зелений». Нормальний стан (зелений колір) характеризується загальною спокійною обстановкою, відсутністю причин можливого миттєвого погіршення обстановки та повною керованістю процесу.

Повідомлення «Жовтий». Невизначений стан (жовтий колір) характеризується обстановкою, яка почала змінюватися або може змінюватися під дією певних чинників, але загальна обстановка керована і спокійна. Цей рівень має певні особливості:

- 1) зростає загальна напруга, але жодних зовнішніх ознак погіршення ситуації немає;
- 2) ситуація не значно погіршується, а потім відразу нормалізується;
- 3) чинники, які здатні погіршити ситуацію, перебувають на певній відстані та не набули загрозливого характеру;

4) учасники масових заходів або до них наближаються чинники, які можуть призвести до ескалації ситуації.

Повідомлення «Помаранчевий». Нестабільний стан, який передуює небезпечному стану. Цей стан є проміжним між «Жовтим» та «Червоним» і додатково вказує на динаміку до погіршення загального стану. Рівень «Помаранчевий» може бути дуже коротким, але він дає змогу підготуватися правоохоронцям до подальшого погіршення обстановки з можливим використанням сили. Цей рівень має певні особливості:

1) ситуація погіршується, а потім нормалізується декілька разів, причому амплітуда погіршення збільшується;

2) джерела небезпеки перебувають поруч або навкруги і ситуація на масових заходах стає нестабільною.

Повідомлення «Червоний». Небезпечний стан характеризується стійким погіршенням ситуації з одночасним зниженням рівня безпеки учасників масових заходів. Цей стан супроводжується порушенням правопорядку, зростанням конфлікту між групами осіб, бійками та руйнуванням матеріальних цінностей на певній території, використанням елементів, які здатні травмувати, виникненням паніки або безладу, значна частина учасників масових заходів задіяна у ескалації насильства.

4.2. Рівні оцінки загрози

Другим якісним показником оцінки обстановки є оцінка загрози. Оцінка загрози характеризує вірогідність виникнення надзвичайних подій при наявності небезпечних чинників. Ризик виникнення надзвичайних подій залежить від переліку небезпек та рівня впливу їх на життя та здоров'я людини, а також можливість потрапляння під їх дію людей. Оцінка загрози поділяється на 5 рівнів. Оцінка загрози проводиться перед проведенням і під час проведення масових заходів (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика рівнів оцінки загрози

Рівень	Вимоги
1	Відсутність загрози
2	Поодинокі напади на працівників поліції
3	Напади на поліцейських мають масовий характер
4	Напади на поліцейських мають масовий характер з використанням предметів, палих і токсичних речовин
5	Велика кількість постраждалих, неможливість протидіяти порушенням порядку

Для об'єктивної характеристики обстановки передбачається використовувати обидві складові (барометр стану та оцінка загрози). Наприклад, «Зелений – 1», «Червоний – 4». Співвідношення барометру стану та оцінки загрози дає змогу більш точно характеризувати ситуацію, яка

склалася. Для спрощення використання обох показників оцінки обстановки пропонується їх співвідношення розглянути у вигляді таблиці. У табл. 2 наведене співвідношення двох критеріїв.

Таблиця 2

Співвідношення барометру стану та оцінки загрози

Барометр стану				
Оцінка загрози				
1	+	+	–	–
2	–	+	+	–
3	–	–	+	+
4	–	–	+	+
5	–	–	–	+

Для отримання об'єктивної картини на місці проведення масових заходів після отримання обох показників оцінки обстановки здійснюється уточнення, що і яким чином впливає на погіршення ситуації взагалі і на окремій ділянці зокрема, у певний час. Наприклад, повідомлення «Помаранчевий – 4»: група осіб вибігла на майдан, де відбувалися мітинги та використала металеві палиці проти учасників масових заходів, почалася бійка. Працівники поліції відразу відреагували, патрульні поліцейські намагаються відокремити групу нападників від учасників масових заходів і припинити бійку. Правопорушники скоїли напад на працівників поліції.

4.3. Оцінка обстановки

Питання оцінки обстановки з урахуванням місцезнаходження особового складу поліції діалогу можна вирішити за рахунок наявності у кожного з них радіомаячка. У фоновому режимі цей пристрій вказує на місцезнаходження поліцейських, а при натисненні кнопки може передавати необхідні, прості команди (на допомогу, зміна рівня небезпеки, зброя тощо). Аналітична група поліції діалогу може на комп'ютері спостерігати в режимі онлайн за місцезнаходженням кожного поліцейського з підрозділу та фіксувати зміни обстановки, масштаби цих змін, рівень небезпеки, необхідність допомоги за їх сигналами. Об'єктивність отримуваної інформації підвищується за рахунок використання відеоспостереження на місці проведення масового заходу. Таким чином, золотий та срібні керівники мають повну інформацію про ситуацію на місці проведення масового заходу.

Для попередження травматизму та підвищення професійних здібностей правоохоронців під час виконання службових завдань необхідно опрацювати низку заходів для кожного підрозділу і правоохоронця залежно від виконуваних завдань, місця несення служби, режиму несення служби. З цією метою необхідно попередньо опрацювати такі заходи:

- визначити підрозділи і людей, які за своїми професійними здібностями можуть виконувати певні завдання;
- оцінити ступінь ризику для підрозділів за часом та за місцем розташування;
- відпрацювати безпечні дії;
- опрацювати чемне ставлення до громадян, спілкування, вивчення мов, вирішення конфліктних ситуацій;
- опрацювати можливі провокації та вміння щодо протидії цим провокаціям;
- відпрацювати використання засобів індивідуального захисту;
- відпрацювати готовність до використання спецзасобів та вогнепальної зброї.

З метою визначення переліку адекватних дій сил правопорядку необхідно надати якісну оцінку обстановки. Доцільно передбачити, що порядок оцінки обстановки для скандинавської моделі повинен мати особливості та відмінності від існуючої системи. З метою попередження можливих правопорушень з боку учасників масових заходів та подальшого адекватного реагування сил правопорядку запропоноване впровадження реєстрації зовнішніх ознак початку можливих правопорушень. Зовнішні ознаки фіксуються командирами, особовим складом спостереження та розвідки. Ці ознаки дають змогу підготувати особовий склад Національної поліції до подальших дій та послідовно проводити певні тактичні дії силами підрозділів правоохоронних органів. Перелік зовнішніх ознак початку можливих правопорушень (далі – Перелік) наведено далі.

Зовнішні ознаки початку можливого правопорушення:

- поява організованих та відокремлених від основного масиву людей груп осіб;
- поява осіб, які були раніше зафіксовані як організатори або активні учасники правопорушень;
- поява людей, споряджених засобами захисту (шоломи, рукавички, бронежилети, протигazi, щити, щитки на руках та ногах) та з предметами, які можуть використовувати як зброю (палиці, смолоскипи, пруті, ціпки);
- поява людей, які приховують обличчя (хустини, бафи, балаклави, маски);
- провокування та відволікання правоохоронців;
- погрози, спрямовані на працівників поліції та інші групи осіб, які перебувають у районі проведення масових заходів;
- зміна риторики скупчення людей, поява екстремістських закликів, плакатів, прапорів;
- різка зміна напрямку пересування скупчення людей;
- визначення осіб, які здійснюють командування у натовпі для групи осіб;
- збільшення кількості осіб, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;

- руйнування малих конструкцій та початок спорудження перешкод і барикад;
- прибуття організованих груп осіб на транспортних засобах до місця проведення масових заходів;
- активізація дій та виступів лідерів громадської думки з підбурюванням до протиправних дій натовпу;
- формування у певній області місця проведення масових заходів груп осіб (жінок, дітей, інвалідів) і наступне пересування цих груп;
- початок скупчення біля правоохоронців щільної групи учасників масових заходів;
- значне перевищення заявленої кількості учасників масових заходів;
- поодинокі бійки (хуліганські прояви) у середині скупчення громадян;
- створення бойових шиків учасниками масових заходів (клин, колона, кулак, лінія);
- травмування за будь-яких причин хоча б одного працівника поліції;
- попередження про подальші протиправні дії з боку учасників масових заходів (по телефону, учасниками заходів).

Загальна обстановка на місці проведення масових заходів постійно змінюється, може мати динамічний характер і командир може пропустити деякі моменти, не приділити достатньої уваги деяким процесам. Отже, у разі різкої зміни оперативної обстановки готовність до адекватних дій підрозділів правопорядку знижується або унеможлиблюється. Перелік дає можливість попередити зниження боєздатності, проводити профілактичні тактичні дії із запобігання зниженню боєготовності підрозділів Національної поліції. Для цього запропонований порядок реагування при встановленні зовнішніх ознак початку можливих правопорушень. Пункти переліку можуть виконуватися у будь-якому порядку, фіксується загальна кількість ознак, які одночасно спостерігаються за короткий термін (табл. 3).

Таблиця 3

Реагування на зовнішні ознаки початку можливого правопорушення (бронзовий командир)

Умови	Дії
1	2
за виконання 1–2 пунктів із переліку	посилити увагу
за виконання 3–5 пунктів із переліку	доповісти срібному командиру. Привести резерв у готовність
за виконання 6–8 пунктів із переліку	посилити бойові шиків. Резерв розмістити ближче. Поліцію діалогу попередити про погіршення ситуації
за виконання 9–11 пунктів із переліку	привести у готовність поліцію особливого призначення (шоломи не одягаються, щити відсутні)

1	2
за виконання 12–14 пунктів із переліку	доповісти срібному командирі. Поліцію особливого призначення розмістити на другій лінії шикувань (шоломи одягнути, щити відсутні). Попередити учасників заходів про відповідальність за порушення порядку та напад на працівників поліції
за виконання понад 15 пунктів із переліку	доповісти срібному командирі. Поліцію діалогу вивести з натовпу на першу лінію шикувань. Екстремальні служби підвести ближче до місця, де ускладнюється оперативна ситуація

У разі наявності обмежувальних умов та особливостей проведення масових заходів необхідно передбачити комплекс правоохоронних заходів:

- унеможливлення порушення правопорядку та захист прав і свобод громадян під час проведення масових заходів. Прийняття рішення щодо проведення масових зібрань громадян з урахуванням профілактичних правоохоронних заходів (зміна маршруту руху колони учасників масових заходів, обмеження або перенесення часу початку та закінчення масових заходів, заборона проведення заходів у певному місці тощо);
- під час планування заходів ураховувати потреби та вимоги місцевих органів влади;
- унеможливити блокування діяльності екстрених служб (рятувальники, газова служба, електрики, медики тощо), передбачити заходи щодо забезпечення безпеки працівників цих служб;
- пропонується зміст заходів сил правопорядку щодо попередження правопорушень на місці проведення масових заходів.

4.4. ПОСЛІДОВНІСТЬ ДІЙ СИЛ ПРАВОПОРЯДКУ

Для чіткого розуміння щодо залучення необхідних сил та засобів, ступеня використання сили та спецзасобів, тактики дій підрозділів необхідно передбачити послідовність дій залежно від розвитку ситуації. Для цього за етапами розвитку ситуації та відповідних дій сил правопорядку слід поділяти послідовність дій сил правопорядку на дві фази: загальну та особливу.

Загальна фаза існує завжди і містить профілактичні заходи, попередні та підготовчі дії, організацію охорони публічного порядку у нормальних умовах, ускладнення оперативної ситуації без загрози для життя людей.

Особлива фаза починається з моменту, коли іншими способами та методами забезпечити охорону публічного порядку та безпеку громадянам неможливо. Це силові дії підрозділів правоохоронних органів.

Умови введення особливої фази:

- 1) напад на поліцейських, наявність серед них постраждалих;
- 2) наявність постраждалих учасників масових заходів (бійки, тиснява);
- 3) руйнування інфраструктури міста;
- 4) захоплення адміністративних будівель;
- 5) захоплення території міста (доріг, вулиць, майданів) та негативні їх зміни.

Зміна оперативної обстановки здатна погіршити загальний рівень безпеки на масових заходах. Тому необхідно якнайшвидше встановити основні причини, джерела цих змін для подальшого планування профілактичних заходів. Для цього необхідне проведення посиленого контролю. Найбільш неочікуваними та небезпечними є масові заходи, під час яких громадяни пересуваються вулицями міста. Посилений контроль колони учасників масових заходів здійснюється:

- у разі зміни настроїв, поведінки та гасел;
- для спостереження та отримання інформації про зміну обстановки;
- для забезпечення безпеки учасників ходи від зовнішнього нападу;
- попередження виникнення правопорушень всередині колони, проведення диференційованого затримання;
- обмеження поширення групових порушень громадського порядку на місцевості;
- корегування напрямку руху колони учасників заходів.

Спортивні масові заходи (особливо футбольні) мають певні відмінності щодо організації охорони публічного порядку. Під час проведення футбольного свята конфліктні та агресивні прояви проти працівників поліції можливі на трьох етапах:

- 1) до матчів;
- 2) під час матчів;
- 3) після матчів.

Залежно від цих етапів розрізняють види небезпек, травм, засоби та заходи особистої безпеки. Перший етап характеризується незначними порушеннями громадського порядку і для попередження травматизму поліцейських передбачає залучення невеликих сил та засобів. Основна небезпека на цьому етапі стосується можливого натовпу біля входу на стадіони, обурення тих, хто не придбав квитки.

Другий етап характеризується постійною загрозою для правоохоронців з боку уболівальників. Основна небезпека стосується використання уболівальниками петард, фаєрів, запалювальної речовини, важких предметів, недоліки конструкції стадіону під час руху натовпу. Для забезпечення особистої безпеки необхідно мати достатню кількість правоохоронців,

передбачити їх мобільне використання, забезпечити їх засобами індивідуального бронезахисту на випадок виникнення масових заворушень. Біля входу на стадіон передбачити вилучення в уболівальників алкогольних напоїв, зброї, палок, кийків та ін. Використання на стадіоні сльозогінного газу та вогнепальної зброї не доцільно. З метою попередження теракту доцільно біля стадіону тримати спеціальні служби (вибухотехнічна служба МВС України, спецпідрозділи МВС та СБУ), а на стадіоні працівників поліції у цивільному одязі. Особливе значення у забезпеченні безпеки надається конструкції та особливостям стадіону (відеоспостереження, кількість та ширина проходів, міцність споруд, безпечне розміщення секторів, наявність антивандальних турнікетів, сидінь, сіток, наявність розривів безпеки).

Третій етап характеризується значними порушеннями громадського порядку і передбачає залучення значних сил правоохоронців як біля стадіону, так і в місті, де проходить футбольний матч. Розміщення працівників поліції біля стадіону після матчу повинно бути прихованим. Наявність правоохоронців може спровокувати порушення правопорядку. До основних видів небезпек належить вогнепальна та холодна зброя, пальні речовини («коктейль Молотова»), тверді предмети (палки, арматура), вибухові речовини та пристрої. Для попередження протизаконних виявів передбачити наявність спеціальної техніки поблизу стадіону, окремі підрозділи правоохоронців повинні бути екіпіровані у протиударні і протикульові засоби індивідуального бронезахисту.

Особливе значення приділяється охороні громадського порядку після матчу у місті. Це стосується насамперед районів, де мешкають уболівальники різних команд, де розміщені банківські заклади, пункти обміну валют, де розташовані ресторани й об'єкти відпочинку. Для зменшення кількості правоохоронців на вулицях міст доцільно використовувати відеоспостереження. Де це неможливо, необхідно збільшити кількість особового складу, одноосібне пересування поліцейських містом мінімізувати (обмежити). Організувати мобільні групи реагування на випадок масових заворушень, злочинів.

Визначення території, де будуть відбуватися масові заходи, необхідно для встановлення кількості особового складу правоохоронних органів для виконання покладених на них завдань. Організатори масових заходів заздалегідь надають інформацію про місце, форми проведення заходів та кількість учасників цих заходів. З цього приводу необхідно класифікувати масові заходи за здатністю до пересування та за кількістю її учасників.

За здатністю до пересування: стаціонарні (майдан, стадіон, мітинг) та мобільні (хода, демонстрація, спортивні змагання, пробіги транспортних засобів вулицями міста). При масових заходах, які відбуваються без зміни місця розташування, види нарядів та місця шикування сил і засобів правоохоронних органів також є незмінними. Під час пересування групи

громадян необхідно розглядати конкретний маршрут пересування колони та запроваджувати по всій довжині цього маршруту несення служби нарядами і пересування сил та засобів правоохоронців.

Кількість учасників масових заходів впливає на кількісний склад сил правопорядку і залежить від відповідної наявності його у місті. Отже, для кожного окремого міста необхідно знати: правоохоронці самотужки (без допомоги правоохоронців з інших регіонів) можуть впоратися з можливими заворушеннями або ні. Тому існує така класифікація:

- малі (учасників масових заходів до 30 % від кількості атестованого складу Національної поліції міста);
- середні (учасників масових заходів від 30 до 90 % від кількості атестованого складу Національної поліції міста);
- великі (учасників масових заходів біля 90 % від кількості атестованого складу Національної поліції міста).

У першому випадку ГУНП самотужки виконує правоохоронні функції. За середніх масових заходів додатково використовуються сили територіальних органів Національної поліції області. За великих масових заходів використовуються сили та засоби з інших регіонів України.

Національна поліція службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки виконує у складі самостійних та/або спільних з військовослужбовцями Національної гвардії України нарядів, а особовий склад військових частин (підрозділів) оперативного призначення залучається лише у складі спільних з поліцією нарядів.

При організації служби з охорони громадського порядку кількість особового складу Національної гвардії України, що виділяється для патрулювання, має становити 50 % наявної чисельності особового складу підрозділів з охорони громадського порядку. За введення посиленого варіанта несення служби відсоток залучення сил і засобів військовими частинами (підрозділами) з охорони громадського порядку та військовими частинами (підрозділами) оперативного призначення за рішенням старшого оперативного начальника може бути збільшений до 70 %.

Для ефективної організації охорони публічного порядку необхідно проаналізувати місце проведення масових заходів, встановити особливості та основні характеристики.

Особливості місцевості у разі проведення масових заходів на стаціонарному місці:

- кількість учасників масових заходів;
- мета проведення масових заходів;
- місце проведення масових заходів;
- площа розміщення людей на масових заходах;
- тривалість проведення масових заходів;
- наявність громадського транспорту (маршрути та зупинки) на та біля місця проведення масових заходів;
- наявність дорожнього руху та можливість його перешкоджання;

- місця масового скупчення людей поруч (дитячі садки, школи, ринки, стадіони, магазини), яким можуть заважати працювати учасники масових заходів;
- наявність адміністративних будівель та об'єктів критичної інфраструктури поруч;
- вулиці, які підходять до місця проведення масових заходів, їх завантаження та значення;
- наявність та відстань до груп осіб, які можуть негативно ставитися до учасників масових заходів.

Особливості місцевості у разі проведення масових заходів, які пересуваються вулицями міста:

- кількість учасників масових заходів;
- мета проведення масових заходів;
- маршрут пересування учасників масових заходів;
- відсутність незручностей для мешканців міста, вулицями якого пересуваються учасники масових заходів;
- відстань переміщення колони учасників масових заходів;
- контрольні точки зміни напрямку руху колони учасників масових заходів;
- тривалість проведення масових заходів;
- наявність громадського транспорту (маршрути та зупинки) маршрутом руху учасників масових заходів;
- наявність дорожнього руху та можливість його перешкоджання маршрутом руху учасників масових заходів;
- наявність маршрутом руху колони місць масового скупчення людей (дитячі садки, школи, ринки, стадіони, магазини), яким можуть заважати працювати учасники масових заходів;
- наявність адміністративних будівель та об'єктів критичної інфраструктури маршрутом руху учасників масових заходів;
- вулиці, які перетинають маршрут руху учасників масових заходів, їх завантаження та значення;
- наявність на шляху пересування об'єктів, де містяться матеріальні цінності (банки, обмінні пункти, скуповування або продаж коштовних металів, ювелірні магазини, склади тощо) ;
- наявність маршрутом руху колони місць, де розташовуються групи осіб, які можуть негативно ставитися до учасників масових заходів;
- наявність близько розташованих на відстані візуального можливого контакту з групами осіб, які можуть негативно ставитися до учасників масових заходів.

На етапі підготовки до несення служби з охорони публічного порядку обов'язкове проведення інструктажу з особовим складом. Інструктаж особового складу, задіяного до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, проводить керівник територіального органу (підрозділу) поліції або уповноважена ним особа спільно з представниками

територіальних управлінь (військових частин, підрозділів) Національної гвардії України (далі – НГУ). Це забезпечує доведення до особового складу завдань, порядку та способів виконання службово-бойових завдань, ефективне виконання цих завдань та заходи особистої безпеки. Алгоритм (зміст) цільового інструктажу, який проводиться на підготовчому етапі несення служби з охорони публічного порядку:

- завдання, яке ставиться перед особовим складом Національної поліції України (далі – НПУ), підстави та нормативна база щодо виконання цих дій;
- вид інструктажу, завдання проведення інструктажу;
- загальний стан у цій сфері (статистика, динаміка);
- недоліки при виконанні службово-бойових завдань силами правопорядку в аналогічних випадках по Україні останнім часом;
- характеристика місця проведення масових заходів та можлива кількість громадян на них;
- основні небезпечні чинники, які впливають на поліцейських та громадян;
- особливості виконання завдань, поведінка поліцейських під час несення служби;
- тактика дій під час несення служби;
- заходи та засоби особистої безпеки;
- напрями особливої уваги;
- знаходження основних транспортних артерій та напрямки руху потоку людей;
- розміщення екстрених служб (ДСНС, медики);
- зразки перепусток, квитків тощо;
- опрацювання можливих (екстремальних) ситуацій та дій.

Підбиття підсумків виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки після їх закінчення проводить керівник територіального органу (підрозділу) поліції або уповноважена ним особа в територіальному органі (підрозділі) поліції спільно з представниками територіальних управлінь (військових частин, підрозділів) НГУ.

4.5. ТАКТИЧНІ СКЛАДОВІ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ

1. У наказі МВС «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» від 23 серпня 2018 р. № 706 наведені програмні засади скандинавської моделі охорони публічного порядку при проведенні масових заходів. Але бракує тактики дій та заходів особистої безпеки працівників поліції під час несення служби. Ключовий пріоритет у реформуванні поліцейської діяльності під час охорони публічного порядку є мінімізація вірогідності виникнення фізичного контакту між поліцією та учасниками

заходу, що дозволить безконфліктно забезпечити правопорядок під час проведення масових заходів, таким чином зменшується напруженість серед учасників масових заходів та суспільства в цілому, знижується рівень травматизму. Для цього розглянемо тактичні складові скандинавської моделі.

До основних тактичних складових скандинавської моделі належать:

1. Управління силами та засобами.
2. Сили та засоби.
3. Поліція діалогу.
4. Розташування сил та засобів.
5. Зниження ризиків протистояння поліцейських та громадян.
6. Використання заходів примусу.
7. Мобільність сил і засобів поліції.
8. Фіксація правопорушень.
9. Одяг та захисне спорядження.
10. Взаємодія підрозділів та служб.

Розглянемо докладніше основні тактичні складові скандинавської моделі.

4.5.1. Управління силами та засобами

Одним із недоліків в Гетеборзі було те, що вони були змушені надто довго очікувати якогось рішення «згори». Одна з найважливіших змін полягала в тому, що керівництво почало намагатися делегувати якомога більше повноважень поліцейським, які працюють на місцях.

Філософія командування має включати здатність до ініціативи, незалежність та децентралізацію у прийнятті рішень, що досягається шляхом делегування повноважень. Завдяки цьому поліція може бути проактивною та керувати ситуацією для досягнення бажаного результату. Командна структура має бути динамічною, оскільки вона змінюється згідно з розвитком поточної ситуації. При цьому всі рішення завжди мають узгоджуватися з принципами пропорційності та необхідності залучення мінімальної кількості поліцейських сил та засобів для досягнення цілей.

Відповідальним за забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням масових заходів має бути лише один стратегічний керівник (золотий рівень керівництва). Водночас залежно від обсягу операції із забезпечення публічної безпеки та її територіальності може бути залучено більше одного операційного командира (срібний рівень керівництва), а також декілька тактичних керівників (бронзовий рівень керівництва) у підпорядкування конкретного операційного керівника.

Стратегічне командування (золотий рівень керівництва) визначає цілі та межі повноважень для конкретної поліцейської операції, призначає ресурси для їх досягнення ефективним та законним шляхом; здійснює стратегічне командування шляхом делегування повноважень і має команду підтримки, що допомагає йому в прийнятті рішень. Стратегічний

командир відповідає за підготовку письмового стратегічного плану, в якому викладені задум та стратегічні наміри щодо конкретного масового заходу. Він може накласти обмеження на певні тактичні дії, якщо вважає їх недоцільними. Місце розташування стратегічного командира – командний пункт.

Під час проведення масового заходу із зеленим рівнем барометру стану обстановки керівництво залученими силами та засобами покладається на керівників міськрайорганів поліції, а також керівників управлінь патрульної поліції Департаменту патрульної поліції, на території обслуговування яких проводяться такі заходи.

Під час проведення масового заходу з жовтим – червоним рівнем барометру стану обстановки стратегічне керівництво та управління залученими силами і засобами, у тому числі силами і засобами НГУ інших уповноважених осіб здійснює начальник ГУНП або заступник начальника ГУНП (куратор підрозділів превентивної діяльності).

Стратегічний командир виконує такі обов'язки:

1) розробляє стратегічний план, визначає тактику дій та особливості роботи поліції і стратегію взаємодії із місцевими органами влади, органами виконавчої влади та засобами масової інформації і доводить їх до відома оперативного командування;

2) погоджує і розподіляє ресурси, забезпечує логістику;

3) створює належно інтегровану структуру командування для охорони публічного правопорядку під час масового заходу, зокрема необхідні функції (збір оперативної інформації, оцінку обстановки, проведення розслідувань і забезпечення підтримки);

4) забезпечує ведення журналу, в якому фіксуються прийняті рішення та перебіг подій тощо.

Стратегічний командир у разі необхідності організовує забезпечений, спеціальний командний пункт. У командному пункті передбачаються: телефони (в достатній кількості); кілька пристроїв радіозв'язку (на випадок виходу з ладу); забезпечений сигнал для мобільного телефонного зв'язку; журнал командування або журнал для запису подій; система відеоспостереження; карти або картографічна система; оперативний план; плани дій в надзвичайних ситуаціях; окреме приміщення для проведення інструктажу; засоби доступу до всіх можливих джерел аудіо- та відеоспостереження; список відповідних телефонних номерів та позивних.

Операційне командування (срібний рівень керівництва) виконує стратегічний план та здійснює операційне командування шляхом делегування повноважень. Його дії координуються стратегічним командуванням. До основних завдань операційного командира входить планування практичних кроків щодо охорони правопорядку під час масових заходів, розроблення оперативного плану, інструктаж і розміщення сил поліції, а також управління ресурсами під час заходу. Срібний керівник має необхідну кількість тактичних керівників у своєму підпорядкуванні. За необхідності операційне командування може мати команду підтримки (консультантів).

Операційне командування силами і засобами поліції покладається на начальника управління превентивної діяльності ГУНП або на заступника начальника управління превентивної діяльності ГУНП.

Оперативний командир:

- 1) підтримує контакт зі стратегічним командиром з метою забезпечення відповідності плану стратегічним намірам;
- 2) розробляє і переглядає оперативний план поліцейського забезпечення масового заходу та координує його виконання;
- 3) визначає структуру командування для здійснення оперативного командування на місцях;
- 4) приймає рішення на основі принципів прав людини, використовуючи процеси, що враховують оперативну інформацію, ризики та можливі варіанти дій, і робить відповідні записи;
- 5) залишається в центральному командному пункті, щоб мати можливість взяти на себе відповідальність за будь-який аспект операції;
- 6) доводить план до відома тактичних командирів і, якщо під час заходу план змінюється, – передає їм відповідну інформацію;
- 7) відповідає за те, щоб дії тактичних командирів відповідали стратегічним намірам і оперативному плану;
- 8) відповідає за те, щоб усі співробітники були проінструктовані щодо стратегічних намірів та своїх конкретних функцій, зокрема й щодо будь-яких можливих обмежень їхніх функцій;
- 9) відповідає за вибір і використання різних варіантів тактичних дій;
- 10) забезпечує пропорційне використання сил поліції відповідно до загроз, позначених у наявній оперативній інформації.

Місце розміщення оперативних командирів встановлюється на певній відстані від місця проведення заходу, для визначення загальної ситуації (окрім випадків нечисленних масових заходів), але в такому місці, де вони зможуть вільно підтримувати зв'язок із тактичними командирами, і де у них є можливість без перешкод оцінювати обстановку та приймати рішення. Оперативний командир організовує командний пункт (мобільний транспортний засіб), де передбачається робота операторів радіо- та телефонного зв'язку, спеціальні консультанти (за необхідності), оперативні працівники поліції, відповідальні за ведення записів у журналі, та відповідальна особа за зв'язок із засобами масової інформації. До роботи командного пункту операційного командира можуть бути залучені представники інших відомств і організацій (ДСНС, служби швидкої допомоги, місцевих органів влади).

Тактичне командування (бронзовий рівень керівництва) виконує операційний план та здійснює тактичне командування шляхом делегування повноважень на визначеній території чи здійснення певних функцій. Основним завданням тактичних командирів є управління силами поліції, розгорнутими в межах конкретної території. Вони підзвітні операційному

командиру, виконують конкретні завдання або обов'язки щодо контролю за операцією і мають певну кількість особового складу у своєму підпорядкуванні. Тактичні командири стежать за відповідністю стратегічним намірам і оперативному плану підпорядкованого підрозділу, організують проведення інструктажу для підлеглих і доданих сил щодо стратегічних намірів і оперативного плану, а також відповідають за підбиття підсумків і визначення результатів зі своїми підлеглими після закінчення масового заходу.

Залежно від виконуваних завдань та функцій існує два види тактичного командування: територіальне та функціональне. Тактичний командир, що здійснює територіальне командування, відповідає за визначений район або зону, вказану оперативним командиром. Командир, що здійснює функціональне командування, має такі самі обов'язки, що й командир, відповідальний за конкретну територію, але він відповідає за виконання певних функцій. Наприклад: забезпечення зв'язку та освітлення, організація дорожнього руху, забезпечення зв'язку з органами місцевої влади та засобами масової інформації, кримінальне розслідування тощо.

Тактичне командування силами та засобами покладається на:

- начальника управління патрульної поліції Департаменту патрульної поліції або заступника начальника управління патрульної поліції Департаменту патрульної поліції;
- старших груп зведених загонів територіальних органів поліції (управління, відділи, відділення);
- командирів стройових підрозділів (підрозділів поліції особливого призначення);
- командирів структурних підрозділів управління патрульної поліції Департаменту патрульної поліції, у тому числі підрозділів тактико-оперативного реагування;
- керівників підрозділів та позаштатних груп превентивної комунікації;
- керівників конвойних, вибухотехнічних, кінологічних, кавалерійських підрозділів та підрозділів поліції охорони.

До обов'язків тактичних командирів належать:

- управління конкретними функціями або визначеними силами поліції в межах оперативного плану;
- чітке розуміння стратегічної мети і завдань поліції;
- контроль за реалізацією тактики з охорони правопорядку відповідно до плану оперативного командування (з урахуванням дій у надзвичайних ситуаціях, затверджених у командній інструкції);
- прийняття рішень у межах своєї сфери відповідальності, забезпечення проведення відповідного інструктажу для працівників поліції і керівництво їх діями в межах своєї сфери відповідальності під час операції;
- перебування у відповідному місці, що дає змогу виконувати свої функції в будь-який момент;

– забезпечення передання всієї важливої інформації оперативному командирі (відповідно до ситуації).

Під час охорони публічного порядку на масових заходах може склестися не тільки конфліктна ситуація, а й порушення громадського порядку і навіть масові заворушення. Тому роль керівного складу сил правопорядку для забезпечення нормальних умов проведення масових заходів дуже значна. З урахуванням завдань та повноважень рекомендується такий склад оперативного штабу (ситуаційного центру):

- керівник ГУНП, територіального органу Національної поліції;
- начальник штабу;
- керівники структурних підрозділів НПУ, НГУ та вищих закладів освіти зі специфічними умовами навчання, які входять до складу зведеного загону;
- представник Генеральної (обласної, міської) прокуратури;
- представник місцевих органів влади (мер, голова).

Представники прокуратури та місцевих органів влади необхідні для прийняття обґрунтованих рішень щодо ситуацій, які можуть виникнути під час масових заходів. Особливо значимість виваженого рішення важливе, коли постає питання обмеження прав громадян, обмеження або припинення дорожнього руху, використання сили та спеціальних засобів, затримання, припинення масових заходів, введення екстрених, додаткових заходів безпеки тощо.

Оперативний штаб (Ситуаційний центр) за допомогою представників залучених служб за напрямками діяльності забезпечує:

- цілодобовий моніторинг оперативної обстановки;
- збирання, накопичення, обробку й аналіз інформації (зокрема ЗМІ, соціальних мереж, камер відеоспостереження, стримінгу), необхідної для підготовки та прийняття управлінських рішень;
- підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів та візуально-презентаційних документів;
- оперативний обмін інформацією з іншими зацікавленими органами державної влади, громадськими організаціями.

Керівник Ситуаційного центру забезпечує своєчасну доповідь начальника ГУНП про стан забезпечення публічної безпеки та порядку у зв'язку з проведенням заходу.

Для якісного визначення стану подій та ситуацій на масових заходах необхідно розглянути визначення ризиків. Градація масових заходів повинна відбуватися на основі точних розрахунків з побудовою «дерева подій». Визначення ризиків впливає на їх управління, тобто в результаті на ефективну реакцію правоохоронних органів щодо ситуації, яка склалася.

Як уже було зазначено, важливим аспектом управління та організації є градація масових заходів. Слід скористатися барометром стану подій та ситуацій на масових заходах, що дасть змогу точно встановити форми та способи дії правоохоронців, визначити їхню кількість. Залежно від

перебігу ситуації та рівня небезпеки для громадян і поліцейських виконується фарбування стану подій та ситуацій на масових заходах: зелений, жовтий, червоний.

Обов'язковою частиною заключного етапу (після проведення масового заходу) є підбиття підсумків роботи керівників стратегічного, операційного та тактичного рівнів, а також усього залученого особового складу органів та підрозділів поліції. Під час підсумкового заходу розглядаються й обговорюються всі проблемні питання, що виникали під час проведення заходу (випадки травматизму, організаційні та тактичні недоліки, скарги тощо) та шляхи їх попередження.

4.5.2. Сили та засоби

Основними силами, що забезпечують громадську безпеку та охорону громадського порядку, є особовий склад органів (підрозділів) Національної поліції, додатковими силами – особовий склад військових частин (підрозділів) НГУ.

З огляду на основні принципи скандинавської моделі обґрунтовано склад сил правопорядку. До нього входить такий перелік груп правоохоронців, які беруть участь в активних діях:

1. Поліція діалогу.
2. Група стримування.
3. Група витиснення.
4. Група спостереження.
5. Група пожежогасіння.
6. Група розгородження.
7. Група конвоювання.
8. Мобільні тактичні групи.
9. Резерв.

Розглянемо докладніше основні завдання, особливості діяльності, склад та оснащення перелічених груп.

Поліція діалогу – працівники відділу превентивної комунікації, які проводять превентивну роботу з учасниками мирних акцій, організаторами, керівниками громадських об'єднань для мінімізації виникнення ризиків і конфліктних ситуацій під час масових заходів, створюючи основу запобігання потенційним конфліктам та їх ескалації. Залежно від кількості людей на масових заходах та довжини периметру, який охороняється, до складу групи входить 10–30 осіб (дільничні, психологи) без бронеодягу та у світловідбивних жилетах.

Група стримування – оточення району проведення масових заходів, недопущення в небезпечну зону осіб, які можуть постраждати. Кількість групи стримування залежить від довжини периметру, який охороняється (рідкий та нормальний поліцейський ланцюг) у бронежилетах та у світловідбивних жилетах. До складу групи входить патрульна поліція, Національна гвардія України. Група має спеціальні автомобілі стримування та огорожувальні пристрої.

Група витиснення – активна протидія натовпу, звільнення захопленої території, де вчиняються правопорушення. Групу залучають після використання всіх можливих методів забезпечення правопорядку та припинення правопорушень. Склад групи: спецпідрозділ Управління патрульної поліції тактико-оперативного реагування (далі – ТОР) – це спецпідрозділ поліції тактико-оперативного реагування та підрозділи поліції особливого призначення, посилення – Національна гвардія України. Особовий склад групи одягнений у протиударний комплект. Група має спеціальні автомобілі витиснення.

Поліцейські мікроавтобуси Ford Transit та Volkswagen Crafter додатково укомплектовані захисними металевими сітками і спеціальними посиленними бамперами. Скло цих мікроавтобусів покрите броньованими плівками, а самі автомобілі укомплектовані гучномовцями. Кількість бійців у автомобілі – 8 осіб. Визначення необхідної кількості екіпажів залежить від ширини фронту витиснення.

Група спостереження – спостереження за місцем проведення масових заходів, встановлення фактів правопорушення. Група складається з двох підгруп: підгрупа наземного спостереження (кримінальна поліція) та повітряного спостереження. Кількісний склад групи залежить від площі, на якій відбуваються масові заходи.

Група пожежогасіння – забезпечення пожежної та вибухобезпеки, припинення виникнення пожеж. Залежно від довжини периметру, який охороняється, до складу групи входить 1–3 екіпажі ДСНС.

Група розгородження – інженерне забезпечення охорони публічного порядку, розбір завалів, барикад, організація проходів. Група починає діяти після того як задіяна група витиснення. Група має спеціальні транспортні засоби (далі – ТЗ) розгородження. Кількість особового складу групи становить 10 осіб на один транспортний засіб.

Група конвоювання – доставка затриманих до спецавтомобілів та охорона затриманих.

Мобільні тактичні групи – реагування на порушення публічного порядку у різних місцях, які перебувають на певній відстані. Група 2–3 екіпажі ТОР та ППОП у протиударних комплектах на мобільних транспортних засобах здатна швидко прибувати на місце, де діють малі групи правопорушників.

Резерв – посилення груп охорони правопорядку, реагування на ускладнення ситуації. З урахуванням зменшення кількості поліцейських на місці проведення масових заходів, кількість особового складу резерву має збільшену кількість – до 30 % від загального задіяного на заходах особового складу Національної поліції. Особовий склад резерву перебуває у службовому транспорті поряд із місцями проведення заходів.

Під час охорони публічного порядку доцільними є такі види нарядів: наряд на контрольно-пропускний пункт (далі – КПП), пост охорони громадського порядку, супроводження, фільтраційні пункти та патруль.

Наряд на КПП – вид наряду, який призначений для здійснення превентивних заходів та інших заходів відповідно до законодавства, а також для забезпечення пропускового режиму.

Пост охорони громадського порядку – вид наряду, який виконує службове завдання шляхом безперервного спостереження за певною ділянкою території (об'єктом) та періодичного обходу цієї території. Для поста визначаються його центр і кордони. Центр поста визначається в тому місці, звідки найзручніше вести спостереження й оперативно вживати заходів щодо попередження та припинення правопорушень. Відстань від центру поста до його кордонів не повинна перевищувати 300 м.

Наряд супроводження – для організації супроводження, дотримання маршруту руху учасників масових заходів та забезпечення безпеки учасників масових заходів та мешканців міста. До складу групи входить патрульна поліція, сектор громадської безпеки, особовий склад навчальних закладів МВС України, підрозділи поліції особливого призначення (у разі підвищеної небезпеки). Кількість груп супроводження залежить від довжини периметру, який охороняється, без засобів індивідуального бронезахисту та у світловідбивних жилетах.

Пункти фільтрації для перевірки громадян (заборонені речі) та попередження входу людей, які несуть загрозу оточуючим (сильне наркотичне або алкогольне сп'яніння, екстремісти, озброєні люди), розташовуються на вході до території, де відбуваються масові заходи.

Окремо необхідно визначити місце та роль *патрулювання місцевості під час проведення масових заходів у місті*. Територію міста поділяють на три зони патрулювання.

Зона 1. Територія, де відбуваються масові заходи.

Патрулювання відбувається у пішому порядку по 2 особи у наряді силами патрульної поліції. Основне завдання: відпрацювання принципу присутності, попередження правопорушень, спостереження за ситуацією та спілкування з громадянами. Доцільно включати у склад цих патрулів поліцейських жіночої статі.

Зона 2. По периметру території проведення масових заходів.

Посилене патрулювання (три та більше осіб) відбувається вулицями навколо місця проведення масових заходів силами патрульної поліції, військовослужбовців Національної гвардії України. Основне завдання: попередження правопорушень, спостереження за ситуацією. Особовий склад патрулів Зони 2 є першим резервом під час ускладнення обстановки.

Зона 3. Територія міста, де не відбуваються масові заходи.

Патрулювання відбувається у штатному режимі у районах несення служби патрульною поліцією та особовим складом навчальних закладів МВС України на автомобілях. Особливістю є постійне спостереження руху людей (кількість, стан, озброєність, гасла) у бік місця проведення масових заходів та передавання оперативної інформації.

4.5.3. Поліція діалогу

Поліція діалогу стала візитівкою скандинавської моделі. Тому необхідно приділити додаткову увагу функціям, завданням, порядку несення служби цього підрозділу. В Харківському національному університеті внутрішніх справ було проведено у 2022 р. опитування офіцерського складу Національної поліції міста Харкова (патрульна поліція) та міста Вінниці. В опитуванні взяли участь понад 100 осіб. Результати опитування наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Результати опитування

№ з/п	Питання	Підсумки
1	Я спостерігав за роботою поліції діалогу (ПД)	71,3 %
2	Я хотів би проходити службу у поліції діалогу	16,81 %
3	Я вважаю їх кількість достатньою на масових заходах	43,56 %
4	Їх особиста безпека забезпечена (за 10-бальною системою)	4,05
5	Тактика ПД та їх взаємодія з іншими підрозділами НП достатньо ефективні (за 10-бальною системою)	4,57

У першому, другому і третьому питанні фіксувалися позитивні відповіді. В четвертому та п'ятому необхідно було оцінити відповідь за 10-бальною системою (1 бал – зовсім відсутнє, 10 балів – абсолютно присутнє).

Аналіз результатів опитування вказав на наявність деяких закономірностей та проблемних питань за темою дослідження. По-перше, за 4 роки після впровадження скандинавської моделі у систему охорони публічного порядку на масових заходах в Україні реформування в цьому напрямі має позитивну тенденцію. Поліція діалогу є візитною карткою скандинавської моделі і 71,3 % опитуваних спостерігали за її діяльністю. А ось інші якісні показники діяльності поліції діалогу під час несення служби на масових заходах мають певні проблеми.

Опитувані поліцейські вказали на недостатній рівень забезпечення особистої безпеки (4,05 балів із 10) та ефективність тактики дій (4,57 балів із 10) особового складу поліції діалогу. Ці показники потребують обов'язкового удосконалення та подальших наукових досліджень. Найбільш вірогідно, що саме через не до кінця продумані заходи особистої безпеки та тактики дій виявилось замало охочих працювати в цьому підрозділі (16,81 % опитуваних). Мотивація працювати в поліції діалогу замала, підвищений ризик отримання травми і не зовсім відпрацьована тактика дій, порядок взаємодії з іншими підрозділами Національної поліції знижує ефективність діяльності поліції діалогу. На ефективність несення служби поліцією діалогу впливає і недостатня їхня кількість на масових заходах (так вважає 56,44 % опитуваних).

Здійснення взаємодії поліції з організаторами і учасниками масових заходів на всіх стадіях підготовки та проведення заходів, зокрема силами поліції діалогу, що полягає в налагодженні ефективної комунікації між поліцією, організаторами масових заходів та їх учасниками для мінімізації виникнення ризиків і конфліктних ситуацій під час масових заходів, яка ґрунтується на принципах:

- взаємної поваги та довіри поліції і населення;
- забезпечення реалізації та дотримання законних прав і свобод громадян; захисту прав людини і поваги до її гідності під час масових заходів.

Сприяння проведенню масових заходів. Перше завдання комунікативного відділу поліції – всіляко допомагати учасникам зібрання досягти кінцевої мети. Скажімо, якщо вони хочуть поспілкуватися з представниками Офісу Президента, поліція діалогу домовляється про це: до активістів виходять співробітники відповідного органу та відповідно до своєї компетенції відповідають на запитання.

Підтримання зв'язку з організаторами масових заходів, визначення їх пріоритетів, вимог, потреб до проведення масових заходів заохочує їх до плідної співпраці і усуває можливі конфліктні ситуації.

Комунікація – основний принцип та інструмент поліції діалогу. Співробітники підрозділу постійно перебувають на зв'язку з учасниками масових заходів та спілкуються з ними до, під час і після події. Уміння вислухати людину, зрозуміти її проблему, попередити можливі правопорушення – це основні завдання комунікації поліції діалогу.

Комунікація з організаторами та активними учасниками масових заходів не припиняється після закінчення заходів. Стосунки набирають ділового характеру:

- якщо в організаторів масових заходів виникають якісь питання після закінчення акції, вони можуть телефонувати;
- після закінчення заходів проводяться зустрічі з організаторами, щоб проаналізувати подію;
- переглядаються відео й розбираються ситуації, хто як працював, що можна виправити або покращити наступного разу;
- проведення відкритого брифінгу та відповіді на запитання.

Диференційований підхід. Згідно з удосконаленою моделлю поведінки натовпу він може бути контрольованим. Раніше українську поліцію вчили протилежному: вплинути на велику кількість людей неможливо, тому краще застосовувати силу відразу до всіх. Нова модель враховує те, що в юрбі можуть бути жінки, діти, люди з інвалідністю, радикали та провокатори. Останніх варто виявляти й ізолювати, щоб вони не заважали проведенню заходу.

Поліція діалогу перебуває поряд з учасниками масових заходів, серед людей. По-перше, відпрацьовується принцип «присутності», правоохоронці завжди перебувають поруч і своєю присутністю попереджають

виникнення імовірних правопорушень. По-друге, вони виконують профілактику насильства й ескалації ситуації за рахунок спілкування з громадянами, які несуть будь-яку небезпеку для оточуючих. У разі неможливості зупинити правопорушення комунікацією джерело небезпеки, їх або його просять припинити участь у масовому заході і не порушувати права інших громадян. Обговорюється теза, що «на мирних заходах треба поводитися спокійно».

Відділ превентивної комунікації управляє і координує діяльністю поліції діалогу. Групи превентивної комунікації слід залучати під час проведення:

- масових заходів підвищеного ступеня ризику відповідно до критеріїв оцінювання;
- мирних зібрань біля органів влади та на об'єктах транспортної інфраструктури незалежно від їх ступеня ризику.

Організацію масових заходів умовно можна поділити на три етапи. Особовий склад поліції діалогу залучається на всіх етапах планування та проведення масових заходів. На попередньому етапі: спілкування з організаторами та активними учасниками масових заходів, допомога їм в організації цих заходів.

На етапі проведення масового заходу поліція діалогу перебуває на місці проведення цього заходу і виконує такі завдання:

- попередження конфліктних ситуацій, зниження напруженості між громадянами та групами осіб;
- виконує роль активного слухача;
- спостереження за ситуацією;
- роз'яснює проблемні ситуації та обмеження;
- пояснення громадянам дій сил правопорядку та їх дії і обов'язки за ускладнення ситуації;
- зупинення правопорушень вербальним способом;
- пояснення правових наслідків їх вчинків за порушення законів.

На заключному етапі: спілкування з організаторами та активними учасниками масових заходів, а також з представниками засобів масової інформації за підсумками масових заходів. Визначення виявлених недоліків, обмін інформацією, отримання рекомендацій та побажань при організації подальших масових заходів.

До основних тактичних завдань поліції діалогу належать: тактика комунікації та тактичні вміння.

Тактика комунікації:

- завжди залишатися спокійним;
- у жодному разі не лаятися, не ображати та агресивно не спілкуватися;
- бути доброзичливими;
- у розмові не нав'язувати свою думку;
- розмову з громадянами доцільно розпочинати з фрази «Я можу вам допомогти»;

- довести співбесіднику, що його безпека ваша найголовніша мета;
- з метою відокремлення людей від місця, де відбувається ескалація насильства, повідомляти їм, що для їх безпеки краще залишити це місце, відійти на безпечну відстань «Відійдіть (вказіть напрямок), бо можете постраждати»;

- під час припинення ескалації ситуації виведіть особу – джерело конфліктної ситуації – з місця проведення масового заходу, повідомте їй, що в кризовому центрі їй зможуть надати усі пояснення, і вказіть напрямок, де розміщується кризовий центр;

- під час припинення ескалації ситуації наголошувати учасникам цієї ситуації про їхні дії, які порушують закони України;

- у разі припинення ескалації ситуації сповістити учасникам цієї ситуації про наявність відеоспостереження місця подій і про фіксацію того, що відбувається для використання у суді;

- у безпечній ситуації робота особового складу поліції діалогу проводиться поодиночі, а за ускладнення можна працювати по двоє з використанням принципу «контакт та прикриття».

Тактичні вміння:

- володіти тактикою комунікації;
- володіти психологічними способами переконання;
- надавати першу медичну допомогу;
- правильно діяти у випадку виникнення екстремальних ситуацій;
- правильно діяти у випадку неконтрольованого натовпу;
- проводити збір інформації у натовпі та її передачу;
- захистити себе та громадян у разі нападу (без використання сили);
- спілкуватися з громадянами двом поліцейським з використанням принципу «контакт та прикриття»;

- правильно розташовувати особовий склад поліції діалогу на місці проведення масового заходу залежно від особливостей ситуації та самого місця.

Диференційований підхід також допомагає правильно розмежувати окремі групи під час події. Будь-яку акцію часто потрібно відокремити від її противників. Наприклад, до поліції надходять заяви про дві події в одному місці. Завдання правоохоронців відділу діалогу – завчасно зателефонувати організаторам, попередити про акцію, заплановану опонентами, а вже безпосередньо на місці створити безпечний простір. Якщо можливі сутички, варто розмістити між групами загони поліції.

Тактика дій поліції діалогу на масових заходах залежить від виду масового заходу (стаціонарний або пересувний), кількості учасників масових заходів, кількості особового складу підрозділу поліції діалогу та ступеня небезпеки.

Поліція діалогу постійно перебуває поряд з учасниками, серед людей і якщо вони бачать когось потенційно небезпечного – починають з ним спілкуватися: розповідають про себе і просять вийти з натовпу, щоб

не наражати на небезпеку оточуючих. Пояснюється, що це мирне зібрання, тому треба поводитися спокійно. Таким чином можна виводити всіх осіб, які негативно впливають на мирну складову масових заходів.

Позитивна роль поліції діалогу на місцях, де проводяться масові заходи, безумовна. На побутовому рівні спілкування з громадянами має певні переваги. Але використання поліції діалогу на місці проведення масових заходів не може вирішити усі проблеми і конфлікти, які виникають. До основних проблемних питань під час залучення поліції діалогу належать:

- обмежена кількість особового складу поліції діалогу унеможливує спілкування з усіма громадянами одночасно;
- обмежена кількість особового складу поліції діалогу унеможливує знаходження в усіх місцях, де проводяться масові заходи;
- особовий склад поліції діалогу не має повної інформації та можливостей із деескалації будь-якої конфліктної ситуації;
- у разі загострення ситуації та агресивного нападу на поліцейських особовий склад поліції діалогу виводять із небезпечної зони і їх профілактична роль майже припиняється.

Для усунення певних недоліків та покращення профілактичної ролі із деескалації конфліктних ситуацій під час проведення масових заходів запропоновано впровадження Інформаційно-діалогових центрів (Центр). Ці Центри повинні тісно співпрацювати з поліцією діалогу, вони не замінюють один одного, а доповнюють. У разі браку знань та можливостей поліцейських поліції діалогу вони направляють громадян у Центр для повного вирішення проблемного питання.

Центр повинен розміщуватися безпосередньо біля місця проведення масових заходів і має бути добре визначеним (написи, плакати, табло), щоб до нього зручно дійти та добре видно. Центр забезпечений відео- та комп'ютерною технікою для надання якісних послуг. У Центрі мають перебувати спеціалісти у певних галузях, які зможуть надати професійну допомогу громадянам, що звертаються. Центр має містити такий склад фахівців:

- представник керівництва Національної поліції;
- представник Центру щодо зв'язків із громадськістю;
- представник керівництва ДСНС;
- представник прокуратури;
- представники депутатського корпусу (Верховна Рада України, міська рада);
- представник місцевих органів влади;
- представник керівництва комунального господарства населеного пункту;
- представник керівництва громадського транспорту населеного пункту;
- представники ЗМІ;
- представники правозахисних організацій;
- персонал для психологічного та медичного забезпечення.

Таким чином, впровадження Інформаційно-діалогових центрів дасть змогу якісно змінити ситуацію у разі її погіршення. Цей орган матиме у своєму складі спеціалістів у певних напрямках, до яких може звернутися будь-який громадянин – учасник масових заходів, а також громадяни, які мають важливі питання до представників влади. Крім того, Центр може отримувати інформацію про зміну ситуації на масових заходах і надавати її до оперативного штабу. Запровадження Інформаційно-діалогових центрів має певні переваги:

- громадянин або громадяни, які є джерелами конфліктної ситуації, залишають місце проведення масових заходів і не мають можливості подальшої ескалації ситуації;
- громадяни отримують якісну допомогу у вирішенні своїх проблемних питань;
- підвищення іміджу органів влади;
- корегування ситуації у масштабах проведення масових заходів.

4.5.4. Розташування сил та засобів

Основне завдання сил правопорядку під час охорони публічного порядку на масових заходах не провокувати населення. Тому перебування особового складу резерву та груп, які задіяні під час ускладнення обстановки, не повинні бути на території проведення масових заходів, учасники цих заходів не повинні їх бачити. Але вони мають розташовуватися таким чином, щоб забезпечити охорону публічного порядку за ускладнення ситуації негайно.

Група діалогу залежно від кількості та стану агресивності учасників масових заходів перебуває в місцях, що дають змогу забезпечити їх особисту безпеку. Місце розташування групи діалогу:

- безпечні масові заходи – всередині, рівномірно на території, де відбуваються масові заходи;
- зростаюча напруга – по периметру території, де перебувають учасники масових заходів, поблизу групи стримування;
- силове протистояння – по боках та з боку напрямку витиснення.

Особовий склад нарядів (патрулювання, супроводження, фільтраційні пункти) розміщується у штатному порядку на визначених місцях. Наряд супроводження – навколо колони учасників масових заходів під час пересування по місту. Пункти фільтрації для перевірки громадян розташовуються на вході до території, де відбуваються масові заходи. Патрулювання відбувається зонами патрулювання (1, 2 та 3).

Мобільні групи підрозділів тактико-оперативного реагування управління патрульної поліції Департаменту патрульної поліції та підрозділи поліції особливого призначення повинні перебувати в резерві біля місця проведення масових заходів, з яких вони можуть швидко переміститися до місця ймовірного ускладнення оперативної обстановки чи вчинення правопорушень. При цьому розміщувати їх доцільно поза зоною візуального контакту з учасниками заходу у різних місцях.

Підрозділи поліції особливого призначення доцільно залучати з резерву в останню чергу тільки після того, коли використані всі методи і способи із запобігання правопорушень, але неможливо припинити протиправні дії громадян під час проведення масового заходу.

Під час проведення масового заходу і наявності оперативної інформації про можливі терористичні акти, вчинення інших кримінальних правопорушень та можливі події, які можуть призвести до ускладнення оперативної обстановки доцільно застосувати такий превентивний поліцейський захід, як обмеження доступу до визначеної території (місця проведення заходу). Зазначений захід дає змогу сформувати обстежену зону підвищеної безпеки, яка, за необхідності, може бути звільнена від сторонніх осіб, а також транспортних засобів.

Комплекс попереджувальних заходів доцільно проводити за 3–4 години до початку проведення масового заходу. Для цього в операційному плані забезпечення публічної безпеки та порядку варто передбачати завчасне виставлення нарядів патрульної поліції з метою недопущення паркування автотранспорту в небезпечних зонах.

Комплекс заходів доцільно починати з обстеження вибухотехнічною службою місця проведення заходу та прилеглої до нього території. Після завершення обстеження здійснюється виставлення спеціальних огорожувальних пристроїв із можливістю контрольованого проходу громадян через арочний металодетектор або перевірки громадян поліцейськими ручними металодетекторами групою фільтрації, з метою недопущення пронесення заборонених речей та предметів на територію проведення заходу. Групи фільтрації також проводять перевірку громадян на наявність у них провокаційної атрибутики, піротехнічної продукції тощо.

Біля груп фільтрації мають перебувати працівники дозвільної системи, які мають вилучати у громадян зареєстровану у встановленому законодавством порядку зброю, спеціальні засоби та пристрої, а також інформувати громадян про органи (підрозділи) поліції, де ці засоби можна отримати після закінчення масового заходу. Додатково для цього залучаються групи штатних або позаштатних груп превентивної комунікації.

У період активного прибуття учасників заходу до місця його проведення сили і засоби поліції повинні розосереджуватися (виставлятися) біля груп фільтрації з метою можливого реагування на виникнення тисняви чи пов'язаних із нею конфліктів.

4.5.5. Зниження ризиків протистояння поліцейських та громадян

Мінімізація фізичного контакту поліцейських та учасників масових заходів для уникнення протистояння поліції з учасниками заходів, унеможливлення провокаційних дій окремих осіб. Такий підхід передбачає зменшення кількості поліцейських, залучених до забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів, а також більш зручне розміщення

поліцейських у службовому транспорті поряд із місцями проведення заходів. Зменшення агресивності до сил правопорядку необхідно запроваджувати завдяки розміщенню особового складу поліції та Національної гвардії. Це необхідно виконувати у місцях, де відсутній візуальний контакт з учасниками масових заходів.

Залучення значно меншої кількості поліцейських дозволить уникнути можливого травмування працівників поліції у разі вчинення правопорушень учасниками масових заходів.

Залучення поліцейських із підрозділів поліції особливого призначення до забезпечення безпеки та порядку під час масових заходів здійснюватимуться тільки в установленому законодавством порядку та після використання всіх можливих методів забезпечення правопорядку й припинення правопорушень.

4.5.6. Використання заходів примусу

Зниження агресивності з боку правоохоронців та їх силового впливу на учасників масових заходів є одним із основних завдань скандинавської моделі. Безпідставне використання сили правоохоронцями може призвести до загострення ситуації та масових заворушень.

Основні правила під час використання сили правоохоронцями:

- порядок застосування поліцейських заходів примусу (ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію»), застосування фізичної сили (ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію») і спеціальних засобів (ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію») відповідає чинному законодавству;

- ступінь впливу на учасників масових заходів повинен залежати від їх дій (модель застосування сили);

- використання сили має відповідати основним вимогам: необхідності, пропорційності, ефективності;

- попереджати оточуючих про таке використання силових дій;

- попереджати правопорушників до використання сили про наслідки і відповідальність за скоєне правопорушення;

- поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату;

- заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо;

- фіксація правопорушень під час масових заходів та наступне звернення до прокуратури і наступне судове переслідування правопорушника зменшує необхідність використання сили під час інциденту;

- у випадку, коли людина не здійснює напад, має відкрите обличчя та показує, що в руках у неї нічого немає, працівники поліції не використовують спецзасоби проти неї;
- якщо силовий вплив на агресивного нападника може призвести до травмування осіб, які перебувають поруч і не порушують громадський порядок, такий вплив недоцільний;
- якщо є змога, необхідно знешкодити агресивну особу за рахунок затримання, таким чином відсутнє протистояння і фізичні пошкодження у громадянина;
- використання нелетальної зброї (газові засоби з нестерпним запахом, електрошокери, липкі суміші та ін.) забезпечує зниження рівня травматизму серед агресивних нападників;
- спецзасоби газової дії дозволяють без травм зупинити правопорушення на масових заворушеннях. Під час масових заворушень газовий балон ємністю 100 мл замалий, необхідно запровадити балони ємністю 300–500 мл.

4.5.7. Мобільність сил і засобів поліції

Збільшення мобільності сил і засобів поліції під час забезпечення публічного порядку і безпеки під час проведення громадянами масових заходів шляхом більш активного використання транспортних засобів. Це дає змогу ефективніше реагувати на будь-які порушення публічного порядку під час масових заходів, оскільки дозволить розміщувати сили і засоби поліції з урахуванням заздалегідь визначеної потреби, а не концентрувати їх у певному місці. Використання транспортних засобів у правоохоронних органах нашої країни має певне історичне підґрунтя (див. додаток).

Використання службового транспорту для забезпечення публічної безпеки і порядку під час масових заходів необхідне для управління потоками людей за великої кількості громадян шляхом розділення на різні групи та подальше їх супроводження з метою уникнення можливих правопорушень. Мобільні поліцейські групи мають бути готовими швидко відреагувати та ізолювати тих, хто порушує громадський порядок.

Основні завдання з охорони громадського порядку під час проведення масових заходів відіграють підрозділи патрульної поліції. Тому транспортним засобам, які використовуються у патрульній поліції, необхідно приділити особливу увагу.

Після реформування Національна поліція України у 2015 р. отримала Toyota Prius, Renault Duster, Hyundai Sonata и Renault Dokker, а з 2017 р. отримала Mitsubishi Outlander PHEV (рис. 6).

Toyota Prius

Renault Duster

**Mitsubishi Outlander
PHEV**

Рис. 6. Транспортні засоби патрульної поліції

Порівняльна характеристика найбільш поширених патрульних автомобілів подана у табл. 5.

Таблиця 5

Порівняльна характеристика патрульних автомобілів

Основні характеристики	Toyota Prius	Renault Duster	Mitsubishi Outlander PHEV
Паливо, що використовується	бензин, електрика	бензин	бензин, електрика
Робочий об'єм, куб. см	1800	2000	2000
Довжина/ширина/висота, мм	4460/1745/1500	4315/1822/1625	4695/1810/1710
Потужність електродвигуна, к. с.	72	–	160
Маса, кг	1495	1894	1900
Корисне навантаження, кг	310	500	490
Витрати палива л/100 км	4,9	7,8	5,95
Запас ходу, км	68	–	55
Максимальна швидкість, км/год	160	172	170
Максимальна швидкість в електрорежимі, км/год	135	–	135
Мінімальний радіус повороту, м	5,2	5,22	5,3
Розгін –100 км/год, секунд	10,4	11,7	10,5
Кліренс, мм	140	210	185
База, мм	2700	2673	2670
Колія, мм	1525	1567	1540

Остання модель масового патрульного автомобіля в Україні – це Mitsubishi Outlander PHEV. Наразі цей автомобіль є найбільш продаваним plug-in гібридним кросовером у Європі, який має повний привід і гібридну трансмісію.

Порівняння Mitsubishi Outlander PHEV з іншими plug-in гібридами, на жаль, не завжди на користь удосконаленої електричної складової його силової установки, яка ефективна лише за зарядженої акумуляторної батареї. За витратами палива кращі показники у BMW 225xe Active Tourer (5,55 л на 100 км) і навіть Audi Q7 e-tron (5,49 л на 100 км), неперевершеним залишається Kia Niro PHEV з його низькими середніми витратами палива 3,3 л на 100 км. Гібридними кросоверами, які мають найгірші результати, ніж наш Outlander, є Mercedes GLC 350e 4Matic (6,3 л на 100 км) і Range Rover Sport P400e (7 л на 100 км).

За низького рівня заряду батареї Mitsubishi Outlander PHEV без допомоги двох електромоторів не здатний конкурувати. Середні витрати палива становлять у змішаному циклі по місту 11,5 л на 100 км і за межами міста 7 л на 100 км, а при затяжному підйомі вгору витрати сягають 26 л на 100 км.

Дальність поїздки без допомоги ДВЗ становить у цій моделі 41 км. Це означає, що у змішаному циклі Mitsubishi Outlander PHEV може мати запас ходу на електротязі дещо більше 40 км, а під час руху містом кросовер здатний проїхати без викидів шкідливих речовин в атмосферу не менше 25 км. По шосе на високих швидкостях за допомогою однієї лише електротяги автомобіль може проїхати до 33 км, а в економичному режимі з невеликою постійною швидкістю – усі 53 км. У малоефективному режимі заряду батареї вистачить, щоб подолати дещо менше 20 км.

Посередні показники економичності компенсуються унікальними plug-in гібридним обладнанням і технологіями (можливість вибору з п'яти рівнів рекуперативного гальмування під час руху та швидка зарядка через роз'єм CHAdeMO). Mitsubishi Outlander PHEV можна використовувати як електромобіль з можливістю додаткового пробігу, тому його треба заряджати щодня, а в холодний період року – навіть двічі на день. На дорогах загального користування плагін-гібридний Mitsubishi Outlander дуже комфортний автомобіль з хорошою оглядовістю завдяки високій посадці водія. Проте Outlander є практичним, просторим автомобілем з великим багажником. Автомобіль має невеликі недоліки в маневреності, масивність надає неповороткості, але на швидкості це не відчутно.

Цікавість викликає порівняльний аналіз патрульних автомобілів (див. табл. 6). Для патрулювання у міській місцевості найбільш придатний Toyota Prius, в умовах незадовільного дорожнього покриття доцільно використовувати Renault Duster, а під час охорони публічного порядку на масових заходах – Mitsubishi Outlander. На жаль, патрульна поліція використовує в усіх випадках ті автомобілі, екіпаж якої прибуває на місце пригоди.

**Результати порівняльного аналізу експлуатаційних якостей
патрульних автомобілів**

Показники	Габарити	Швидкість	Маневреність	Прохідність	Економічність
Краща модель	Toyota Prius	Renault Duster	Toyota Prius	Renault Duster	Toyota Prius

Спеціальні транспортні засоби мають певні вимоги до тактико-технічних характеристик залежно від виконуваних завдань та надаються певним групам (група витиснення, мобільні тактичні групи, група розгородження, група стримування, наряд супроводження).

Поліцейські автомобілі можна поділити на спеціально розроблені для поліції і перероблені зі звичайних. За функціональним призначенням поліцейські автомобілі можна класифікувати таким чином:

- патрульні машини;
- автомобілі реагування;
- дорожньо-патрульні автомобілі;
- багатоцільові автомобілі;
- автомобілі позашляховики;
- службові автомобілі;
- машини для спостереження;
- рятувальні автомобілі;
- машини для перевезення затриманих (автозаки);
- машини спеціальних підрозділів.

Патрульні машини використовуються для пересування поліцейських в місцях їх служби. Також машини використовуються для реагування на надзвичайні ситуації або злочини. Більшість машин оснащені проблисковими маяками та звуковою сиреною.

Автомобілі реагування схожі на патрульні машини, але здебільшого потужніше і мають краще оснащення. Вони призначені для швидкого реагування на надзвичайні події. Багато машин мають спеціальне обладнання (медичне або рятувальне) і здатні перевозити зброю.

Дорожньо-патрульні автомобілі використовуються для патрулювання трас і шосе. Ці машини мають велику потужність, спеціальні засоби для зупинки порушників і мають сигнальні сирени. Є спеціальні швидкісні машини для погоні за спортивними машинами. У деяких країнах до дорожньо-патрульних машин належать машини для контролю дотримання правил дорожнього руху, пошуку викрадених транспортних засобів.

Багатоцільові автомобілі – це автомобілі, як правило, компроміс між різними видами автомобілів за призначенням. Використовується один автомобіль для виконання деяких або всіх функцій (патрульні, дорожні і машини реагування).

Автомобілі позашляховики використовуються на місцевості, де відсутнє нормальне дорожнє покриття, а також відрізняються розмірами машин, це необхідно для перевезення різного обладнання. Часто використовуються підрозділами вибухотехнічної служби і кінологів.

Службові автомобілі – це стандартні автомобілі загального призначення, з позначенням, але без можливості використовувати спеціальні сигнали. Він використовується для перевезення співробітників поліції на різні заходи, для перевезення вантажів та ін. Ці машини не призначені для реагування на надзвичайні ситуації.

Машини для спостереження – це спеціальні машини, в основному вантажівки й мікроавтобуси, замасковані під якісь комунальні та транспортні служби, оснащені спеціальним обладнанням. У машинах ставлять обладнання для аудіо- та візуального спостереження. Багато машин спеціально оснащуються для тривалого перебування. В основному машини використовуються для розслідування і збору доказів. Іноді їх використовують як машину підтримки під час захоплення заручників. Існують спеціальні машини для стеження за місцями скупчення великої кількості людей на масових заходах.

Рятувальні автомобілі – це поліцейські автомобілі, які можуть виконувати функції служби порятунку, для цього використовують машини із засобами як для порятунку, так і для правоохоронної діяльності.

Машини для перевезення затриманих (автозаки) використовуються для перевезення заарештованих і ув'язнених в в'язниці, поліцейські відділки, психологічні або виправні установи, колонії. Автозак (автомобіль для перевезення ув'язнених та обвинувачених) – спеціальний автомобіль на базі вантажного автомобіля, автобуса або мікроавтобуса, які обладнані для перевезення підозрюваних й обвинувачуваних (спецконтингенту) в умовах, що виключають порушення встановлення режиму утримання, зокрема вчинення втечі.

Машини спеціальних підрозділів використовуються для перевезення сил поліції особливого призначення в умовах ускладнення оперативної ситуації, таких ситуаціях, як: масові заворушення, групові порушення громадського порядку, масові заходи з великою кількістю учасників та вірогідними інцидентами. Ці автомобілі роблять на базі вантажівок, фургонів і мікроавтобусів, які додатково захищені решітками на вікнах та мають поливальні (водонасосні) пристрої. Машини такого типу можуть бути добре броньовані, мати збільшену місткість, а також можуть використовуватися для транспортування різного обладнання (зброя, тактичне й спеціальне обладнання).

Найбільший інтерес викликає один із головних елементів скандинавської моделі, а саме використання спеціальної поліцейської техніки під час охорони громадського порядку на масових заходах та під час протидії груповим порушенням громадського порядку і масовим заворушенням. Розглянемо такі види спеціальної поліцейської техніки, яка використовується під час охорони громадського порядку:

- транспортні засоби патрулювання;
- транспортні засоби витиснення;
- транспортні засоби стримування;
- транспортні засоби пожежогасіння та підтримки;
- мобільні транспортні засоби;
- транспортні засоби розгородження;
- транспортні засоби для перевезення підозрюваних і обвинувачуваних;
- транспортні засоби забезпечення.

Транспортні засоби витиснення – це спеціально обладнана легкоброньована поліцейська техніка, яка має антивандальний захист спереду, типу фургон або мікроавтобуси, які використовуються для пересування поліцейських до місця виконання службово-бойових завдань на масових заходах і особливо під час групових порушень громадського порядку та масових заворушень. У цих транспортних засобах може транспортуватися особовий склад поліції та в них знаходиться протиударний комплект на кожного поліцейського в екіпажі. З 2016 р. підрозділи Національної поліції отримали дві моделі таких транспортних засобів: Volkswagen Crafter і Ford Transit Custom (рис. 7).

Volkswagen Crafter

Ford Transit «Захоплення»

Рис. 7. Транспортні засоби витиснення Національної поліції України

Службові автомобілі Volkswagen Crafter перебувають на озброєні групи тактико-оперативного реагування патрульної поліції. Використовуються співробітниками ТОР під час масових заворушень, акцій протесту, мітингів для забезпечення охорони громадського порядку. Транспортні засоби обладнані необхідною амуніцією, зокрема металевими сітками для захисту вікон. Спеціальний автомобіль не має бронювання.

Службовий автомобіль Ford Transit побудований на базі звичайної моделі з переднім приводом. Використовуються ці транспортні засоби співробітниками поліції особливого призначення для забезпечення охорони громадського порядку. Спеціальний автомобіль не має бронювання.

На виставці «Зброя та безпека» у 2019 р. було виставлено Ford Transit «Захоплення». Він має деякі особливості:

- для захисту вікон автомобіля по всьому периметру встановлені решітки, а спереду є захист радіатора і фар;
- на лобовому склі решітка зсувається по спеціальних напрямлених вгору тримачах;
- для розміщення зброї всередині є спеціальні шафи;
- бампер має металеві вставки і потужні «кенгурятники»;
- по периметру автомобіля встановлені відеокамери, які постійно ведуть запис того, що відбувається;
- на кормі знаходиться пластиковий багажник для спецзасобів, виконаний у стилі основного кузова автомобіля.

Таблиця 7

Порівняльна характеристика транспортних засобів витиснення

Показник	Volkswagen Crafter	Ford Transit «Захоплення»
Кількість екіпажу, осіб	8	10
Повна маса, кг	3500	3500
Максимальна швидкість, км/год	160	157
Робочий об'єм, см ³	2000	2000
Витрати палива, змішаний цикл, л/100 км	8,9	7,3
Витрати палива, міський цикл, л/100 км	10,7	8,6
Мінімальний радіус розвороту, мм	6150	6700
Довжина, мм	5986–7391	6945
Ширина, мм	2040	2052–2126
Висота, мм	2355–2798	2426
Колісна база, мм	3665	3750

Порівняльний аналіз транспортних засобів витиснення вказує майже на повну відповідність експлуатаційних якостей двох типів автомобілів. Вибір однотипних за якістю транспортних засобів доречний у зв'язку з їх спільним використанням в одних бойових шикуваннях (див. табл. 7).

У 2019 р. у столичному Міжнародному виставковому центрі проходила спеціалізована виставка «Технології захисту – 2019», де був представлений автомобіль сімейства «Захоплення» – на базі фургона Volkswagen Crafter останнього покоління (рис. 8). Ця машина майже не має ґрат – вони є тільки на вікнах передніх дверей, проте встановлений потужний сталевий захист перед ґратами радіатора. Автомобіль завдовжки 5,53 м і повною масою 3500 кг призначений для перевезення 9 поліцейських, зокрема водія.

Рис. 8. Нова модель Volkswagen Crafter

У Бірмінгемі (Велика Британія) у 2019 р. під час виставки The Commercial Vehicle Show було показано нову спецмодель Police Support Unit (PSU) на базі фургона Crafter з довгою колісною базою і 177-сильним 2-літровим дизельним двигуном (рис. 9). Компанія Volkswagen Commercial Vehicles розробила новий поліцейський фургон. Машина оснащена боковими вікнами та вітровим склом з матеріалу Kasiglas, яке, за заявою виробника, неможливо розбити. Це дало змогу відмовитися від металевого захисту, в результаті водій отримав кращий огляд і маса машини зменшилася. В салоні передбачені місця для 7 поліцейських, кріплення для спеціального обладнання, а також камера для затриманих правопорушників. Модель доступна в модифікаціях з переднім, заднім або повним приводом.

Рис. 9. Volkswagen Crafter PSU

Транспортні засоби витиснення не броньовані і передбачають захист від дії твердих предметів та холодної зброї. Вони призначені для швидкої доставки до місця подій групи поліцейських.

Транспортні засоби стримування становлять легкоброньовану техніку, яка має антивандальний захист і призначена для пасивного стримування агресивно налаштованого натовпу з одночасним захистом правоохоронців, які перебувають позаду або всередині цих технічних засобів (див. табл. 8).

Bozena riot system (Словаччина) призначена для контролю за заворушеннями на урбанізованих територіях та для захисту правоохоронців з урахуванням реальних потреб, як інструмент під час стримування або витиснення натовпу (рис. 10). Цей спеціальний транспортний засіб був розроблений у тісній співпраці зі спеціалістами Словацького поліцейського корпусу. Система призначена переважно для спеціальних поліцейських підрозділів, відповідальних за контроль натовпу під час масових заворушень. Bozena Riot – це добре захищений бар'єр, який легко трансформується у велику стіну.

ISUZU Anti Riot Mobile Police Barrier (Китай) створено на базі DRZ5101XFB для протидії агресивному натовпу на масових заворушеннях (рис. 10). Розсувні сітчасті щити у складеному вигляді містяться по бортам, у необхідний момент вони розсуваються і утворюють суцільний бар'єр. Крім того, цей автомобіль використовується для забезпечення зв'язку, освітлення і має захист від перекидання.

Bozena riot system

ISUZU Anti Riot Mobile Police Barrier

Рис. 10. Транспортні засоби стримування

Броньована техніка британської армії 141 патрульної версії Saxon Patrol Armoured Vehicle розроблялася для забезпечення правопорядку в Північній Ірландії. На моделі AT-105 Saxon на бортах встановлені рухомі ґратчасті розсувні екрани для захисту поліцейських. У салоні Saxon може перевозити 10 осіб.

Riot Control Shield (DMB-X2 Riot Control) стоїть на озброєні турецької національної поліції та жандармерії (рис. 11). Це броньований автомобіль, що експлуатується дистанційно, призначений для контролю натовпу і виготовлений з легкосплавних матеріалів. Транспортний засіб оснащений акустичною системою та системою поліцейського освітлення. В розкладеному вигляді здатний захистити по фронту 36 поліцейських. Під час пересування щит можна підіймати, у цьому випадку нижня частина поліцейських, які рухаються позаду, захищена адаптивною гумою високої стійкості (близько 45 см). У щит вбудована газова система високого тиску, що гарантує контроль за натовпом в екстремальних ситуаціях.

Комплекс «Стіна» створений Концерном «Калашников» для ОМОНа Росгвардії (рис. 11). Комплекс створено з використанням спецмашини «Щит» на базі вантажівки КамАЗ. В машині є засоби фото- та відеофіксації, стробоскопи та «засоби звукового тиску». Спецавтомобіль забезпечує захист від атак запальними сумішами за рахунок системи самогасіння. Час приведення комплексу у робочий стан займає до 3,5 хвилин. Два або три комплекси здатні повністю заблокувати вулицю.

Saxon Armoured Vehicles

**Riot Control
Shield**

Комплекс «Стіна»

Рис. 11. Транспортні засоби стримування

Таблиця 8

Порівняльна характеристика транспортних засобів стримування

Показник	Bozena Riot System	ISUZU Anti Riot Mobile Police Barrier	Saxon Armoured Vehicles	DMB-X2 Riot Control Shield	Стіна
Повна маса, т	12,1	10	10,67	1,55	28
Висота, мм	4695	3350	2630	3750	3200
Ширина, мм	7500	9000	7600	8000	7500
Швидкість, км/год	40	60	96	40	72
Кількість води, л	3000	–	–	5000	–

Українські виробники спроектували та виготовили аналогічний транспортний засіб, але для експорту у В'єтнам (рис. 12). Пройшли випробування автомобіля Київської компанії «Титал», який допоможе поліції перекривати вулиці і припиняти масові заворушення. Автомобілі створені на базі вантажівок Ford Truck із встановленням на нього додаткового обладнання. У задній частині транспортного засобу встановлені спеціальні огорожувальні бар'єри, які розсуваються за допомогою гідравлічної системи. Двомісна кабіна вантажівки посилена, вікна та світлотехніка

захищені ґратами. У салоні може перебувати до 12 осіб. Спеціальний автомобіль може комплектуватися: резервуаром води ємністю на 4–10 тисяч літрів, водометний лафет на даху, який подає 20–40 літрів рідини в секунду, бак на 100 літрів для інших рідин – піноутворювача, фарби та інших хімічних розчинів.

Рис. 12. Транспортний засіб стримування українського виробництва

Загальна тенденція під час розробки транспортних засобів стримування є забезпечення безпеки для поліцейських, з одного боку, і учасників порушень правопорядку на масових заходах – з другого. Основне завдання цих транспортних засобів – стримувати агресивно налаштований натовп, який використовує будь-які засоби та способи. Майже всі розглянуті транспортні засоби мають функціональний комплекс: обмеження в діях натовпу, спостереження за натовпом, забезпечення зв'язку та освітлення, газова протидія під час нападу, звукова сигналізація, використання стробоскопів, системи самогасіння й водомети та ін.

Транспортні засоби пожежогасіння та підтримки використовуються як самостійно, так і спільно з транспортними засобами стримування та витиснення. Відмінна риса цих засобів – наявність системи пожежогасіння (один або два лафети для подачі води під тиском), запас води у вигляді резервуара збільшеної місткості, системи самогасіння, відвали для проходження завалів, ємності з ірритантами для їх подальшого розбризкування за необхідності розгону агресивного натовпу, а також антивандальне спорядження по фронту. Ці транспортні засоби можуть використовуватися для стримування та витиснення натовпу самостійно (див. табл. 9).

Спеціальний автомобіль швидкого реагування «Шторм» (САШР «Шторм») (Білорусь) створений на базі повнопривідного шасі МАЗ-6317Х9, можуть розміститися 3 члени екіпажу (рис. 13). Спереду встановлена оригінальна вогнестійка маска, яка зроблена зі спеціального пластика з патентованим покриттям, використовуються захисні накладки на колесах і дверях. З боків закріплені відкидні щити як додатковий захист для співробітників. Два резервуари: 30-літрова ємність для барвника і

200-літровий балон зі сльозогінним газом. Два лафетні стволи: верхній з витратами води 40 літрів за секунду, нижній з витратами води 10 літрів за секунду. На автомобілі встановлені 4 камери відеоспостереження.

АВС-40 «Лавина» на базі шасі БАЗ-6953 має кулезахищену кабіну, вікна якої захищені ґратами, чотири лафетних стволи для подачі води (рис. 13). Два керовані верхніх лафетних стволи мають дальність дії 56 метрів, два некеровані лафетні стволи з дальністю подачі води 35 метрів. Спеціальний автомобіль має ємність 35 літрів активних речовин. Модифікація «Лавина-М» має додатково бульдозерний відвал, два триствольних гранатомети для метання гранат зі сльозогінним газом, систему електрошоку, систему димової завіси і 500-ватний гучномовець.

Лавина-Ураган на базі шасі Урал-532365 – броньований водометний спецавтомобіль, який є технічним засобом підтримки мобільних загонів особливого призначення (рис. 13). У складі екіпажу 4 особи. На даху встановлений 8-ствольний гранатомет для відстрілу світлозвукових боеприпасів і гранат зі сльозогінним газом. Моторний відсік і дворядна кабіна екіпажу захищені бронею, що забезпечує захист від мисливської зброї і сталевими сітками. 8 камер відеоспостереження. Три баки по 100 літрів кожний для піноутворювача, спеціальної фарби і сльозогінним газом. На даху кабіни встановлені два основних лафетних стволи з подачею води 20 літрів за секунду і два допоміжних (на нижньому бампері) з подачею води 10 літрів за секунду. Спереду розміщений відвал для руйнування завалів і барикад з гідроприводом.

САШР «Шторм»

АВС-40 «Лавина»

Лавина-Ураган

Рис. 13. Транспортні засоби пожежогасіння та підтримки

Водометний автомобіль АСВ-6,0-30 (КамАЗ-53605)-110ВР «Шторм» – автомобіль для припинення масових заворушень, зроблений на базі модифікованого КамАЗ-53605 (рис. 14). Цей автомобіль укомплектований бойовим розрахунком з двох осіб і трьома 60-літровими допоміжними баками: для піни, фарби (щоб «мітити» демонстрантів) й активної речовини. Два лафетні стволи: верхній з витратами води 20 літрів за секунду і нижній з витратами води 10 літрів за секунду. Нижній лафет призначений для гасіння пожеж.

Автомобіль з водометом АСВ-2,0-20 (3310)-120ВР «Гроза» призначений для оперативно-технічного забезпечення операцій з припинення

масових заворушень з екіпажем з двох осіб (рис. 14). Суцільнометалева кабіна автомобіля забезпечує захист від автоматичної зброї. На броньоване скло кабіни встановлені сталеві знімні ґрати. Автомобіль оснащений відвалом з гідроприводом. Дальність подачі суцільного струменя води лафетним стволом – 50 метрів. Крім того, машина споряджена баком з піноутворювачем на 30 літрів, баком зі спеціальною фарбою на 20 літрів і баком зі сльозогінною речовиною на 20 літрів.

Riot Control Vehicle RCU 9000 (ТОМА) ізраїльської фірми Beit Alfa Technologies встановлений на броньований автомобіль, обладнаний додатковими засобами захисту (рис. 14). Решітка, що захищає лобове скло, оснащена електричним приводом. Спереду машина оснащена відвалом, який дозволяє прибирати зведені на шляху водомета загородження. Брандспойт оснащений лазерним прицілом, що забезпечує максимально точне наведення, а спеціальна камера дозволить пізнати учасників заворушень з відстані 200 метрів. Водомет можна задіяти і для гасіння пожеж. Сльозогінний газ (CS), або перцевий спрей (OC) (резервуар об'ємом 60 літрів), або барвник (резервуар об'ємом 60 літрів), або піноутворювач (резервуар об'ємом 80 літрів) змішують з водою для подальшої подачі. Форсунки для подачі сльозогінного газу для захисту розташовані навколо автомобіля.

**АСВ-6,0-30-110ВР
«Шторм»**

**АСВ-2,0-20 (3310)-
120 ВР «Гроза»**

**Riot Control Vehicle
Model RCU 9000**

Рис. 14. Транспортні засоби пожежогасіння та підтримки

Wasserwerfer 10000 Mercedes Water Cannon 10000 (WAWC) (Австрія) на базі шасі Mercedes-Benz Actros 3341 має кругове бронювання, корпус виконано із полікарбонату, міститься три водяні гармати з продуктивністю 3500 літрів на хвилину і подачею води на відстань 60 метрів (рис. 15). До складу екіпажу входить 5 осіб. Розташовані під днищем форсунки для подачі води призначені для гасіння горючої суміші, що потрапила під шасі. Крім того, кузов оснащений системою розпилення води для того, щоб уникнути можливості підпалу. Машина має відеокамери з оглядом 360 градусів. Перебуває на озброєнні правоохоронних органів Австрії та Німеччини.

Soframe VID 12000S (Франція) на базі шасі Renault K має 3 члени екіпажу. Автомобіль озброєний двома водяними гарматами, які здатні подавати воду на відстань 60 метрів (рис. 15). Через гармати може подаватися

сльозогінний газ (резервуар на 300 літрів), піноутворювач (250 літрів) або спеціальна фарба (50 літрів). Ці машини оснащені броньованою кабіною з захистом від автоматичної зброї та системою автоматичного захисту від запальних пристроїв. Кабіна знаходиться високо і відокремлена від шасі, а підніжки прибираються, щоб не дати можливості нападникам потрапити у кабіну.

Terberg Techniek TT 2223-220 (Нідерланди) з командою з чотирьох осіб. Машина озброєна двома лафетними установками спереду на даху і одна на задньому бампері (рис. 15). Корпус машини виготовлено з ударостійкого та вогнестійкого полікарбонату. Має дуже великий радіус розвороту – 18 метрів. Рухомий передній бампер використовується для розчищення дороги при пересуванні. Система відеоспостереження складається із 4 відеокамер, які підключені до сервера в транспортному засобі.

WAVE 10

**Soframe VID
12000S**

**Terberg Techniek TT
2223-220**

Рис. 15. Транспортні засоби пожежогасіння та підтримки

Armored Riot Control Truck RCT-4 (США) броньований автомобіль, який захищає від автоматичної зброї, а днище забезпечено протимінним захистом (рис. 16). Екіпаж становить 4 особи, крім того, може вміститися ще 8 пасажирів. Машина має дві лафетні установки, одна встановлена спереду вгорі, а друга – на кормі зверху, вона здатна подавати воду постійним або пульсуючим струменем. Добру прохідність забезпечує кліренс у 30 см. Бульдозерний відвал стаціонарний.

Автомобіль водометний спеціальний АВС-30 (Україна) – броньований автомобіль на базі шасі грузовика КрАЗ-63221 з трьома членами екіпажу (рис. 16). Машина має навісне обладнання: бульдозерний відвал, бортові екрани для захисту коліс, решітки для захисту склоблоків від механічних пошкоджень. Єдина лафетна установка розміщується зверху і подає воду на відстань до 57 метрів. Машина обладнана 300-літровим баком для піноутворювача, 50-літровим баком для барвника і трьома балонами для сльозогінного газу обсягом 27 літрів.

Автомобіль водометний спеціальний АВС-50 (43118)-285.01 (Україна) на базі шасі вантажівки КамАЗ-43118 є модернізованим аналогом АВС-40 і може вміщувати 3 члени екіпажу (рис. 16). Машина оснащена трьома баками по 27 літрів зі сльозогінним газом, одним баком на 300 літрів

зі спеціальною фарбою та одним баком на 150 літрів з піноутворювачем. На машині встановлений 1 лафетний ствол, який має дальність дії 60 метрів. Форсунки для подачі сльозогінного газу розміщені так: 2 штуки попереду, 2 штуки позаду і по 3 штуки зліва та справа. Підйом та опускання відвалу дистанційні, електропневматичні. Відеоспостереження здійснюється з двох камер, одна розташована на лафетній установці, інша – на кабіні.

**Armored Riot Control
Truck RCT-4**

ABC-30

ABC-50

Рис. 16. Транспортні засоби пожежогасіння та підтримки

Таблиця 9

Порівняльна характеристика транспортних засобів пожежогасіння та підтримки

Назва	Маса, т	Ємність резервуара з водою, л	Максимальна швидкість, км/год	Габаритні розміри, мм, довжина/ширина/висота
1	2	3	4	5
АСВ-6,0-30-110ВР «Шторм»	18,6	6000	90	8000/2500/3400
САШР «Шторм»	30	9000	80	11000/2550/3950
АВС-40 «Лавина»	30,9	8000	70	10400/3100/3800
Лавина-Ураган	26,1	9000	80	11000/2500/3500
Гроза	7,4	2000	95	6800/2250/2800
WAVE 10	31	10000	90	9900/2550/3700
Soframe VID 12000S	32	12000	90	9800/2550/3 800
Terberg Techniek TT 2223-220	24	8000	60	9000/2200/4320

1	2	3	4	5
Riot Control Vehicle RCU 9000	22	9000	90	7450/2500/3600
Armored Riot Control Truck RCT-4	12,1	6000	141,6	8900/2560/3080
ABC-30	24	7000	85	3200/4050/2160
ABC-50	20,78	6000	90	9200/9800:2500/ 2600:3750

Перелік та конструкції транспортних засобів пожежогасіння й підтримки поліції абсолютно не повний, такі моделі, як Tajfun III на шасі Scania R420 ENZ (Польща), Zieglerwave 9000 (Бельгія), Riot Control MVX (США) та інші розглянути в межах посібника неможливо. Кількісний модельний ряд аналогічної техніки дуже широкий. Основними відмінностями є наявність великої кількості води для розпилювання проти натовпу, використання резервуарів зі сльозогінним газом, спеціальною фарбою та піноутворювачем і дуже удосконалена система захисту самого автомобіля і членів екіпажу. Використовується захист від палих речовин, протиударний захист і захист від вогнепальної зброї, навіть автоматичної. Також вражає система відеоспостереження та зйомки навколо машини.

Мобільні транспортні засоби використовуються групами поліції особливого призначення для реагування на зміни в оперативній обстановці. Мобільні транспортні засоби призначені для швидкого переміщення малих оперативних груп в осередки безладу та швидкого реагування на зміну ситуації для переміщення резерву на необхідну ділянку. Транспортні засоби повинні бути мобільними, зі зменшеною базою для пересування навіть через вузькі вулиці, і перевозити від 8 до 25 поліцейських у спорядженні (рис. 17).

В Україні транспортні засоби для пересування в таких ситуаціях не відрізняються від штатних машин цих підрозділів: Volkswagen Crafter та Ford Transit «Захоплення». Тобто цей клас транспортних засобів відповідає ТЗ витиснення. Але, як показує міжнародний досвід, це не завжди доцільно.

Рис. 17. Мобільні транспортні засоби

На транспортних засобах передбачені стаціонарні або відкидні сходинки, на яких перебувають поліцейські або використовується салон відкритого типу. Цього принципу необхідно дотримуватися під час виконання дій, що передбачають швидку реакцію і пересування на малі відстані, у такому випадку час на залишення автомобіля мінімізується. Крім того, всі бійці під час пересування мають добрий огляд і кожен фіксує місце, де відбуваються правопорушення або напрямок нападу, щоб відразу залишити машину і діяти.

Транспортні засоби розгородження використовуються для подолання перешкод, шляхом їх руйнування або для виконання проходів у них. Це броньована техніка з круговим захистом, з наявністю бульдозерного відвалу для розчищення завалів та барикад і можливістю перевезення особового складу для розгороджувальних робіт. Невеликі перешкоди (сміття, перевернуті баки, колеса та ін.) здатні пройти і транспортні засоби пожежогасіння та підтримки за рахунок використання бульдозерних відвалів або водометів. Більш суттєві перешкоди та барикади може подолати тільки спеціальна техніка. Використовувати важкі інженерні машини (ІМР-1, ІМР-2, ІМР-3, ІМР-3М) з малою швидкістю пересування на масових заворушеннях ніхто передбачає.

Спеціальна інженерна машина «Торнадо» на базі шасі УРАЛ-4320-1880-30И броньована по 2-му класу захисту призначена для подолання перешкод на масових заворушеннях (рис. 18). Вона обладнана водяною установкою, бульдозерним відвалом, крано-маніпуляторною установкою КМУ-90 для ліквідації завалів та руйнувань перешкод, а також системою відстрілу гранат сльозогінної та світлозвукової дії. На даху корпусу машини встановлена трьохколінна драбина. На машині встановлені також лебідка, система відеоспостереження і реєстрації, сигнальний гучномовний пристрій і система зовнішнього освітлення. Дальність струменя води – 50 метрів, відстрілу спецзасобів – до 70 метрів. Максимальна вантажопідйомність – понад 3,5 тонни.

Berliet VXB-170 «Blade» або VBRG «Blade» (Франція) – це чотириколісний броньований автомобіль (захист від автоматичної вогнепальної зброї), який використовується в основному як автомобіль внутрішньої безпеки і перебуває на озброєнні національної жандармерії (рис. 18). Машина має масу 13 тонн та максимальну швидкість 85 км/год. Бульдозерний відвал прямий та некерований.

Бронетранспортер Ejder Kunter компанії Nurol Makina (Туреччина) продемонстрований на 13-й Міжнародній виставці оборонної промисловості в Стамбулі у 2017 р. (рис. 18). Машина має аналогічні характеристики до Ejder Toma, але без водомета та резервуара з водою. Бульдозерний відвал керований. У салоні може перевозитися особовий склад оперативної групи. Максимальна швидкість 110 км/год.

Торнадо

Berliet VXB-170 «Blade»

Ejder Kunter

Рис. 18. Транспортні засоби розгородження

MB Unimog U416 (ZumiLa) (Німеччина) – це поліцейська інженерна машина на базі вантажівки Mercedes-Benz, з високою прохідністю, яка використовується для подолання перешкод в умовах міста, проведення вантажних і підйомних робіт (рис. 19). Загальна маса інженерної машини 6900 кг. Машина споряджена краном-маніпулятором з вантажопідйомністю 1,2 тонни і максимальною висотою підйому 3 метри та фронтальним навантажувальним ковшем, об'ємом 0,5 м³. Швидкість пересування – 80 км/год.

Shorland 600 (Бельгія) бронетранспортер із захистом від вогнепальної автоматичної зброї, який споряджений відвалом бар'єрного типу (див. рис. 19). Машина має такі характеристики: максимальна швидкість по трасі 110 км/год, запас ходи по трасі – 1000 км, запас палива – 640 л. Призначений для подолання перешкод: висотою стінки – 0,5 метрів, глибиною броду – 1,2 метрів, підйому – 30°.

MB Unimog U416 (Zumi La)

Shorland 600

Рис. 19. Транспортні засоби розгородження

Спеціальний поліцейський автомобіль SW 4 TM-170 (Німеччина) – це бронетранспортер, що забезпечує захист від вогню стрілецької зброї та осколків снарядів, споряджений відвалом (рис. 20). Максимальна швидкість по трасі становить 100 км/год. Вміщує два члени екіпажу і може перевозити у салоні 10 пасажирів. Машина споряджена системою попередження та гасіння пожежі, лебідкою з гідравлічним приводом потужністю 5000 кг із кабелем діаметром 40 мм, довжиною 40 м, системою звукової сигналізації, поліцейськими проблісковими вогнями.

БРДМ-2 (Чехія) доопрацьована модель броньованої машини, яка споряджена відвалом бар'єрного типу.

SW 4 TM-170

БРДМ-2

Рис. 20. Транспортні засоби розгородження

БРДМ-2 (Чехія) доопрацьована модель броньованої машини, яка споряджена відвалом бульдозерного типу (рис. 21).

Військовий броньований автомобіль, який був переобладнаний для використання бразильською поліцією та силами спеціального призначення BOPE (рис. 21). Спеціальний автомобіль призначений для патрулювання вулиць міст в умовах завалів і можливого ведення вогню зі стрілецької зброї.

Расіфікатор або Caveirão (Бразилія) – поліцейський броньований автомобіль, який використовується в спецопераціях бразильської військової поліції. Призначення машини: прорив барикад, евакуація поранених (поліцейських або цивільних), підтримка арештів, поєднаних з високим ступенем ризику, звільнення заручників, придушення в'язничних бунтів, спеціальні місії в болотистих і гірських районах. Шасі автомобіля – «Форд», «Додж» або «Мерседес» (найбільш типове використання шасі від вантажного Ford Cargo 815). Броня – протикульна. Важить 8–14 тонн, розвиває швидкість до 100–120 км/год.

Sentry APC Assault Vehicle (США) бронеавтомобіль, позашляховик канадського виробництва, який захищає від автоматичної стрілецької зброї і споряджений відвалом (рис. 21). Варіант машини, яка призначена для використання на масових заворушеннях, має посилені вікна, які захищені додатково решітками. Вміщує 8 членів екіпажу. Машина споряджена системою гучномовців та пробліскових маячків, пакетом аварійних ліхтарів, електронною системою спостереження, а також камерами зовнішнього огляду, що забезпечують огляд на 360°.

БРДМ-2

Pacificador

Sentry APC Assault Vehicle

Рис. 21. Транспортні засоби розгородження

У випадку припинення масових заворушень та інших протиправних дій, які порушують рух транспорту, роботу засобів зв'язку й організацій, блокування небезпечного району і районів можливих шляхів руху груп правопорушників, які бешкетують, для організації проходів в загородженнях українські правоохоронці використовують армійську броньовану техніку: бойові машини десанту (БМД-1), бронетранспортери (БТР-60ПБ, БТР-70, БТР-80), бойові розвідувальні дозорні машини (БРДМ-2), багатоцільовий транспортер-тягач легкий броньований (МТЛБ). На зміну радянській техніці за роки незалежності України в дуже обмеженій кількості надійшла модернізована техніка: БТР-3, БТР-4, БТР-4е, БТР «Дозор-Б», Кугуар, Спартан. Броньована техніка може використовуватися як транспортні засоби розгородження, витиснення або стримування (рис. 22).

БТР-80

БТР-4

Кугуар

Рис. 22. Броньована техніка

Транспортні засоби для перевезення підозрюваних і обвинувачуваних використовується під час доставляння затриманих правопорушників після їх затримання з місця подій до відділків поліції або у спеціальні установи. Це спеціальні автомобілі для перевезення від 6 до 20 затриманих. Всередині автомобілі виконані в антивандальному варіанті та мають конструкцію, що виключає порушення встановленого режиму утримання, зокрема вчинення втечі. Для забезпечення безпеки конвою затримані відділяються від них заґратованою перегородкою, а у випадку знаходження в автомобілі дуже небезпечного затриманого не тільки для конвою, а й решти спецконтингенту, необхідно передбачити одиночні камери

всередині машини. Як базові шасі в машинах для транспортування затриманих використовують фургони із суцільнометалевим кузовом, вантажівки середнього класу, пасажирські автобуси.

Ram Pro Master 3500 (США) дозволяє переміщати до 12 затриманих осіб (рис. 23). Цей фургон також може використовуватися для перевезення конусів, великих доказів, турнікетів тощо або його можна використовувати як патрульну машину. Максимальна маса, яка може перевозитися, – 2013 кг.

Автозак на базі Ford E-Series має спеціальні сходи для затриманих з обмеженою рухомістю (рис. 23).

Ram Pro Master 3500

Автозак на базі Ford E-Series

Рис. 23. Транспортні засоби для перевезення підозрюваних і обвинувачуваних

Транспортні засоби забезпечення становлять пересувні вузли зв'язку, спеціального освітлення, а також автомобілі вибухотехнічної служби, кінологів, ситуаційних центрів та командно-штабні транспортні засоби. Їх відрізняє особлива спеціалізація стосовно службових обов'язків та внутрішнє оснащення відповідно до виконуваних завдань.

На спеціалізованій виставці «Технології захисту – 2019», яка відбулася в Києві, був представлений кінологічний поліцейський автомобіль на базі фургона Renault Traffic (рис. 24). В його вантажному відсіку розміщені клітки для перевезення шести поліцейських собак. Довжина машини 5,39 м. Повна маса – 2950 кг. Двигун – дизельний з робочим об'ємом 1,6 літрів.

Рис. 24. Кінологічний Renault Traffic

Бронемашина MIDS від Renault Trucks Defense (Франція), створена на базі шасі вантажівки Midlum у кулестійкому виконанні, має захищений об'єм 18 м³, може переобладнуватися під різні завдання, починаючи від транспортера особового складу і закінчуючи пунктом управління на масових заворушеннях (рис. 25). Екіпаж автомобіля становить 2 особи, під час перевезення особового складу вміщується ще 10 поліцейських у спорядженні. У разі організації пункту управління, у ньому розміщується 2 члени екіпажу і 5 операторів різних спеціальностей. Машина може обладнуватися бульдозерним відвалом.

Рис. 25. Бронемашина MIDS

Проведена аналітична робота дає можливість визначити основні вимоги до транспортних засобів, які використовуються під час охорони громадського порядку підрозділами Національної поліції. Встановлені закономірності дають змогу удосконалити діяльність правоохоронців та почати усувати недоліки.

Наприклад, Ford Transit та Volkswagen Crafter, які перебувають на озброєнні поліції особливого призначення та підрозділу тактико-оперативного реагування, хоча додатково й укомплектовані захисними металевими сітками і спеціальними посиленими бамперами, а скло мікроавтобусів покрите броньованою плівкою, легкоброньованими від цього не стали. Наявна кількість рухомого складу в підрозділах МВС України також далека від необхідної кількості. Починаючи з 1991 р. фінансування МВС становить 10–15 % від наявних потреб, насамперед цей дефіцит коштів покривають за рахунок відсутності закупки нових транспортних засобів.

Значимість функціональних показників транспортних засобів, які використовуються правоохоронними органами у нас і учасниками експериментів, вже не викликає сумнівів. Добрий настрій у зручному транспортному засобі може відігравати вирішальну роль під час тривалого навантаження, участі у діях під час екстремальних та надзвичайних ситуацій.

До переліку функціональних показників, які повинні мати транспортні засоби, що використовуються правоохоронними органами, належать:

- масо-габаритні показники;
- ефективність системи гальмування;
- радіус мінімального повороту;
- стійкість транспортного засобу;
- форма сидінь у салоні транспортного засобу;
- розташування сидінь та їх регулювання;
- ергономічність органів керування транспортного засобу;
- можливість та способи висунання із салону з вогнепальною зброєю;
- розташування у салоні особового складу для збільшення оглядовості;
- унеможливлення завдяки внутрішній конструкції транспортного засобу несанкціонованого спрацювання зброї, падіння спецзасобів, засобів захисту тощо;
- порядок дій щодо збереження працездатності за тривалого перебування у транспортному засобі;
- передбачені місця у транспортному засобі для обладнання та екіпіровки, які перевозяться;
- перелік устаткування, засобів та предметів, які повинні міститися у транспортному засобі;
- опрацювання інструкції із розміщення та використання засобів і предметів, які перебувають у транспортному засобі;
- розміщення в автомобілі зброї, набоїв до неї.

Роботи щодо підвищення комфортності екіпажу транспортного засобу в різних країнах ведуться давно. Наприклад, зручність всередині салону та комфортність американського броньованого всюдиходу, виконаного на базі Hummer, вражає. Армійський проєкт отримав позначення HMMWV M998 (High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle Model 998), що перекладається як «високомобільний багатоцільовий колісний транспортний засіб модель 998».

Для врахування функціональних показників транспортних засобів, які використовуються в правоохоронних органах, необхідно передбачити основні принципи:

- вимоги повинні висувати поліцейські, які мають досвід практичних дій;
- опрацювати алгоритм дій працівників поліції у транспортному засобі;
- опрацьовувати отримані вимоги повинні фахівці з технічною освітою;
- враховувати антропометричні характеристики працівників поліції;
- визначити співвідношення отриманих вимог на собівартість готового транспортного засобу.

Урахування вимог поліцейського до технічних засобів, що будуть ними використовуватися, це широка практика у світі. Вимоги до безпеки людей під час використання транспортних засобів також постійно враховуються у світі.

4.5.8. Фіксація правопорушень

Попередження правопорушень та забезпечення безпеки для всіх учасників масових заходів неможливе без фіксації ситуації, яка склалася. Існує багаторівнева фіксація подій.

Основним носієм оперативної інформації на території, де відбуваються масові заходи, є поліція діалогу, вона і забезпечує отримання об'єктивної інформації про стан ситуації.

Група стримування та наряди супроводження, фільтраційні пункти й патрулі отримують додаткову інформацію та стан ситуації на зовнішній частині натовпу.

Група витиснення та мобільні тактичні групи мають бути забезпечені пристроями для виконання відеозйомки, яка розміщена на спеціальній штанзі (рис. 26). У групі на 8–16 поліцейських один використовує цей пристрій. Момент скоєння правопорушення фіксується на відео і правопорушники затримуються.

Рис. 26. Оператор відеоспостереження групи витиснення

Група документування безпосередньо фіксує правопорушення, місце скоєння правопорушення, проводить відео- та фотозйомку. Група не має постійного місця розташування і перебуває у місцях найбільш вірогідного скоєння правопорушень.

Група спостереження фіксує загальну картину ситуації на масових заходах. Ця група використовує мережу відеоспостереження міста, особисті відеофіксатори та коптери з відеокамерами. Група має збирати та узагальнювати інформацію, яку отримують та передають усі підрозділи поліції, учасники охорони публічного порядку.

Робота поліцейських, які здійснюють фіксацію перебігу подій під час проведення заходу та оперативних підрозділів, починається з початку збору громадян поблизу місця проведення такого заходу.

4.5.9. Одяг та захисне спорядження

Для успішного несення служби з охорони публічного порядку й ефективного виконання покладених завдань на сили правопорядку не останню роль відіграє одяг та захисне спорядження поліцейських. Слід зазначити, що для різних служб і підрозділів перелік екіпірування поліцейського може бути і повинен відрізнятися, а основним критерієм необхідності вважається функціональні обов'язки поліцейського. Особовий склад Національної поліції несе службу з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки у форменому одязі. Поліцейські екіпіруються за рішенням старшого оперативного начальника, погодженим з начальником територіального органу Національної поліції. Розглянемо основний перелік необхідного одягу і захисного екіпірування для поліцейських.

Формений одяг поліцейських виконує комплекс завдань, який стосується техніки безпеки (безпеки праці), санітарії та гігієни праці і навіть пожежної безпеки та надання першої медичної допомоги. У результаті проведеного опитування працівників поліції Харківської та Полтавської областей у Харківському національному університеті внутрішніх справ у 2020 та 2021 р. було встановлено, що службовий одяг на 50 % відповідає зручності та функціональному призначенню. Формений одяг знижує певним чином функціональні можливості поліцейських та погіршує боєготовність та боєздатність підрозділів поліції. До основних проблем, які стосуються носіння форменого одягу поліцейських, належать:

- труднощі при носінні та використанні спеціальних засобів та зброї;
- необхідність перебувати в одязі тривалий час;
- використання у будь-яких кліматичних умовах;
- незадовільне виконання динамічних та амплітудних рухів;
- незручний під час застосування сили, затриманні правопорушників;
- не призначений для використання під час ліквідації масових заворушень;
- тканина швидко забруднюється;
- тканина погано працює на витирання.

Під час несення служби з охорони публічного порядку одяг (уніформа) та екіпірування поліцейських повинні відповідати певним вимогам:

- 1) однострій;
- 2) однаковість (однорідність);
- 3) тактична доцільність.

Одяг поліцейського повинен відповідати вимогам наказу МВС України від 19 серпня 2017 р. № 718 «Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських». Під час виконання службових обов'язків поліцейські застосовують повсякденну та спеціальну форму одягу. З точки зору функціонального призначення предмети однострою поділяються на: головні убори, верхній одяг, білизну, взуття, спорядження, фурнітуру. Використання предметів однострою залежить від пори року та виду виконуваних завдань (табл.10).

Правила носіння однострою поліцейських

Повсякденна форма одягу		Спеціальна форма одягу	
Літній період	Зимовий період	Літній період	Зимовий період
Плащ (плащ жіночий); костюм (куртка, брюки); костюм (куртка, брюки) замість костюма (кітель, брюки) або костюма (кітель, спідниця) жіночого; брюки жіночі замість спідниці жіночої з кітелем або без кітеля; спідницю літню жіночу замість спідниці жіночої з кітелем або без кітеля; брюки літні для вищого складу поліції та брюки літні із сорочкою та галстуком (галстуком жіночим) з кітелем або без кітеля; джерсер із сорочкою та галстуком (галстуком жіночим) з кітелем або без кітеля; плащ-накидку типу А чорного кольору за несприятливих погодних умов	Кашкет замість шапки-вушанки; однострій без рукавичок; плащ (плащ жіночий) з кашне чорного кольору замість куртки зимової; костюм (куртка, брюки); костюм (куртка, брюки) замість костюма (кітель, брюки) або костюма (кітель, спідниця) жіночого; джерсер із сорочкою та галстуком (галстуком жіночим) з кітелем або без кітеля (куртки); плащ-накидку типу А чорного кольору за несприятливих погодних умов	Кашкет замість кепі; шапка флісова замість кепі; шапка-маска літня під час виконання спеціальних завдань (операцій); куртка демісезонна; костюм (куртка, брюки) спеціального призначення замість костюма (сорочка, брюки); плащ-накидка або костюм-дошовик за несприятливих погодних умов; фуфайка з довгими рукавами замість фуфайки з короткими рукавами; рукавички штурмові; жилет спеціальний; сорочка трикотажна з короткими рукавами з брюками костюма (сорочка, брюки) або брюками літніми; черевики з високими берцями замість черевиків; чоботи вологостійкі за несприятливих погодних умов та їх наслідків	Шапка-вушанка замість шапки зимової трикотажної; шапка-маска зимова під час виконання спеціальних завдань (операцій); костюм (сорочка, брюки) із курткою зимовою, з напівкомбінезоном зимовим або без нього; куртка демісезонна; халат маскувальний або костюм маскувальний під час виконання спеціальних завдань (операцій); свєтр; термобілизна чорного кольору замість термобілизни кольору хакі; однострій без термобілизни; фуфайка з короткими рукавами або фуфайка з довгими рукавами замість термобілизни; плащ-накидка або костюм-дошовик за несприятливих погодних умов; жилет спеціальний; однострій без рукавичок; рукавички штурмові замість рукавичок; черевики замість черевиків з високими берцями; чоботи вологостійкі за несприятливих погодних умов та їхніх наслідків

Носіння окремих предметів однострою поліцейських з урахуванням виконуваних завдань та особливостей несення служби також регламентується наказом МВС України від 19 серпня 2017 р. № 718 «Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських». Наведемо способи та порядок носіння предметів однострою поліцейських з урахуванням умов несення служби на масових заходах:

- шапку-вушанку, шапку флісову, шапку зимову трикотажну, кашкет і кепі носять прямо, без нахилу. Козирок кашкета, кепі має розташовуватися на рівні брів, нижній край шапки-вушанки, берета має розміщуватися на ширині одного-двох пальців над бровами;

- шапку-вушанку дозволяється носити з опущеними навушниками при зовнішній температурі повітря -10°C та нижче. У строю навушники опускаються за вказівкою начальника. При опущених навушниках пати із текстильними застібками застібаються під підборіддям. При піднятих навушниках кінці навушників застібаються на текстильну застібку над коваком. Дозволяється кінці навушників застібати ззаду шапки-вушанки;

- шапку-маску літню та шапку-маску зимову дозволяється носити тільки при виконанні спеціальних завдань (операцій).

- плащ та плащ жіночий носяться з літньою формою одягу, а також у теплу погоду навесні до переходу на літню форму одягу та восени після переходу на зимову форму одягу, застібаються на всі гудзики. Дозволяється носити плащ, плащ жіночий із розстебнутим верхнім гудзиком, а також у разі потреби без знімної підстібки;

- куртка зимова застібається на застібку-блискавку. Дозволяється носити куртку із застебнутою застібкою-блискавкою на 10–12 см нижче верхнього краю. При одягненому капюшоні куртка застібається на всі кнопки або текстильні застібки. Дозволяється в разі потреби носити куртку без знімної підстібки та з відстебнутим капюшоном;

- куртку зимову типу В носять із повсякденною або парадно-вихідною формою одягу, куртки зимові типу А та типу Б – зі спеціальною формою одягу;

- напівкомбінезон зимовий мають носити разом із курткою зимовою поверх костюма (сорочка, брюки) або поверх костюма флісового (сорочка, штани) та/або термобілизни (фуфайка, кальсони). Носити напівкомбінезон зимовий без куртки зимової не дозволяється;

- костюм (куртка, брюки) спеціального призначення застібають на застібку-блискавку й усі текстильні застібки або гудзики. Дозволяється носити куртку із застебнутою застібкою-блискавкою на 5–10 см нижче верхнього краю;

- костюм (сорочка, брюки) носить із спорядженням поясным або ременем для поясного спорядження, або ременем для брюк синтетичним. Сорочка заправляється в брюки, під сорочку вдягається фуфайка з короткими рукавами. Дозволяється носити сорочки з розстебнутим верхнім гудзиком або текстильною застібкою та відгорнутими у вигляді лацканів бортами та коміром;

- кітель застібається на всі ґудзики;
- брюки літні носять з літньою формою одягу: брюки типу А – зі спеціальною формою одягу, брюки типу Б – із повсякденною формою одягу;
- джемпер носить в холодну пору року на сорочці під кітелю та курткою напіввовняною. Дозволяється носити джемпер типу А без кітеля (куртки). При носінні джемпера без кітеля (куртки) на джемпері розміщуються знаки розрізнення;
- сорочка застібається на всі ґудзики та носить з погонами та галстуком під кітелю, курткою, джемпером. Комір сорочки ззаду повинен бути на одному рівні з верхнім краєм коміра кітеля, куртки або виступати над ним не вище ніж на 0,5 см;
- дозволяється носити сорочку типу В з галстуком без кітеля;
- сорочка типу Г носить навипуск. Дозволяється носити сорочку типу Г без галстука, кітеля (куртки) з розстебнутим верхнім ґудзиком у літній час;
- сорочка трикотажна з короткими рукавами носить зі спеціальною літньою формою одягу, заправленою в брюки;
- сорочка трикотажна типу А носить з погонами-муфтами;
- сорочка трикотажна типу Б носить з погонами накладними на рукавах;
- дозволяється носити сорочку трикотажну із розстебнутим верхнім ґудзиком;
- фуфайку з довгими рукавами, фуфайку з короткими рукавами, фуфайку без рукавів, костюм флісовий (сорочка, штани), термобілизну (фуфайка, кальсони) носять під верхнім одягом;
- взуття до спеціальної форми одягу повинно бути встановленого зразка та кольору, у справному стані, завжди начищеним, охайно зашнурованим. Не дозволяється носити взуття із пошкодженими верхом або каблуками (підшвою);
- плащ-накидка (з капюшоном або без капюшона) носить за несприятливих погодних умов поверх предметів літньої та зимової форм одягу;
- дозволяється носити плащ-накидку складену в чохлах на спорядженні поясного, ремені для поясного спорядження або в руці, а поза строем – на лівій руці, охайно складену лицьовим боком назовні;
- костюм-дошовик (куртка, брюки) носить (з капюшоном або без капюшона) за несприятливих погодних умов поверх предметів літньої та зимової форм одягу. Дозволяється носити куртку окремо від брюк;
- дозволяється носити костюм, складений у чохол, на ремені для поясного спорядження, спорядженні поясного;
- костюм (куртка, штани) маскувальний, халат маскувальний, костюм маскувальний носять поверх предметів спеціальної форми одягу;
- ремінь для брюк, ремінь для поясного спорядження, ремінь для брюк синтетичний, спорядження поясне, ремінь парадно-вихідний носять на лінії талії. Пряжка має знаходитись по центру;

– ремінь парадно-вихідний носить до парадно-вихідної форми одягу;

– спорядження поясне, жилет спеціальний, жилет розвантажувальний, розвантажувальна поясна система з підсумками підганяються та припасовуються по фігурі поліцейського;

– на жилеті розвантажувальному під час виконання службових обов'язків обов'язково мають бути знімні планшети із написом «ПОЛІЦІЯ» на пілочці та спинці.

Однаковість (однорідність) одягу та екіпірування поліцейських підвищують іміджеву складову підрозділів та загалом правоохоронних органів під час виконання службово-бойових завдань. Цей факт підтверджує професійність правоохоронців, попередній підхід та готовність до виконання службово-бойових завдань на масових заходах. Крім цього, однаковий одяг та екіпірування поліцейських надають додаткову безпеку. В загальному масиві правоохоронців у бойових шикуваннях та на місцях їх несення служби зменшується вірогідність та можливість нападу на них.

Тактична доцільність використання певного одягу та екіпірування під час несення служби залежить від оперативної обстановки в районі несення служби, пори року та ступеня небезпеки для правоохоронців. Водночас від обраного типу одягу та екіпірування залежить і тактика дій правоохоронців, їх можливостей та готовності до погіршення оперативної обстановки.

До основних вимог до напрямів покращення якості форменого одягу поліцейських належать:

- одяг поліцейського повинен бути добре видимим для оточуючих;
- одяг не повинен знижувати мобільність поліцейського;
- одяг має бути легким (відносно легким);
- одяг не повинен накопичувати статичну напругу;
- одяг має захищати від ударів;
- одяг повинен бути стійким до тертя та витривалий;
- одяг має бути стійким до забруднювачів;
- одяг повинен бути стійким до агресивних речовин;
- одяг має мати підвищену вогнестійкість.

Окремим видам одягу та захисного спорядження поліцейських необхідно приділити додаткову увагу.

Спорядження поясне із синтетичного матеріалу чорного кольору призначено для перенесення обладнання, спецзасобів та зброї на поясній системі (рис. 27). Використовується, головним чином, у патрульній поліції. Розміщення чохлів з обладнанням, спецзасобами та зброєю обирається поліцейським самостійно з урахуванням зручності. Рекомендується перенесення кобури з пістолетом на правий бік, а палкотримач з кийком гумовим на лівий.

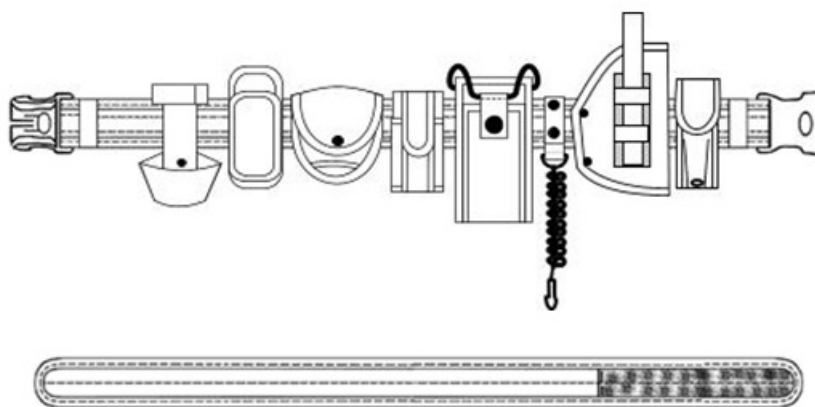

Рис. 27. Спорядження поясне із синтетичного матеріалу чорного кольору

Жилет спеціальний із синтетичного трикотажного сітчастого полотна яскраво-лимонного кольору одягається зверху повсякденної та спеціальної форми одягу. Жилет обладнаний стрічками, які мають світловідбивну здатність. Цей предмет одягу необхідний для більшого встановлення присутності поліцейського та його візуальної ідентифікації, особливо в несприятливих умовах (нічний час, погодні умови). Обов'язково на передній та задній частинах передбачені написи «Поліція». Під час несення служби жилет повинен бути застебнутий (рис. 28).

Рис. 28. Жилет спеціальний із синтетичного трикотажного сітчастого полотна яскраво-лимонного кольору

Одяг особового складу поліції діалогу та обладнання, які вони можуть використовувати, до кінця не регламентовано. В деяких випадках поліцейські одягали цивільний одяг та одягали жилет поліції діалогу. У 2018 р. поліція діалогу (міста Києва) була одягнена у спеціальну повсякденну форму одягу (літня): кепі пісочного кольору, сорочка трикотажна з короткими рукавами з написом «Поліція діалогу» заправленою в брюки пісочного кольору. Жилет спеціальний із синтетичного трикотажного сітчастого полотна яскраво-лимонного або синього кольору із стрічками, які мають світловідбивну здатність.

Серед пристроїв та засобів, які носять поліцейські, також немає єдності. Найчастіше поліцейські поліції діалогу мають при собі рації та гучномовці (спецзасоби та зброя не використовуються категорично). Засоби фіксації ситуації (bodycam), які ведуть відеозапис постійно, бажано мати кожному поліцейському. У разі підключення засобів відеофіксації до системи аналізу ситуації в режимі онлайн можна отримувати інформацію про стан небезпеки на місці проведення масових заходів та визначати способи деескалації ситуації з максимальною швидкістю.

Проведений аналіз вказав на небажане використання масивних засобів, які переносяться на паску. Такі засоби знижують мобільність поліцейського, а також дають можливість правопорушникам хапатися за них та утримувати поліцейського на місці. Використання рації повністю вирішує такі проблемні питання під час забезпечення зв'язку:

- доповідь про зміни в оперативній обстановці на місці проведення масових заходів;
- поява зброї в учасників масових заходів, передача даних про місцезнаходження активних правопорушників.

Але наявність у поліцейського рації, яка працює, може викликати у натовпі агресивне ставлення до нього. Тому рацію доцільно відкрито не носити, а використовувати через гарнітуру, з одночасним відключенням гучного сигналу під час роботи рації. З урахуванням досить невеликої площі, де відбуваються масові заходи, радіогарнітура повністю відповідає вимогам експлуатації та безпеки (вона не помітна та не чутна для оточуючих).

Проведене опитування працівників поліції вказує на доцільність використання поліцією діалогу свистків для подачі сигналів на випадок нападу, для деескалації ситуації та психологічного впливу на агресивне оточення. Поліцейським доцільно мати блокнот та ручку для записів побажань учасників масових заходів для подальшої допомоги їм. Також доцільно при собі носити медичну маску. Маска є засобом індивідуального захисту від інфекцій, а також від небезпечних речовин, які можуть розпилюватися правопорушниками.

Для передачі інформації між особовим складом поліції діалогу на місці проведення масового заходу, а також для передачі інформації групі спостереження про зміни в оперативній обстановці доцільно використовувати простий і безпечний спосіб – жести руками. Для цього необхідно розробити основний перелік жестів (небезпека, на допомогу, зброя, погіршення ситуації тощо). Помітність жестів буде кращою, якщо особовий склад носитиме на руках білі рукавички. Таким чином, візуальними ознаками поліції діалогу, окрім світловідбивного жилету, можуть стати й білі рукавички.

З урахуванням відсутності будь-яких засобів індивідуального захисту у поліцейських поліції діалогу необхідно інтегрувати захисні елементи в одяг цих поліцейських (рис. 29). Пропозиції щодо удосконалення є такі:

- брюки повинні мати демпферні накладки (стегна, коліна);
- одяг має бути конструктивно виконаний таким чином, щоб складно було за нього схопитися;
- використання бронежилетів 1 класу захисту прихованого носіння;
- використання захисних рукавичок;
- використання захисних масок;
- кепі виготовлено із пластиковою вставкою в наголовник.

Рис. 29. Поліція діалогу

Для забезпечення особистої безпеки поліцейські забезпечуються бронежилетами. Модельний ряд бронежилетів, які стоять на озброєні Національної поліції, досить широкий. До моделей бронежилетів належать: спеціальний клас захисту: Кора-3, Модуль-ВВ, Ш-311, Панцир-3-95-М-Сп; 1 клас захисту: Бізон-1, Корсар-1 (М-1), Охоронець-1 (М-1), Лотос-2, Модуль-ПМ, Страж; 2 клас захисту: Панцир-3-95, Панцир-3-95М (М-2), Корсар-2 (М-2), Охоронець-2 (М-2), Страж-ТТ (М), Ескорт-2 (1), Модуль-2 (ТТ, 3М), Барс-2, Бізон-1М (2), Міраж (М); 3–6 клас захисту: Бронекорсар-4 (5), Корсар-4 (4П), Корсар-5 (6), Корсар-М, Ескорт-3 (3К), Бізон-М (4, 5, 6), Модуль-4, Модуль-4С, Модуль-5.

Розглянемо найбільш поширені зразки бронежилетів, які використовуються поліцейськими під час несення служби на масових заходах.

Бронежилет «Корсар» (розробник ТОВНВП «Темп 3000») забезпечує захист від куль пістолетів усіх типів, обрізів і мисливських рушниць, а також холодної зброї. За відсутності бронеметалу на передній частині встановлюються захисні пакети з тканини Kevlar або Twaron, що забезпечує захист по 1 класу, аналогічно спинці. Спинка виробу забезпечує захист по 1 класу. Боковий захист відсутній. Бронежилет захищає від можливих поранень кулями при обстрілі з таких типів зброї: пістолетів ПМ калібру 9,0 мм, пістолетів калібру 6,35 і 5,6 мм, а також впливу осколковими вражаючими елементами.

	Бронежилет «Корсар»			
		Корсар 1	Корсар 2	Корсар 4
	Клас захисту	1	2	4
	Площа захисту, дм ²	39,0	39/9,6	39/18
	Маса, кг	1,7–2,1	3,2–3,6	11,5–11,9
	Матеріал захисного пакету	тканина Kevlar®	спецсталь	спецсталь
	БЖ має диференціальний захист. Передня частина виробу за комплектації бронеметалом має 2 клас захисту. Передня й задня частини з'єднуються на плечах і поясі завдяки текстильним застібкам			

Бронежилети «Страж» (розробник ТОВ «Матеріалознавство») прихованого носіння призначені для цивільного населення та правоохоронних органів. Виріб захищає від холодної зброї типу «шило», а також від куль з низькою енергією (АПС, ПМ), а захист грудей і спини від куль короткоствольної зброї, включаючи кулі зі сталевим осердям пістолета ТТ. Вироби забезпечують круговий захист. Особливостями бронежилета є мала товщина (від 5 мм) і відсутність металевих елементів, що дозволяє носити бронежилет приховано. Бронежилети складаються із спинної і грудної частин, в які вставляються захисні екрани, що становлять багатошаровий пакет тканини Kevlar або Twaron в поєднанні з демпфіруючим шаром. У кишенях передньої і спинної частин чохла встановлений пакет з балістичної тканини Dyneema або поліетилену-UD, який забезпечує захист за першим класом і два пакети з балістичної тканини Dyneema другого класу захисту.

	Бронежилет «Страж М-ТТ/ПМ»	
	Клас захисту	2
	Площа захисту, дм ²	20-36/15
	Маса, кг	2,5
Бронежилети «Страж-М» можуть бути виготовлені також і в інших варіантах: «Страж М-ПМ» – бронежилет 1 класу захисту забезпечує круговий захист від куль пістолета Макарова; «Страж М-АПС» – бронежилет 1А класу захисту забезпечує круговий захист від куль пістолета Стєчкаїна; «Страж М-ТТ» – бронежилет 2 класу захисту забезпечує круговий захист від куль пістолета ТТ		

У 2019 р. Національна поліція замовила 1750 шт. бронежилетів моделі «Ескорт 6К» шостого класу захисту із сумкою для перенесення, наклеюючи «Поліція» і трьома знімними відділеннями для аптечки і боєприпасів, а також бронежилети п'ятого класу захисту «Корсар МЗмк-5». Національна поліція отримає також бронежилет ШЗ11 (модуль ВВ) спеціального класу захисту від холодної зброї. Є інформація, що Харківський завод індивідуального захисту розробив для патрульної поліції спеціальний бронежилет 2 класу захисту, в конструкції якого використовуються новітні технології.

Для забезпечення особистої безпеки правоохоронцям під час виконання службово-бойових завдань на масових заходах та під час масових заворушень необхідно передбачити комплексний перелік заходів та засобів. Найбільша небезпека для правоохоронців визначена під час несення служби під час масових заворушень, тому доцільно розглянути матеріально-технічні засоби забезпечення пожежної безпеки під час таких заходів.

Вимоги до одягу поліцейських, які задіяні на масових заворушеннях:

- одяг не повинен містити у собі синтетичних тканин;
- модель одягу не повинна мати елементів, за які можна схопитися;
- вогнезахисні властивості;
- водовідштовхувальні властивості;
- протипорізні властивості.

Проведений аналіз світового досвіду у сфері одягу поліцейських вказує про необхідність створення спеціального одягу для особового складу, який задіяний на припиненні масових заворушень. Під час пошиття такого одягу використовуються натуральні тканини (бавовна). Бавовняні й сумішеві тканини набувають термостійкості шляхом нанесення антипіренів (хімічний склад, що уповільнює горіння) на готову тканину, пряжу або безпосередньо у волокно. Антипірен «активізується» за високих температур, викликаючи обуглювання й виділення газів, які стримують процес горіння. У процесі експлуатації спецодягу вогнестійкість цих тканин може знижуватися.

Найбільш доцільно використовувати під час створення спеціального одягу матеріал, який має назву Номекс (Nomex). Номекс – це високотехнологічний матеріал, що становить унікальне поєднання метаарамідних, параарамідних (Кевлар) й антистатичних волокон. Завдяки своєму складу Номекс володіє постійними захисними властивостями: високою механічною міцністю й термічною стійкістю. Вогнестійкість забезпечується хімічною формулою самого волокна, без застосування хімічної обробки, що і забезпечує зберігання властивостей протягом усього терміну експлуатації спецодягу.

Костюм Kanox® Anti-Riot Suit (Taiwan) виготовлений зі змішаних тканин Aramid і призначений для використання поліцейськими та спецпризначенцями (див. рис. 30). Костюм має вигляд комбінезону, який швидко знімається за необхідності. Тканина KANOX, з якої виготовлено костюм,

має відмінну термостійкість, а також високу стійкість до гострих предметів і відмінні показники міцності на розрив. Вона складається з арамідних та антистатичних волокон, крім того, тканина має масляне й водовідштовхувальне оброблення.

Костюм поліції вогнетривкий Nomex/Kermel (Велика Британія) складається з куртки та штанів, які поєднані у комбінезон (рис. 30). Матеріал костюму арамід з використанням накладок та вставок з Nomex або/та Kermel. На куртці та штанах передбачені спеціальні стяжки одягу. Застібка куртки закрита клапаном і має блискавку, яка розстібається знизу (рис. 30).

Костюм Kanox® Anti-Riot Suit

**Костюм поліції вогнетривкий
Nomex/Kermel**

Рис. 30. Захисний одяг для поліції

Проведений аналіз умов праці поліцейських та основних небезпечних чинників на масових заворушеннях дав змогу визначити основні вимоги до форменого та спеціального одягу:

- передбачити спеціальний комбінезон, який захищає верхню та нижню частини тіла поліцейського та має властивість швидкого знімання;
- посилити захист плечей, передпліччя, ліктьового та колінного суглобів;
- використання матеріалу Nomex, який забезпечує підвищену вогнестійкість та вологостійкість;
- використання арамідних тканин (Кевлар, Тварон, ТСВМ), які забезпечують підвищений захист проти порізів;
- конструкція комбінезону повинна передбачати носіння та швидке використання спецзасобів та засобів індивідуального захисту;
- конструкція комбінезону повинна передбачати спрощене надання першої медичної допомоги.

Найбільш часто страждають від термічної небезпеки кінцівки тому необхідно передбачити обов'язкове використання поліцейськими спеціальних перчаток. Ці засоби індивідуального захисту повинні захищати руки від механічних травм, хімічних речовин і термічної дії.

Тактичні рукавички Holik Aini Coyote створені для армійських і поліцейських спецпідрозділів (рис. 31). Продумана конструкція і матеріали: Nomex®, Kevlar®, натуральна шкіра, D30® забезпечують високий ступінь захисту від проколів і порізів, при цьому підвищуючи зручність використання вогнепальної зброї і спеціальних засобів. На тильному боці використовується еластична трикотажна тканина з мета-арамиду (DuPont™ Nomex® Comfort). На долоні використовується натуральна шкіра з гідрофобною обробкою. Елементом посилення є енергопоглинаючий D30® елемент для захисту кісточок на тильному боці руки. Чутливість пальців майже не знижується.

Рукавички тактичні «NFG» або Nomex Flight Gloves – рукавички з вогнетривкими властивостями (рис. 31). У конструкції рукавичок використовуються два основні матеріали: натуральної шкіри на внутрішньому боці кисті і вогнетривким Nomex на зовнішньому. У NFG використовується останнє покоління матеріалу Nomex IIIA, до складу якого входить 93 % номексу, 5 % кевлару і 2 % антистатичних волокон, що додає рукавичкам чудових захисних властивостей не тільки від вогню, але й зносу з механічними ушкодженнями.

Holik Aini Coyote

NFG

Рис. 31. Захисні рукавички для поліції

Окремо необхідно вказати на відсутність індивідуальних вогнегасників у правоохоронців України під час несення служби на масових заходах. Використання вогнегасників правоохоронцями під час несення служби на масових заходах обов'язкове в усьому світі (рис. 32).

Переносний вогнегасник

Ранцевий вогнегасник

Рис. 32. Вогнегасники на озброєні правоохоронних органів

У результаті різних апробацій були встановлені такі напрями щодо використання вогнегасників правоохоронцями під час несення служби на масових заходах:

- найбільш доцільно використовувати вуглекислотні вогнегасники;
- ємність індивідуального вогнегасника 1 літр, переносного 3–5 літрів;
- більш доцільне використання під час масових заворушень ранцевого вогнегасника ємністю 5–10 літрів;
- кожен підрозділ створює групу пожежогасіння, у складі якої перебуває 1–3 поліцейських з вогнегасниками;
- на масових заворушеннях передбачається 1 вогнегасник на 8–10 поліцейських у підрозділі.

4.5.10. Взаємодія підрозділів та служб

Щоб підхід до забезпечення та охорони публічного порядку був ефективним, різні відділи поліції повинні добре співпрацювати. Наприклад, планування дій та аналіз ризиків мають бути якомога точнішими та проводитися у комплексі спеціалістами різних відомств.

Взаємодія охоплює особовий склад різних підрозділів та служб одного відділка поліції, декількох відділів поліції та інших підрозділів і служб, насамперед Національна гвардія України, заклади вищої освіти системи МВС, ДСНС, медики та місцева адміністрація (рис. 33). Встановлюються ролі, завдання та функції суб'єктів взаємодії, сфери та способи співпраці.

Рис. 33. Схема суб'єктів взаємодії під час охорони публічного порядку на масових заходах

Встановлюється місце розташування, способи пересування та взаємодопомоги, а також дії в екстремальних ситуаціях. Порядок та способи взаємодії встановлюються між усіма суб'єктами, які забезпечують громадський порядок і залежать від їхніх повноважень та можливостей.

Питання взаємодії на всіх рівнях вирішуються під час командно-штабних та тактико-спеціальних навчань. Порядок та способи виконання спільних дій залежать від суб'єктів взаємодії, до яких належать:

- взаємодія між підрозділами одного відділку поліції;
- взаємодія між підрозділами різних відділків та служб Національної поліції України;
- взаємодія між підрозділами НПУ та поліцією особливого призначення;
- взаємодія сил НПУ з НГУ;
- взаємодія НПУ з екстреними службами та місцевими органами влади;
- взаємодія НПУ з організаторами масових заходів;
- взаємодія НПУ з громадськими та правозахисними організаціями;
- взаємодія НПУ з прокуратурою.

Використання протиударного комплексу (шолом, бронежилет, щитки та щити) не виключаються скандинавською моделлю. Ці засоби використовуються як крайній спосіб, у випадку, коли іншими методами досягти правоохоронних функцій неможливо. Тобто бойові шикування (ланцюг, моноліт, вал, черепаха) повинні відпрацьовуватися і надалі. З урахуванням зміни ситуації та агресії натовпу необхідно проводити і зміни в

бойових шикуваннях, наприклад, введення «розгалуженого» способу шикування особового складу, що значно зменшує час шикування та підвищує мобільність підрозділів поліції. Розробити тактику малих груп за швидкого витиснення, яка може трансформуватися у суцільне шикування за масової атаки на шикування правоохоронців. Із упровадженням використання транспортних засобів необхідно переглянути способи шикування та перешикування підрозділів, а також їх дії і пересування.

РОЗДІЛ 5

ТАКТИКА ДІЙ

Особливу зацікавленість стосовно організації несення служби, порядку дій та взаємодій під час охорони публічного порядку викликає тактика дій сил правопорядку залежно від ситуації, яка склалася. Тактика дій потребує корегування залежно від особливостей масових заходів, видів та ступеня загрози небезпек, динаміки зміни ситуації тощо.

5.1. ОБОВ'ЯЗКИ ТА ОСНОВНІ ДІЇ УЧАСНИКІВ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Розгляд тактики дій сил правопорядку доцільно розпочати з визначення основних завдань, обов'язків та ролей певних категорій поліцейських (командир підрозділу/групи, заступник командира підрозділу/групи, бійця, зв'язківця, водія). Від цього залежить порядок та способи несення служби, а також тактика дій сил правопорядку.

Командир підрозділу/групи несе відповідальність:

- за особовий склад підрозділу/групи, використання підрозділом екіпіровки, обладнання, спецзасобів, засобів індивідуального захисту, зброї та транспортних засобів;
- за розподіл ролей між підлеглими;
- за порядок виконання тактичних дій підрозділу;
- за виконання службово-бойового завдання підрозділом.

До початку несення служби на масових заходах командир підрозділу/групи повинен:

- провести цільовий інструктаж з особовим складом;
- надати особливості несення служби, місце підрозділу та його тактичні дії;
- визначити ступінь готовності особового складу до несення служби;
- перевірити візуально наявність та порядок носіння одягу, екіпіровки, спецзасобів, засобів індивідуального захисту, засобів зв'язку, додаткового обладнання;
- встановити канал зв'язку та номери, а також канали зв'язку з екстреними службами (ДСНС, швидкої допомоги, газовою службою);
- проконтролювати готовність транспортних засобів підрозділу/групи;
- проінформувати заступника командира підрозділу/групи та командирів відділень про організацію несення служби ними. Про можливі ситуації та порядок дій у них, можливі недоліки, дії при встановленні несправностей та неспроможності особового складу в оперативній обстановці, дії у випадку нестачі в особового складу будь-яких засобів, порядок

відпочинку та прийому їжі, порядок зміни особового складу у бойовому шикуванні тощо.

Перед початком масового заходу старший підрозділу поліції діалогу повинен провести цільовий інструктаж з особовим складом, надати оперативну обстановку, розставити особовий склад, навести основні способи дій та обставини і коло осіб, яким необхідно приділяти посилену увагу, дії в екстремальних ситуаціях.

Під час несення служби на масових заходах командир підрозділу/групи повинен:

- постійно спостерігати за особовим складом підрозділу;
- організовувати взаємодію з підрозділами, які перебувають поруч;
- проводити рекогносрування на місці;
- віддавати команди та накази заступнику командира підрозділу/групи та командирам відділень, окремі накази та команди водіям, зв'язківцю та бійцям;
- постійно оцінювати обстановку та визначати ступінь ризику особового складу;
- знаходитися біля особового складу підрозділу та на місці з найкращим оглядом місця несення служби і з ефективним командуванням;
- підтримувати постійний зв'язок з оперативним штабом та швидко надавати йому інформацію про зміну оперативної обстановки;
- корегувати тактику дій підрозділу залежно від ситуації, яка склалася, та поставлених завдань перед підрозділом;
- своєчасно підводити та використовувати резерв та викликати допомогу екстрених служб;
- своєчасно повідомляти оперативний штаб про залучення резерву у випадку погіршення оперативної ситуації та неспроможності виконувати службово-бойові завдання підрозділом;
- правильно діяти та організувати дії підрозділу в екстремальних ситуаціях (ДТП, пожежа, вибух, перевертання транспортного засобу, відступ під час нападу);
- дотримуватися режиму «праці та відпочинку» для підрозділу (своєчасний прийом їжі, перерви на відпочинок).

Після закінчення виконання службово-бойових завдань на масових заходах командир підрозділу/групи повинен:

- провести огляд місця несення служби;
- оглянути транспортні засоби, визначити їх готовність до подальшого несення служби, за необхідності передбачити подальший ремонт/обслуговування, поповнення спецзасобів та спеціальних матеріалів із заміною використаних та зношених;
- оглянути особовий склад підрозділу, встановити тих, хто потребує допомоги, наявність спецзасобів, засобів індивідуального захисту, зв'язку (встановити факт втрати, псування);

- отримати інформацію від заступника командира підрозділу/групи та командирів відділень про виявлені недоліки, несправності та нестачу засобів;

- провести підсумкову розмову з особовим складом підрозділу.

Заступник командира підрозділу/групи повинен:

- виконувати роль командира підрозділу/групи у разі його відсутності;

- надавати команди та накази командирам відділень, окремі накази та команди водіям, зв'язківцю та бійцям;

- отримувати та передавати командиру підрозділу інформацію про зміну оперативної обстановки;

- за ускладнення оперативної обстановки та в екстремальних ситуаціях перебуває з частиною підрозділу (з іншою частиною перебуває командир підрозділу/групи) та виконує обов'язки командира підрозділу/групи;

- отримує інформацію від командирів відділень та бійців про виявлені недоліки та потреби;

- командує тактичною групою транспортних засобів підрозділу.

До початку несення служби на масових заходах боєць повинен:

- підготуватися до несення служби;

- отримати та перевірити справність спецзасобів, засобів індивідуального захисту, зв'язку;

- перевірити правильність носіння спецзасобів, засобів індивідуального захисту, зв'язку та усунути виявлені недоліки;

- вислухати інструктаж, поставити запитання у разі необхідності;

- зрозуміти поставлене завдання.

Під час несення служби на масових заходах боєць повинен:

- виконувати команди та накази командирів, діяти тільки після отримання команди/наказу;

- спостерігати та оцінювати обстановку;

- доповідати командирам про зміни в оперативній обстановці та потребам, які виникають;

- правильно використовувати спецзасоби, засоби індивідуального захисту, зв'язку;

- забезпечувати особисту безпеку та безпеку тих, хто перебуває поруч;

- надавати першу допомогу тим хто її потребує, зокрема й першу медичну допомогу;

Забороняється самотійно змінювати тактику і порядок дій у бойовому шикуванні підрозділу, самотійно без попередження залишати місце несення служби.

Зв'язківець повинен:

- підпорядковуватися командиру та заступнику командира підрозділу/групи, у разі наявності зв'язківця у відділенні – командиру відділення;

- вислухати інструктаж, поставити запитання у разі необхідності;
- попередньо ознайомитися з наказом про охорону публічного порядку/поліцейської операції, з порядком та тактикою дій;
- мати із собою записник/блокнот, ручку/олівці, засоби радіозв'язку, можливо, мати мобільний телефон, ноутбук/планшет;
- отримати та перевірити роботу засобів зв'язку;
- встановити канали зв'язку та сигнали;
- опрацювати способи передачі інформації у разі пошкодження основного обладнання;
- перебувати неподалік від командира/заступника командира підрозділу;
- отримувати та швидко передавати інформацію;
- робити записи та нотатки про хід виконання службово-бойових завдань.

Окремо під час охорони публічного порядку на масових заходах необхідно приділяти увагу транспортним засобам і їхнім водіям. Велике скупчення людей на масових заходах та застосування поліцейських транспортних засобів може призвести до виникнення травматизму. Тому від водіїв поліцейських транспортних засобів вимагається не тільки вміння керувати транспортними засобами (категорій D), а й керувати ними при зближенні та малій відстані до скупчення людей, а також тактичне маневрування на невеликій площі. Тому попередньо водії поліцейських транспортних засобів повинні пройти спеціальне навчання з контраварійного керування та тактики пересування й маневрування транспортних засобів.

До початку несення служби на масових заходах водій повинен:

- перевірити експлуатаційну готовність транспортного засобу до виїзду, у разі необхідності усунути недоліки/відремонтувати;
- перевірити готовність транспортного засобу до несення служби;
- вислухати інструктаж, поставити запитання у разі необхідності;
- ознайомитися із тактикою дій підрозділу та маневрами транспортних засобів підрозділу (порядок та способи отримання команд, порядок пересування до місця несення служби, паркування, розміщення у резерві, порядок зміни напрямку пересування, бойові шикування, порядок пересування у бойових шикуваннях, порядок дій в екстремальних ситуаціях).

Для встановлення експлуатаційної готовності транспортного засобу до виїзду водій повинен перевірити:

- наявність палива та мастила;
- тиск повітря у шинах;
- перевірити роботу двигуна, тормозної системи;
- працездатність рухомих елементів (двері, багажник, вікна, прожектори);
- систему блокування дверей (замки);
- цілісність склопакетів на дверях та вікнах, вітрове скло;
- цілісність та перевірити ефективний кут огляду дзеркал;

- роботу двірників на вітровому склі;
- роботу фар та прожекторів;
- роботу сигнальних сирен.

Для встановлення готовності транспортного засобу до несення служби водій повинен перевірити:

- умовлене місце знаходження ключа від транспортного засобу (встановити та ознайомити особовий склад);
- наявність засобів пожежогасіння, працездатність систем пожежогасіння;
- наявність аптечки;
- роботу гучномовця та систем зв'язку;
- порядок розміщення спецзасобів, засобів індивідуального захисту;
- кріплення та цілісність систем забезпечення безпеки (грати, сітки);
- салон транспортного засобу для перешкоджання пересування в ньому особового складу;
- наявність мапи із зоною патрулювання (при патрулюванні);
- наявність огорожувальної стрічки та дорожніх конусів (під час патрулювання та блокування);
- наявність добре розпізнавальної ознаки поліцейського транспортного засобу.

Спеціальний автомобіль для перевезення поліцейських підрозділу особливого призначення повинен мати відповідне маркування. Таблички з відповідними номерами мають розміщуватися з внутрішнього боку салону на правому боці лобового скла, на склі з лівого та правого боків, а також на задньому склі.

Під час несення служби на масових заходах водій повинен:

- виконувати правила дорожнього руху;
- виконувати початок руху, зупинку та маневри за командою командира або в оперативній обстановці заступника командира підрозділу;
- виконувати висадку та посадку особового складу після повної зупинки транспортного засобу;
- дуже обережно пересуватися на місці проведення масового заходу;
- бути готовим до виконання екстреного маневру;
- бути готовим та вчасно попереджати випадки потрапляння людей під колеса;
- бути готовим та вміти приступити до первинного пожежогасіння та використання систем автоматичного пожежогасіння транспортного засобу;
- у разі необхідності залишити та слідкувати за евакуацією особового складу з транспортного засобу та допомагати їм.

5.2. ТАКТИЧНІ ПОЗИЦІЇ (ПОВЕДІНКА) ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Базова поведінка працівників поліції для подальших тактичних дій залежить від ступеня небезпеки і виду виконуваних завдань. Розглянемо базові позиції поодинокого розташування працівників поліції під час несення служби.

Позиція довіри використовується у разі відсутності будь-якої загрози для поліцейських та за вільного простору (відсутності людей) на відстані 5 метрів від поліцейського. Поліцейський стає у фронтальну стійку, ноги на ширині плечей. Руки розміщуються перед собою. Іншим варіантом позиції довіри є положення поліцейського за командою «Вільно!» (рис. 34).

Позиція інтерв'ю використовується під час спілкування з громадянами з відсутніми ознаками агресії та нападу з боку громадян. Поліцейський стає обличчям до громадянина у стійку ліва нога дещо попереду, ноги на ширині плечей, центр мас посередині, між ногами, ноги дещо зігнуті у колінах. Кисті рук розміщуються попереду на рівні живота (рис. 34).

Позиція довіри

Позиція інтерв'ю

Рис. 34. Позиція довіри та інтерв'ю

Позиція попередження використовується під час спілкування з громадянами з ознаками агресії та нападу з боку громадян та для забезпечення особистої безпеки й периметра безпеки. Поліцейський стає обличчям до громадянина у стійку ліва нога дещо попереду, ноги на ширині

плечей, центр мас посередині, між ногами, ноги дещо зігнуті у колінах з готовністю до можливих пересувань (боксерська стійка). Ліва рука винесена вперед, долонею лівої руки показується жест «Зупинитися». Права рука зігнута у ліктьовому суглобі і захищає праве підребер'я (рис. 35).

Позиція очікування використовується під час спілкування з громадянами з явними ознаками агресії та нападу з боку громадян та для забезпечення особистої безпеки, периметру безпеки та для відбиття нападу. Поліцейський стає обличчям до громадянина у стійку ліва нога дещо попереду, ноги на ширині плечей, центр мас посередині, між ногами, ноги дещо зігнуті у колінах з готовністю до можливих пересувань (боксерська стійка). Ліва рука винесена вперед, долонею лівої руки показується жест «Зупинитися» або утримується біля корпусу. Права рука утримує рукоятку кийка гумового або кийок гумовий утримується біля корпусу праворуч донизу.

Якщо рука з гумовим кийком підіймається догори та кийок кладеться на плече, демонструється попередження про готовність поліцейського до використання спеціального засобу (рис. 35).

**Позиція
попередження**

Позиція очікування

Рис. 35. Позиції попередження та очікування

5.3. ТАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАПРУЖЕНОСТІ ТА РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

Тактика дій підрозділів Національної поліції під час охорони публічного порядку залежить від багатьох складових. З урахуванням програмних засад скандинавської моделі та завдань правоохоронних органів на місці проведення масових заходів для встановлення тактики дій та порядку виконання цих дій необхідно передбачити основні особливості.

Перелік особливостей під час обрання тактики дій силами правопорядку:

- унеможливлення провокацій з боку учасників масових заходів;
- унеможливлення порушень правопорядку;
- унеможливлення травмування людей;
- унеможливлення руйнування об'єктів та матеріальних цінностей;
- отримання максимальної інформації про учасників зібрання, їх намірів, переміщення, дій;
- ступінь небезпеки намірів учасників масових заходів;
- масштаби проведення масових заходів і порушень публічного порядку;
- кількість учасників масових заходів.

Для запобігання виникнення порушень публічного порядку необхідно передбачити комплекс заходів. Тактичні принципи попередження напруженості та ризику виникнення конфліктних ситуацій:

- 1) зменшення кількості поліцейських, які перебувають безпосередньо на місці проведення масових заходів;
- 2) супроводження колони учасників масових заходів особовим складом тактичного резерву виконується по вулицях, які проходять паралельно вулиці, якою рухається колона;
- 3) блокування суміжних напрямків руху (вулиць) виконується особовим складом тактичного резерву;
- 4) попередження можливих правопорушень з боку учасників масових заходів біля будівель, які охороняються (суд, виборча дільниця, відділ поліції), виконується за принципом «поршня та напрямного»;
- 5) впровадження окремого патрулювання на транспортних засобах у районі навколо місця проведення масових заходів.

Перша складова передбачає зниження агресивності з боку учасників масових заходів на дії сил правопорядку. Мала кількість правоохоронців не викликає у громадян відчуття небезпеки від намірів працівників поліції. Унеможливлюється вірогідність силових дій малою кількістю поліцейських і занепокоєння у громадян не викликається. Відсутність намірів використання сили правоохоронцями підсилюється відсутністю екіпіровки у поліцейських, яка використовується на масових заворушеннях (щити та шоломи).

Друга складова виконується під час масових заходів, які пересуваються вулицями міста. Учасники мирної ходи не бачать всієї кількості

правоохоронців поруч із собою і у них не виникає занепокоєння про можливе застосування сили правоохоронцями. Супроводження колони здійснюється мінімальною кількістю правоохоронців, а тактичний резерв рухається разом із громадянами паралельними вулицями (рис. 36).

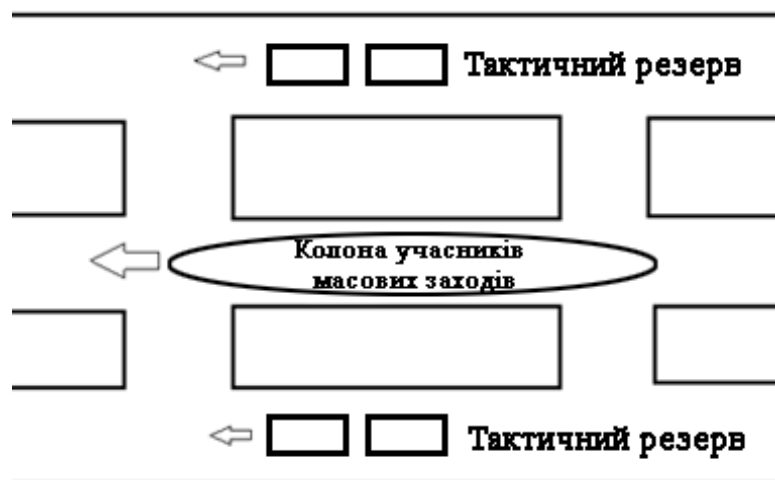

Рис. 36. Супроводження колони учасників масових заходів особовим складом тактичного резерву

Третя складова виконується у разі, якщо колона учасників масових заходів (хода) має намір змінити напрямок руху. Транспортні засоби тактичного резерву перегороджують суміжні дороги для унеможливлення зміни напрямку руху колони (рис. 37).

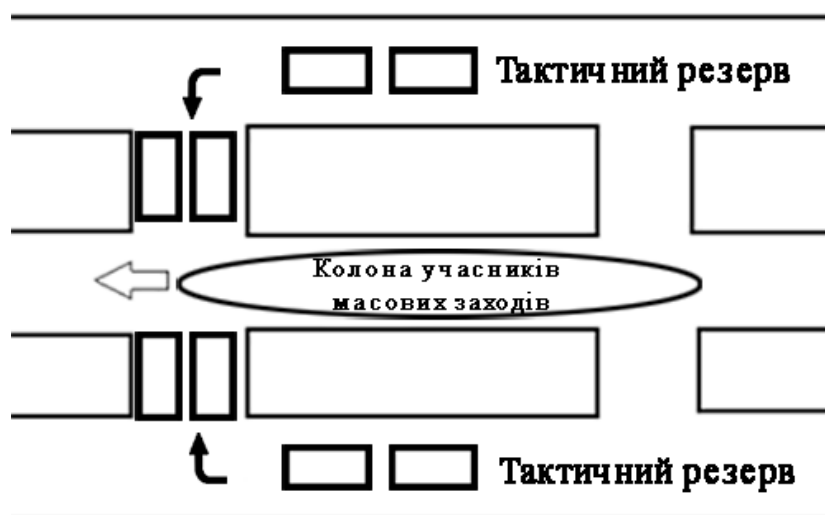

Рис. 37. Блокування суміжних напрямків руху (вулиць) силами особового складу тактичного резерву

Четверта складова виконується у разі виникнення масових заходів біля об'єктів, які охороняються, і блокування яких призводить до припинення роботи цими об'єктами. Для попередження можливих правопорушень сили

правопорядку шикують два ланцюга (один перед об'єктом, другий позаду учасників масових заходів). По-перше це шиккування попереджає миттєвий напад учасників заходів на об'єкт. А по друге, у разі виникнення правопорушень це шиккування виконує роль напрямних, а група витиснення за принципом «поршня» витісняє правопорушників у бік від об'єкта, який охороняється (рис. 38).

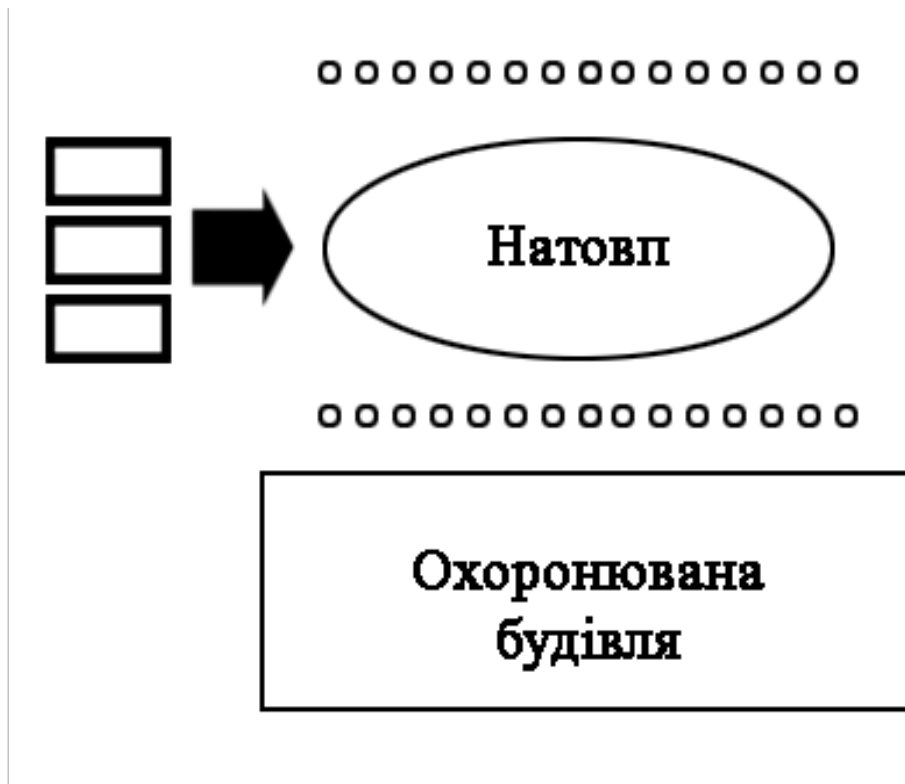

Рис. 38. Виконання принципу «поршня та прямого»

П'ята складова виконується для отримання додаткової інформації з районів навколо місця проведення масових заходів та попередження можливих правопорушень і конфліктів. Додаткове патрулювання в районі навколо місця проведення масових заходів може виконуватися як у пішому порядку, так і на автомобілях, а у випадку загрози виникнення масових заворушень – на легкоброньованій техніці. Піше патрулювання здійснюється парним патрулем у разі зеленого барометру стану ситуації та патрульною групою (три і більше поліцейських) за підвищеної небезпеки. Кількість патрулів обирається залежно від довжини маршруту (один патруль на довжину до 1,5 кілометра). Обирається одна зі схем патрулювання (кругова або посекторна) (рис. 39). Під час патрулювання поліцейські спілкуються з громадянами, визначають ступінь напруженості та небезпеки, усувають конфліктні ситуації на фазі виникнення, у разі необхідності здійснюють поверхову перевірку власних речей громадян (валіз, сумок, рюкзаків).

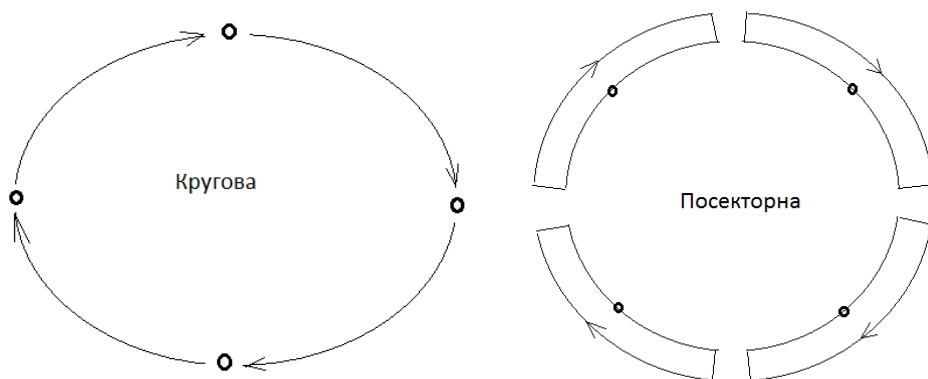

Рис. 39. Схеми пішого патрулювання

Додаткове патрулювання на автомобілях в районі навколо місця проведення масових заходів має певні особливості. У разі зеленого та жовтого барометру стану ситуації залучається 1–2 патрульних автомобілі (залежно від довжини маршруту), у разі помаранчевого – 2–3 патрульних автомобілі.

У разі очікування групових порушень громадського порядку (масових заворушень) у районі проведення масових заходів формується патрульна бригада у складі 3–4 патрульних автомобілі. Екіпаж кожного автомобіля складається із трьох поліцейських, які виконують профілактичні заходи у вказаному районі. Командир патрульної бригади перебуває в одному з автомобілів четвертим членом екіпажу. Автомобілі патрульної бригади пересуваються у районі проведення масових заходів та виконують контрольні зупинки. Під час контрольних зупинок водій-поліцейський залишається в автомобілі, а два поліцейських з екіпажу виконують спостереження та пересуваються у зоні видимості свого автомобіля. Райони навкруги місця проведення масових заходів забезпечується додатковим патрулюванням, яке вказано вище.

5.4. Види бойових шикунань (бойовий порядок)

Для ефективного виконання службово-бойових завдань поліцейські підрозділи утворюють бойові шикунання, види яких залежать від виду виконуваних завдань, ступеня небезпеки, кількості особового складу та особливостей масових заходів (рис. 40).

Рис. 40. Види шикунань

Лінія/шеренга – це поліцейський (військовий) ланцюжок. Цей бойовий порядок підрозділу, який використовується для утворення оточення, блокування, стримування, спостереження та проведення пошукових заходів. Щільність ланцюжка залежить від важливості об'єктів району, ступеня небезпеки і від характеру обстановки. Шикуються за командою «Лінія (вказується інтервал)! Руш!». Тактичний ланцюг – інтервал 1 метр.

Види поліцейського (військового) ланцюжка:

- посилений – з інтервалами до 1 метра між працівниками;
- нормальний – з інтервалами 1–2 метри між працівниками;
- рідкий – з інтервалами понад 2 метри між працівниками;
- багаторядні у 2 та більше рядів.

Швидка лінія – вид поліцейського ланцюжка, який утворюється у разі ускладнення обстановки під час перебування особового складу підрозділу поза шикуннями. Командир показує жест-команду і особовий склад підрозділу утворює лінію.

Колона – цей бойовий порядок підрозділу використовується під час пересування особового складу від одного рубежу до іншого, в умовах обмеженого простору та як шикуння для подальшої зміни виду шикуння. Дистанція між працівниками сягає відстані витягнутої руки у пішому порядку, а у випадку руху бігом збільшується. Шикуються за командою «Колона! Руш!».

Клин – цей бойовий порядок підрозділу використовується під час пересування особового складу по місцевості в умовах можливого нападу, для поділу скупчення людей та для утримання периметру безпеки. Відстань між працівниками залежить від ступеня небезпеки та виду виконуваних завдань (від позиції «Пліч-о-пліч» до дистанції 5 метрів на відкритій місцевості). Кут шикуння залежить від виду небезпеки та фронту, який необхідно утримувати, повною кількістю особового складу і сягає приблизно 45°. Шикуються за командою «Клин! Руш!». Командир підрозділу та командири відділень знаходяться в середині клину.

Підкова – похідна форма від бойового порядку «Клин». В ньому відсутній кут шикуння, що забезпечує додаткову безпеку особовому складу шикуння, неможливо відокремити будь-якого поліцейського у шикунні. Шикуються за командою «Підкова! Руш!».

Змійка – цей бойовий порядок підрозділу використовується під час пересування особового складу від одного рубежу до іншого, в умовах обмеженого простору та у випадку пересування або знаходження на місці в умовах можливого нападу з флангу. Особливість цього шикуння: з флангу працівники не перебувають на одній лінії атаки, а з фронту утворюються дві колони, що також зменшує наслідки нападу. Шикуються за командою «Змійка (вказуються інтервали та дистанція)! Руш!».

Ромб – цей бойовий порядок підрозділу використовується під час пересування особового складу від одного рубежу до іншого на місцевості,

для утримування периметру безпеки та у випадку пересування або знаходження на місці в умовах можливого нападу з будь-якого напрямку. Шикуються за командою «Ромб! Руш!».

Коробка, швидка коробка – бойовий порядок підрозділу для забезпечення кругового периметру безпеки, швидка коробка виконується навколо об'єкта, що охороняється. Шикуються за командою «Коробка/швидка коробка! Руш!». Командир підрозділу та командири відділень перебувають в середині коробки. Швидка коробка утворюється навколо постраждалого поліцейського або громадянина для його захисту, надання першої медичної допомоги та подальшої евакуації (рис. 41).

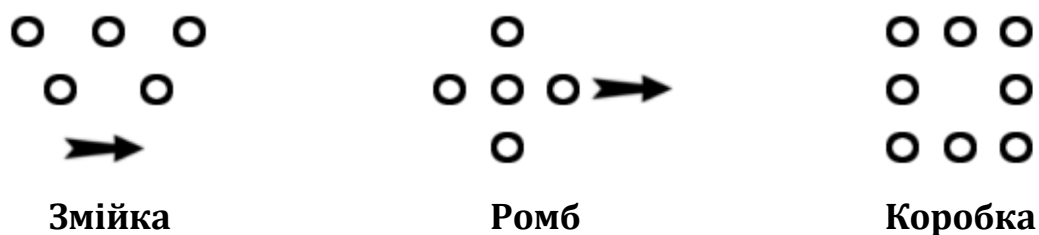

Рис. 41. Види шикунь

Майже під час усіх видів шикунь командир дає команду стоячи обличчям до підрозділу. Але в небезпечних ситуаціях, коли існує ризик нападу з боку учасників масових заходів, командир віддавати команди і повертатися спиною до натовпу заборонено.

Способи перешикування із шикунь «Колона». Базовим шикунь підрозділу є шикунь «Колона». Шикунь відбувається у колону відділень/груп. Командири відділень/груп перебувають у голові колони, а заступники командира відділення/групи у хвості. Порядок перешикування по відділенням/групах показано на рис. 42.

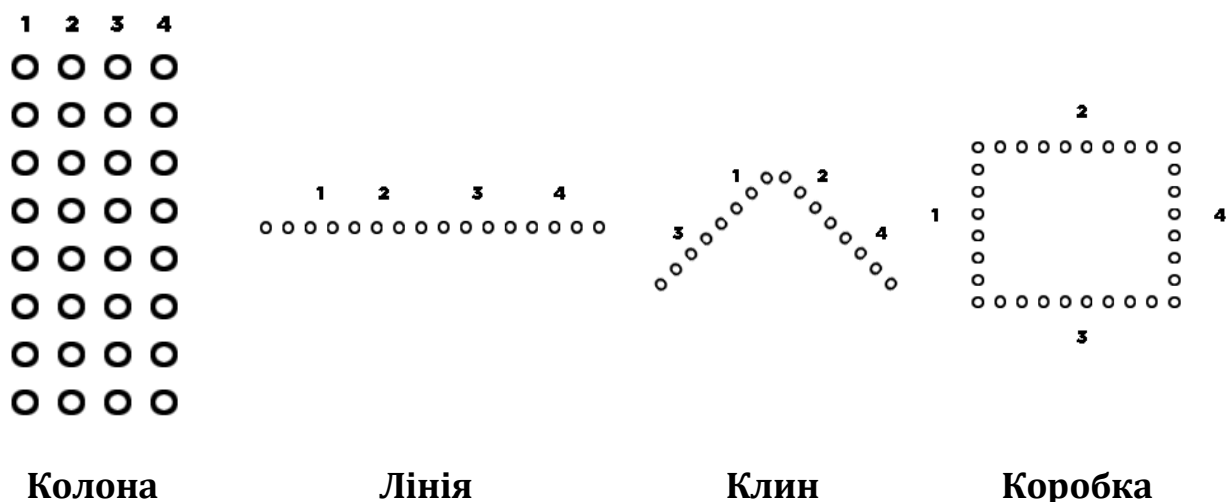

Рис. 42. Порядок перешикування по відділенням/групах

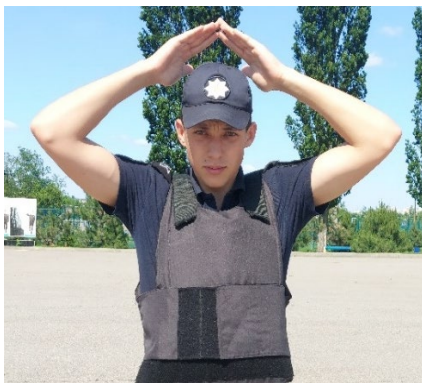
Шиккування та перешикування відбуваються за командами командира підрозділу, види жестів команд подані на рис. 43. Командир підрозділу стає до підрозділу обличчям та дає команду, командири відділень повертаються обличчям до особового складу відділень та дублюють команду. Бойове шиккування колони виконується за командою старшого «Шикуйсь!». Команда може подаватися жестами: командир стає обличчям до підрозділу і підіймає праву руку догори.

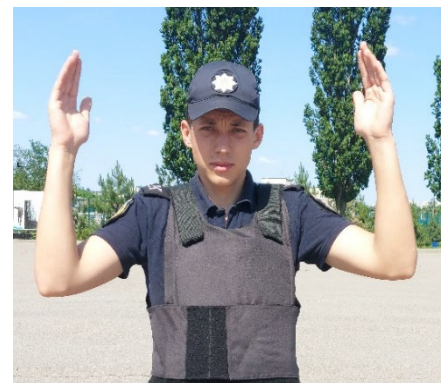
Лінія

Швидка лінія

Клин

Коробка

Рис. 43. Жести команди командира для бойових шиквань

Усі команди командира повторюються командирами відділень/груп. Усі попереджувальні команди командира підтверджуються всім особовим складом шиккування витягнутою у бік рукою кулаком з великим пальцем вгору.

Дії поліцейських та рух у складі шиквань за командами. Усі види шиквань здатні рухатися вперед, розвертатися ліворуч/праворуч та кругом на місці або під час пересування. Рух вперед виконується за командою старшого «До руху вперед готуйся! Руш!». Команда може подаватися жестами: попередня команда – напрямку руху вказується таким чином: права рука спрямована у необхідному напрямку і зігнута у ліктьовому суглобі. Рука випрямляється та згинається декілька разів. Команда «Руш!» виконується таким чином: права рука перед собою і зігнута у ліктьовому суглобі, після чого ліктем виконується рух вниз.

Під час витиснення натовпу доцільно виконувати невеликий крок одночасно всім особовим складом шикування, приставний крок. Це пересування виконується за командою старшого «До руху з підшагом готуйся! Руш!».

Зупинка виконується за командою старшого «До зупинки готуйся! Стій!». Команда може подаватися жестами: командир стає обличчям до підрозділу й обидві руки ставить перед собою долонями до підрозділу та робить рухи долонями рук від себе до себе.

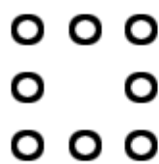
Поворот шикування під час руху виконується за командою старшого «Ліве/праве плече вперед! Руш!». Команда може подаватися жестами: командир стає обличчям до підрозділу й обома руками вказує напрямок повороту (ліворуч/праворуч).

Для визначення готовності поліцейських до дій існує простий спосіб, а саме особиста перевірка наявності та готовності екіпіровки та спеціальних засобів до наступних дій. По команді старшого «Перевірка!» особовий склад підрозділу оглядає своє спорядження, а потім перевіряє тактильними рухами наявність та спосіб перенесення елементів екіпірування та спецзасобів.

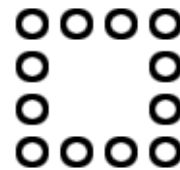
У разі появи в навколишньому середовищі небезпечної речовини командир подає команду «Гази, гази!», після чого особовий склад одягає протигази. Команда може подаватися жестами: командир стає обличчям до підрозділу й обидві руки піднімає та зверху торкається плечей.

Команду на проведення затримання також можна дати жестами. Поліцейський у разі встановлення факту правопорушення та для виконання затримання особи піднімає праву руку і поплескує долонею потилицю (задню частину шолома).

Розширити коробку виконується для збільшення периметру безпеки. Старший подає команду «Підготуватися до розширення коробки! Інтервал (вказується кількість кроків)! Руш!» (рис. 44).

Коробка

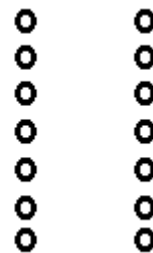
Розширена коробка

Рис. 44. Порядок розширення коробки

Роз'єднання клину виконується під час витиснення після проведеного поділу натовпу. Старший подає команду «Підготуватися до роз'єднання клину! Руш!». Дві лінії, які утворюють клин, починають рівномірно рухатися в протилежні боки. Бійці на дальніх кінцях лінії залишаються на місці, а рухаються бійці, які перебувають на іншому кінці лінії, де дві лінії стикаються. В результаті утворюються дві тактичні лінії, які розташовані паралельно, та рухаються у різних напрямках одна від одної (рис. 45).

Клин

Тактична лінія

Рис. 45. Порядок роз'єднання клину

5.5. ТАКТИКА ЗАМІНИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ У БОЙОВОМУ ШИКУВАННІ

Заміна особового складу у бойовому шикуванні може відбуватися за багатьма умовами (для відпочинку особового складу, для вживання їжі, для надання допомоги, при зміні на рубежі несення служби іншим підрозділом). Основними вимогами під час заміни особового складу у бойовому шикуванні є:

- цілісність бойового шикування;
- забезпечення особистої безпеки;
- виконання основного завдання не припиняється.

Для виконання основних вимог під час заміни особового складу у бойовому шикуванні рекомендуються такі способи.

Спосіб 1 «Заміщення». Особовий склад, який замінюється, перебуває у бойовому шикуванні «ланцюг», а підрозділ, який змінює, у шикуванні «колона» (рис. 46.1). По команді особовий склад другого підрозділу шикується у «ланцюг» позаду першого підрозділу (у шаховому порядку) (рис. 46.2). По команді особовий склад другого підрозділу рухається уперед, проходить між бійцями першого підрозділу і стає у ланцюг перед першим підрозділом (рис. 46.3). Перший підрозділ, який перебуває вже за другим, по команді повертається праворуч/ліворуч і в колону залишає місце несення служби (рис. 46.4).

Спосіб 2 «Равлик». Порядок заміни особового складу у бойовому шикуванні «Равлик» відбувається двома способами (швидкий та поступовий).

Равлик швидкий. Особовий склад, який змінюється, перебуває у бойовому шикуванні «ланцюг», а підрозділ, який змінює, у шикуванні «колона» (рис. 47.1). По команді «Праворуч! Руш!» особовий склад ланцюга повертається праворуч і рухається вперед. Особовий склад колони по команді «Прямо. Равлик швидкий! Руш!» рухається і стає у хвіст першого підрозділу, по ходу руху заміщує його у бойовому шикуванні (рис. 47.2). Для другого підрозділу після команди «Ліворуч!» починається несення служби у бойовому шикуванні, а перший підрозділ залишає місце несення служби (рис. 47.3).

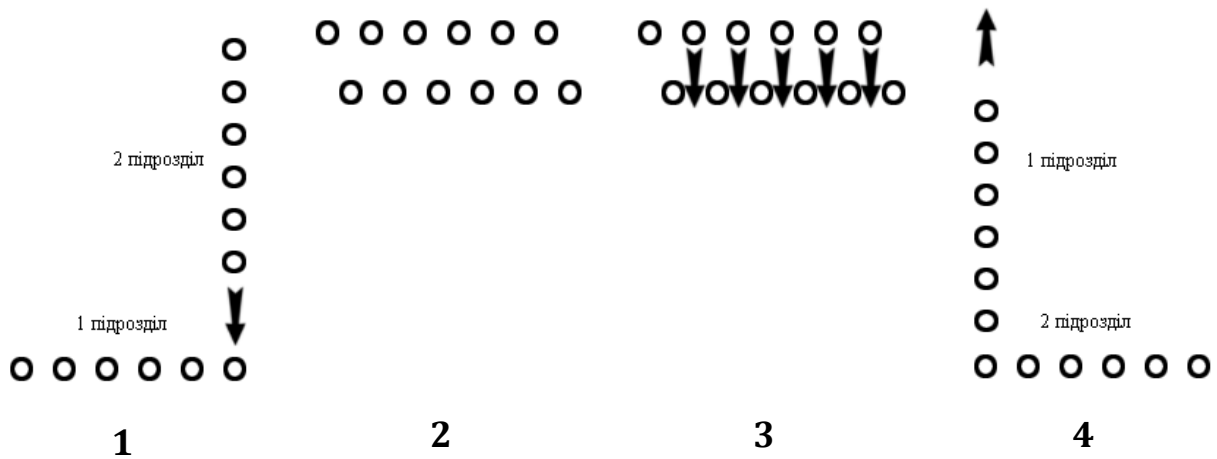

Рис. 46. Спосіб «Заміщення»

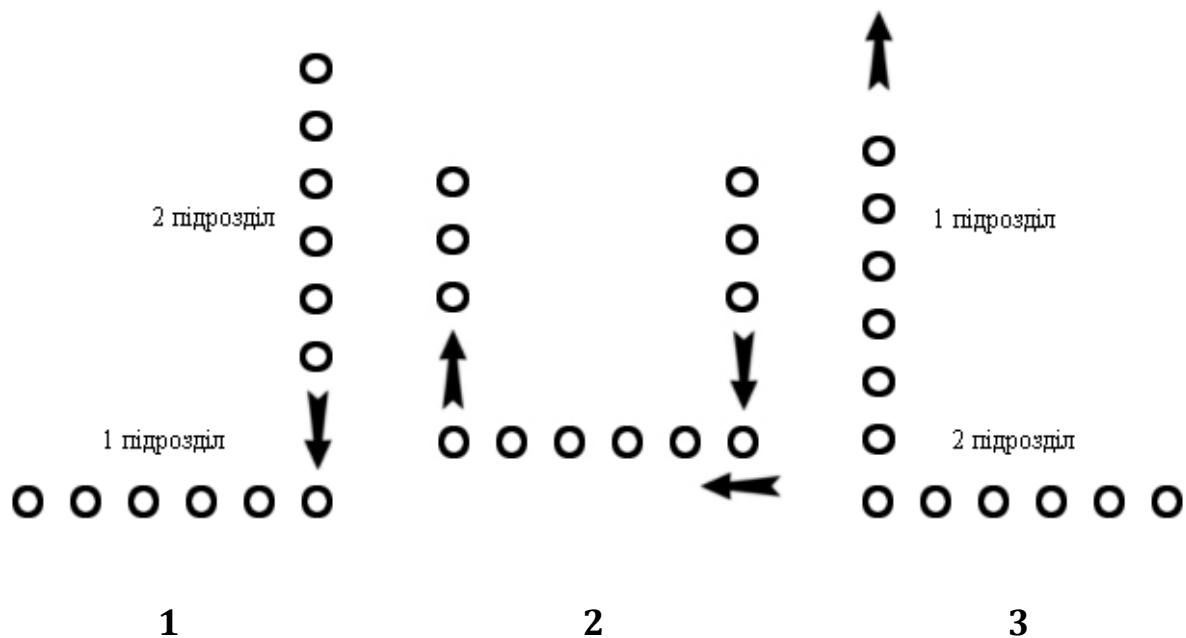

Рис. 47. Спосіб «Равлик швидкий»

Равлик поступовий. Особовий склад, який змінюється, перебуває у бойовому шикуванні «ланцюг», а підрозділ, який змінює, у шикуванні «колона» (рис. 48.1). Особовий склад колони по команді «Прямо. Равлик швидкий. Ліворуч/праворуч. Руш!» рухається, оминає ланцюг праворуч/ліворуч особовий склад ланцюга і стає попереду першого підрозділу (рис. 48.2). Для другого підрозділу після команди «Ліворуч/праворуч!» починається несення служби у бойовому шикуванні, а перший підрозділ залишає місце несення служби (рис. 48.3).

Равлик поступовий простіший у виконанні, тому що майже не потребує повної злагодженості обох підрозділів.

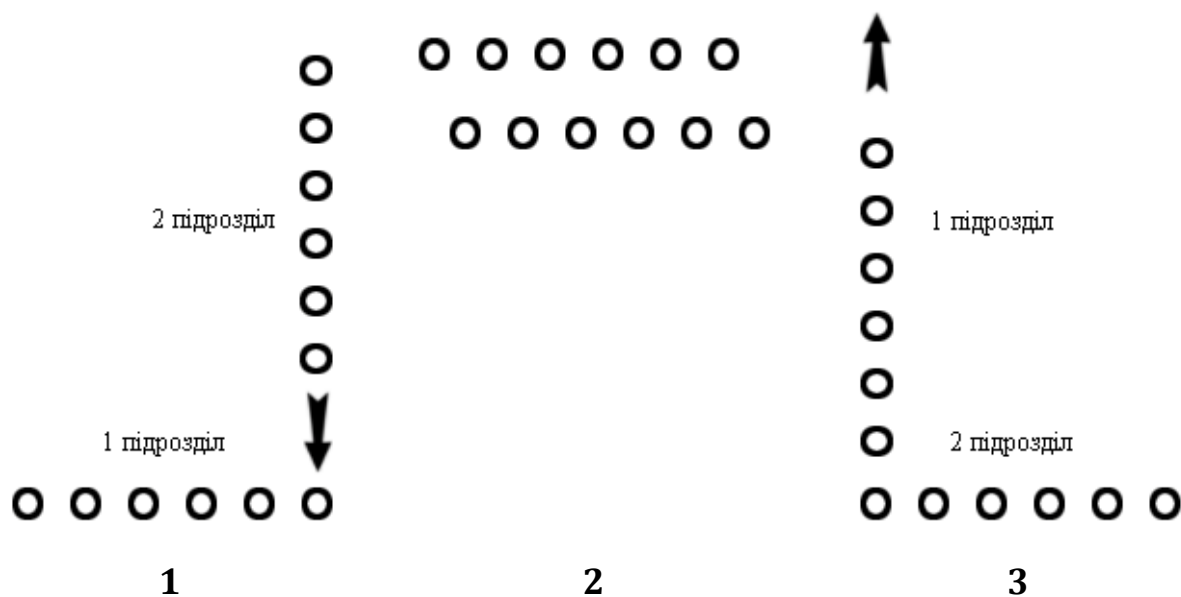

Рис. 48. Спосіб «Равлик поступовий»

5.6. ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЗА ПОЯВИ ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬНИХ РЕЧОВИН НА МАСОВИХ ЗАХОДАХ

З метою забезпечення реагування на загрози та небезпеки, а також забезпечення особистої безпеки поліцейських вони повинні дотримуватися такого алгоритму:

- попередити оточуючих про небезпеку;
- підняти руку та голосно дати команду «Поліція! Заспокойтеся!», піднятою рукою вказати напрям руху;
- відвести людей від місця вірогідного запалювання;
- підготувати засоби пожежогасіння;
- встановити особу, яка становить загрозу, попередити її про відповідальність та адміністративний арешт;
- заспокоїти небезпечну особу, не підходити до нього, встановити його вимоги;
- у разі необхідності викликати переговорну групу;
- один поліцейський відволікає особу попереду, другий затримує правопорушника позаду. Затримання особи проводити без псування ємності та із запобіганням потрапляння рідини з ємності на тіло;
- за неможливості підійти до небезпечної особи та припинити небезпечну ситуацію провести оточення району, радіус оточення має бути не менше 30 метрів.

Кожне відділення повинно мати вогнегасник (ВВ-5 – вогнегасник вуглекислотний ємністю 5 літрів). З урахуванням специфіки дій під час охорони громадського порядку і можливого виникнення масових заворушень, поліцейський повинен мати ранцевий вогнегасник, щоб руки були вільними (рис. 49).

Рис. 49. Поліцейський з ранцевим вогнегасником

5.7. ТАКТИКА ДІЙ ПІД ЧАС ЗАГРОЗИ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОЛІЦІЇ ДІАЛОГУ

За першої загрози для свого життя розпочати рух у бік розміщення особового складу основних сил правопорядку.

Під час загрози життю одного поліцейського поліції діалогу інші пересуваються у бік свого напарника, попереджаючи про відповідальність за правопорушення.

Старший групи поліції діалогу дає команду (за свистком, жестом) на відхід поліцейських від натовпу.

У разі нападу на поліцейських поліції діалогу старший командир групи стримування подає команду у гучномовець про припинення правопорушення та організовує евакуацію поліцейських із натовпу. Евакуацію проводить мобільна тактична група у складі 6–10 поліцейських, яка організовує коридор для відходу поліцейського поліції діалогу. Резерв та мобільна тактична група поліції особливого призначення підводиться ближче до місця інциденту.

У разі організованого агресивного оточення та фізичного впливу на поліцейського старший командир групи стримування вводить в дію резерв та мобільну тактичну групу поліції особливого призначення. Для цього особовий склад резерву та мобільної тактичної групи поліції особливого призначення шикується у колону та висувається до місця нападу (розсуваючи натовп) для подальшої евакуації поліцейського, спецзасоби не застосовуються.

У разі необхідності під час нападу на особовий склад мобільної тактичної групи поліції особливого призначення використовують спецзасоби, активних нападників затримують. Поліцейські поліції діалогу та затримані правопорушники перебувають у середині колони (у кільці) мобільної тактичної групи поліції особливого призначення (рис. 50).

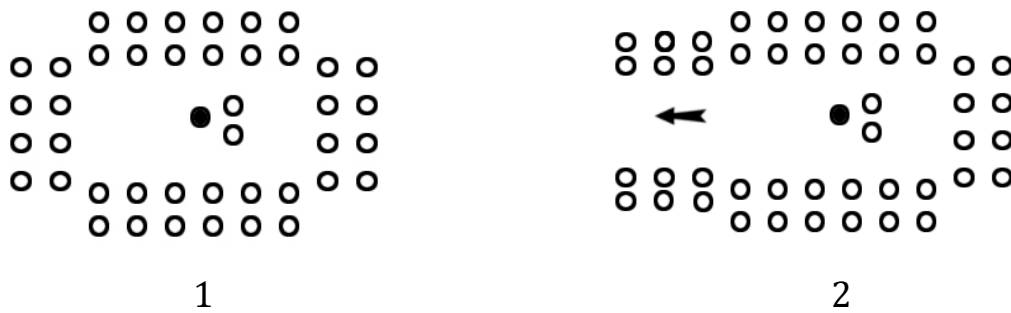

Рис. 50. Виведення поліції діалогу та затриманих з натовпу

Після евакуації поліцейських поліції діалогу з натовпу мобільна тактична група поліції особливого призначення розміщується позаду групи стримування.

Постраждалим надається перша медична допомога.

5.8. ТАКТИКА ДІЙ ГРУПИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Використання комбінованого спостереження за натовпом «людина – коптер» передбачає застосування спостерігачів по периметру натовпу та коптерів над натовпом. Весь периметр натовпу поділяється на квадрати, кількість яких залежить від площі, яку займає агресивний натовп. Дублювання спостерігачів по периметру та коптерів необхідне для об'єктивного аналізу ситуації та надійних результатів визначення протиправних дій у натовпі (напад, використання зброї) (рис. 51).

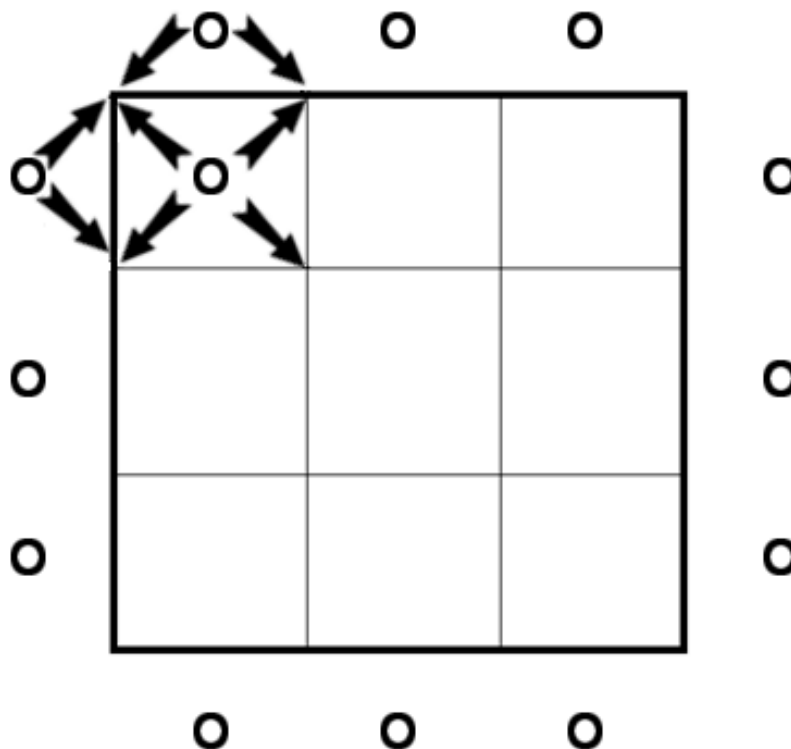

Рис. 51. Схема комбінованого спостереження за натовпом

Підгрупа наземного спостереження озброєна засобами візуального контролю та засобами відеоспостереження. Ця підгрупа перебуває по периметру місця проведення масових заходів, залежно від кольору барометру стану небезпеки на таких локаціях:

- зелений колір: на безпечній відстані від поліції діалогу;
- жовтий колір: позаду шикування групи стримування;
- червоний колір: позаду шикування груп стримування та витиснення.

Технологія використання коптерів на заворушеннях не нова, але поки що вона не достатньо надійна. Наприклад, дослідники з Великої Британії та Індії розробили технологію для безпілотників на основі штучного інтелекту, яка здатна в автоматичному режимі спостерігати за натовпом і виявляти насильницькі дії. У пам'ять дрона закладені п'ять поз, які порівнюються зі зразками з натовпу і вважатимуться насильницькими: удушення, удари ногами і руками, стрілянина і напад з ножом. Штучний інтелект квадрокоптера Parrot AR розпізнає насильницьку позу з точністю в 94 %, але коли в поле зору безпілотника потрапляє декілька людей, наприклад десять, цей показник знижується до 79 %. Для збільшення точності визначення і пропонується комбінований спосіб спостереження «людина – коптер».

Оператори групи спостереження розміщуються на великій відстані від місця, де відбуваються масові заходи і отримують інформацію від зовнішнього відеоспостереження міста, відеофіксації подій групами спостереження та операторів відеоспостереження оперативних груп поліції.

Основні завдання групи спостереження:

- збір і запис інформації для подальшого використання;
- визначення фактів скоєння правопорушень та злочинів;
- ідентифікація осіб, які скоюють правопорушення та злочини;
- надання оперативної інформації бронзовим, срібним та золотим керівникам;
- встановлення місця критичного впливу на поліцейські шикування;
- визначення порушення бойового шикування поліцейських;
- спостереження та визначення змін барометру ступеня небезпеки на масових заходах.

5.9. ТАКТИКА ДІЙ ГРУПИ СТРИМУВАННЯ

Група стримування виставляється по периметру місця проведення масових заходів. Неприпустимо розташовувати особовий склад групи стримування впритул до масивних об'єктів та споруд, мінімальна відстань до них – 3 метри. Цей простір необхідний для забезпечення особистої безпеки особового складу групи та пересування в ньому резерву й малих тактичних груп.

Способи шикування групи стримування:

- 1) у напрямку місця, яке охороняється (сцена, трибуна, вхід до будівлі/споруди), шикування – посилений або нормальний поліцейський ланцюг;

- 2) з інших напрямків, шикування – рідкий поліцейський ланцюг;
- 3) у випадку наявності двох груп громадян, між якими можливий конфлікт, передбачаються шикування у вигляді двох поліцейських ланцюгів. Два поліцейських ланцюги розташовані спинами один до одного, обличчям до учасників масових заходів;
- 4) залежно від кількості особового складу, дистанції фронту шикування та ступеня небезпеки обирається спосіб шикування поліцейських ланцюгів (рис. 52, 53);
- 5) у крайньому разі (недостатня кількість особового складу групи, безпечні заходи) дозволяється шикування в одну шеренгу, причому поліцейські у шерензі через одного повернуті у різні боки (рис. 52, 53).

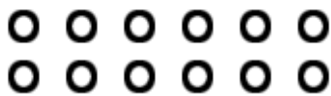

Рис. 52. Розташування групи стримування за вірогідного конфлікту

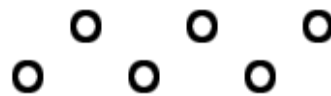

Рис. 53. Розташування групи стримування у неконфліктній ситуації

5.10. РОЗТАШУВАННЯ СИЛ ТА ЗАСОБІВ, ТАКТИКА ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ

Розташування сил та засобів залежить від ступеня небезпеки на масових заходах та можливого переміщення скупчення людей. Залежно від дій та кількості людей на масових заходах пропонується барометр стану небезпеки на масових заходах (зелений, жовтий та червоний).

5.10.1. Схеми розміщення сил та засобів на стаціонарному місці, де відбуваються масові заходи (мітинг, святкові виступи, спортивні змагання)

Ситуація 1. Зелений колір барометру стану обстановки на масових заходах.

Залучається: поліція діалогу та патрулювання зони № 1 по периметру місця проведення масових заходів. Відстань між патрулями 100–200 метрів. Резерв розміщується поблизу місця проведення масових заходів, але на відстані, на якій відсутній прямий зоровий контакт з учасниками масових заходів.

За відсутності небезпеки (зелений колір барометру стану обстановки) особовий склад поліції діалогу розташовується по периметру місця проведення масового заходу і не розміщується в її центральній частині (залежно від кількості учасників масових заходів не далі 10–20 метрів від її межі на периферії). Несення служби виконується самостійно або за взаємодії з особовим складом патрульної поліції (рис. 54).

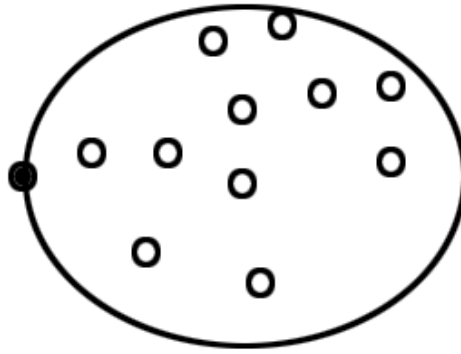

Рис. 54. Розташування поліції діалогу по периметру місця проведення масових заходів (зелений колір барометру стану обстановки)

Ситуація 2. Жовтий колір барометру стану обстановки на масових заходах.

Залучається: поліція діалогу, група стримування, малі тактичні групи та патрулювання зони № 1 по периметру місця проведення масових заходів (відстань між патрулями 100 метрів) та патрулювання зони № 2.

Група стримування розташовується по периметру місця проведення масових заходів на краю вулиці, майдану на максимальній відстані від скупчення людей і не ближче 10 метрів. Особовий склад поліції діалогу розташовується між групою стримування та потоком людей на межі її розташування.

Резерв поділений навпіл, дві групи розташовані з різних боків місця проведення масових заходів. Місце розташування резерву безпосередньо поблизу місця проведення масових заходів, на сусідній вулиці.

Малі тактичні групи розміщується поблизу місця проведення масових заходів в спеціальних автомобілях але на відстані, на якій відсутній прямий зоровий контакт з учасниками масових заходів (рис. 55).

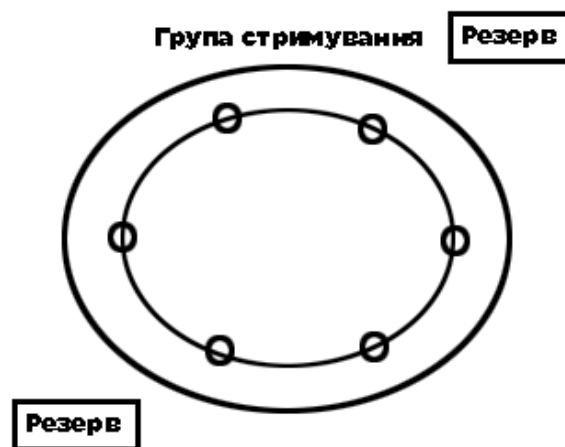

Рис. 55. Розташування підрозділів поліції діалогу (жовтий колір барометру стану обстановки)

Ситуація 3. Червоний колір барометру стану обстановки на масових заходах.

Залучається: поліція діалогу, група стримування, малі тактичні групи, група витиснення, група конвоювання, група розгородження та патрулювання зони №1 по периметру місця проведення масових заходів (відстань між патрулями 100 метрів) у посиленому варіанті і патрулювання зони № 2 та № 3.

Особовий склад поліції діалогу виходить за межі потоку людей і перебуває позаду основних сил правопорядку. Поліція діалогу розміщується позаду групи стримування по периметру місця проведення масових заходів.

Група стримування розташовується по периметру місця проведення масових заходів на краю вулиці, майдану на відстані 10–20 метрів до скупчення людей.

Малі тактичні групи розміщуються поблизу місця проведення масових заходів за групою стримування, в місцях можливих порушень громадського порядку і напрямів дій агресивних груп громадян.

Група витиснення (ГВ) розміщується за групою стримування з боку можливого напрямку витиснення натовпу. На початку особовий склад групи витиснення перебуває в середині спеціальних автомобілів. Після прийняття рішення про витиснення натовпу, особовий склад групи витиснення розташовується позаду спеціальних автомобілів.

Група конвоювання розміщується позаду групи витиснення.

Група розгородження розташовується з боку можливого напрямку витиснення натовпу на відстані, на якій відсутній прямий зоровий контакт з учасниками масових заходів.

Резерв поділений на три частини, дві групи резерву розташовані позаду групи стримування і одна група резерву розташовується позаду групи витиснення (рис. 56).

Рис. 56. Розташування підрозділів поліції діалогу (червоний колір барометру стану обстановки)

5.10.2. Схеми розміщення сил та засобів Національної поліції під час пересування містом групи громадян (хода, демонстрація, спортивні змагання)

Пересування містом організованої групи громадян передбачає попереднє опрацювання маршруту їх руху. Визначаються: довжина маршруту, вулиці, якими пройде акція, об'єкти, які перебувають на маршруті руху, транспортні артерії та розв'язки. Умовно поділимо рух групи осіб по прямим ділянкам (уздовж однієї вулиці, дороги) і рух зі зміною напрямку.

По-перше, розглянемо ділянки з прямим напрямком руху.

Ситуація 1. Зелений колір барометру стану небезпеки на масових заходах (рис. 57).

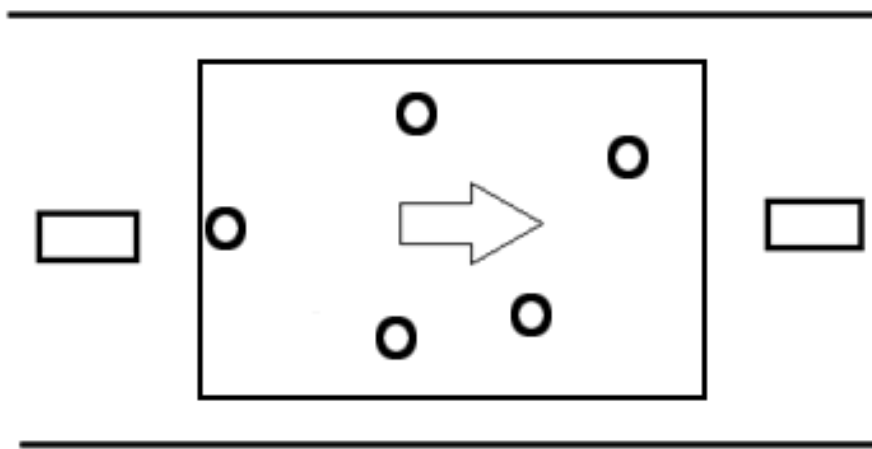

Рис. 57. Схема розміщення сил та засобів Національної поліції під час пересування містом групи громадян

Залучається: поліція діалогу та патрулювання зони № 1 по боках колони учасників масових заходів. Відстань між патрулями 100–200 метрів. У голові та у хвості колони учасників масових заходів рухається по одному автомобілю патрульної поліції.

За відсутності небезпеки (зелений колір барометру стану обстановки) особовий склад поліції діалогу розташовується по периметру (за недостатньої кількості особового складу з правого та лівого боку колони учасників масових заходів) і виконує роль наряду супроводження, до складу якого може входити і особовий склад патрульної поліції.

Резерв перебуває посередині маршруту руху учасників масових заходів на сусідній вулиці.

Ситуація 2. Жовтий колір барометру стану небезпеки на масових заходах (рис. 58).

Залучається: поліція діалогу, наряд супроводження, малі тактичні групи та патрулювання зони № 1 по боках колони учасників масових заходів (відстань між патрулями 100 метрів) та патрулювання зони № 2.

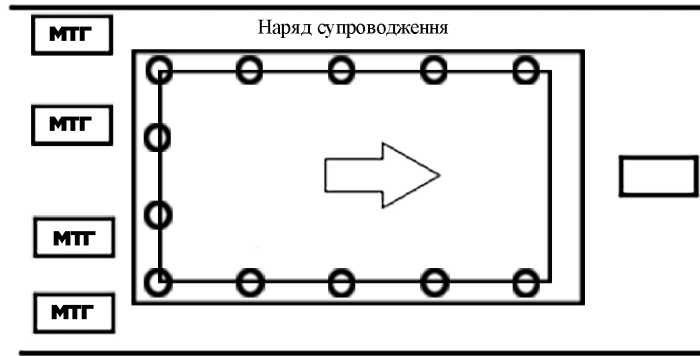

Рис. 58. Схема розміщення сил та засобів Національної поліції під час пересування містом групи громадян

У голові та у хвості колони учасників масових заходів рухається 1–3 автомобілі патрульної поліції.

Наряд супроводження розташовується по периметру колони учасників масових заходів. Поліція діалогу пересувається між нарядом супроводження та потоком людей.

Малі тактичні групи рухаються у спеціальних автомобілях у хвості колони учасників масових заходів.

Резерв поділено на дві частини, які розміщуються на сусідніх вулицях. Перша частина резерву розташовується по ходу руху колони учасників масових заходів на відстані 1/3 від довжини маршруту руху колони, а друга частина резерву перебуває по ходу руху колони учасників масових заходів на відстані 2/3 від довжини маршруту руху колони.

Ситуація 3. Червоний колір барометру стану небезпеки на масових заходах (рис. 59, 60).

Залучається: поліція діалогу, група стримування, малі тактичні групи, група витиснення, група конвоювання, група розгородження, наряд супроводження та патрулювання зони № 1 по периметру місця проведення масових заходів (відстань між патрулями 100 метрів) у посиленому варіанті і патрулювання зони № 2 та № 3.

У разі значної загрози виникнення групових порушень публічного порядку або масових заворушень (червоний колір барометру стану обстановки) особовий склад поліції діалогу виходить за межі потоку людей і перебуває позаду основних сил правопорядку. Поліція діалогу розміщується позаду патрульних автомобілів, які рухаються у хвості колони учасників масових заходів. У хвості колони учасників масових заходів замість автомобілів патрульної поліції може залучатися підрозділ кінної поліції.

Група стримування розташовується з обох боків вулиці, якою рухаються учасники масових заходів, на краю вулиці, майдану на максимальній відстані від скупчення людей і не ближче 2 метрів до споруд та будівель. На перехрестях доріг група стримування шикується у нормальний або посилений поліцейський ланцюг. Додатково рух колони учасників масових

заходів по дорогах у перпендикулярному напрямку блокується патрульними автомобілями.

Малі тактичні групи розміщуються у хвості, позаду автомобілів патрульної поліції.

Група витиснення розміщується по боках колони учасників масових заходів. На початку особовий склад групи витиснення перебуває за спеціальними автомобілями (рис. 59.1). Після прийняття рішення про блокування натовпу, особовий склад групи витиснення перебуває між спеціальними автомобілями (рис. 59.2). Спеціальні транспортні засоби стримування та витиснення пересуваються у хвості колони, позаду всіх підрозділів поліції.

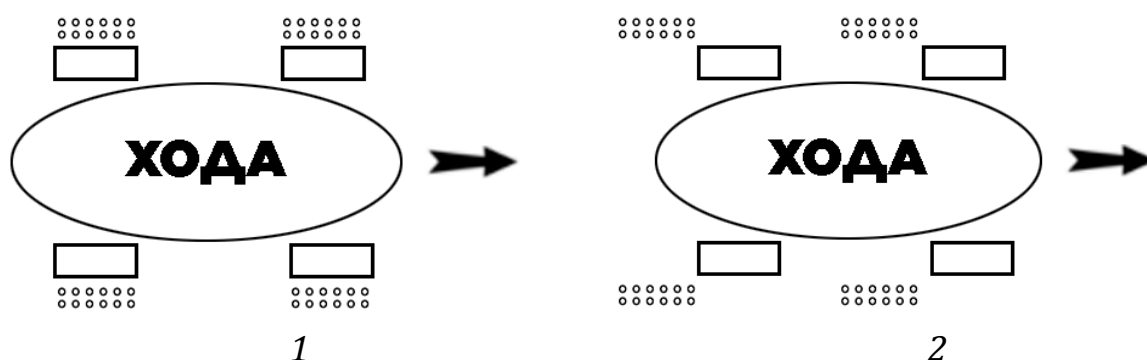

Рис. 59. Розміщення групи витиснення під час супроводження колони учасників масових заходів

Наряд супроводження пересувається позаду групи витиснення.

Група конвоювання пересувається суміжними вулицями.

Резерв поділено на дві групи, які пересуваються двома сусідніми вулицями паралельно руху колони учасників масових заходів.

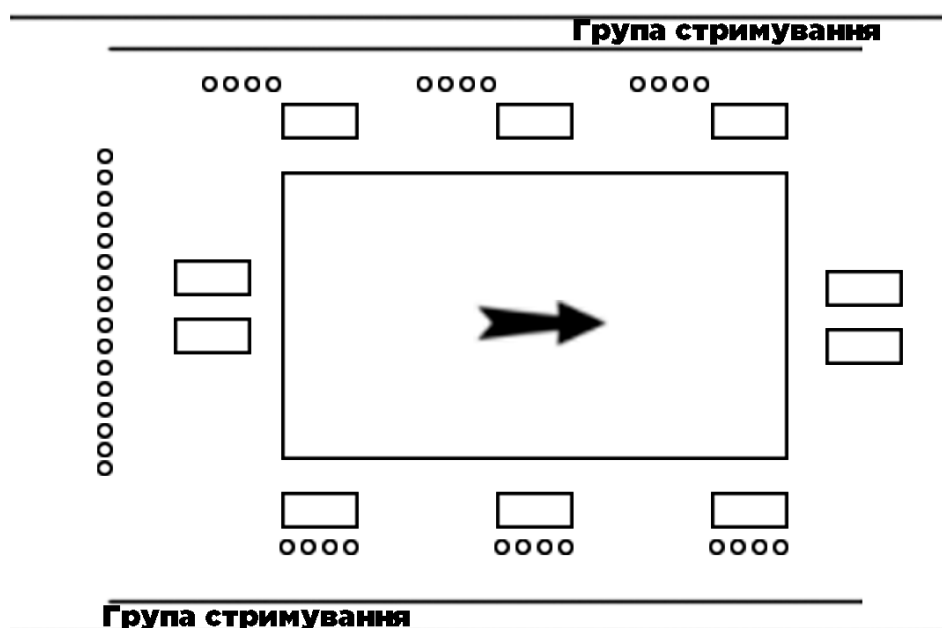

Рис. 60. Схема розміщення сил та засобів Національної поліції під час пересування містом групи громадян

5.11. ТАКТИКА СКООРДИНОВАНИХ ОДНОЧАСНИХ ДІЙ СИЛ ПРАВОПОРЯДКУ

Тактика скоординованих одночасних дій сил правопорядку становить єдиний варіант наступальної тактики, яка здійснюється за короткий час і ґрунтується на раптовому, несподіваному вирушанні усіх поліцейських груп одночасно з різних напрямків, що викликає психологічний вплив на натовп.

Ця тактика виправдана у разі знаходження на місці проведення масових заходів тільки агресивно налаштованих правопорушників, які руйнують об'єкти, розбирають конструкції та готують барикади, тому метою скоординованих одночасних дій сил правопорядку є затримання активних правопорушників, а потім розосередження натовпу і припинення порушення публічного порядку без зупинок.

Командир, який керує операцією, повинен мати достатньо сил та засобів для здійснення цієї тактики, збільшення кількості правоохоронців необхідне для невпинної дії щодо локалізації місця, де порушується публічний порядок, та неможливості організовувати опір з боку правопорушників. Для цього командир операції розташовує сили правоохоронців рівномірно навколо місця скупчення порушників публічного порядку, але таким чином, щоб вони не мали можливості бачити присутність сил правопорядку. Потім для кожного підрозділу встановлюється місце бойового шикування по периметру місця, де порушується публічний порядок (нульовий рубіж). Відстань від вихідного до нульового рубежу повинна бути такою, щоб усі підрозділи її подолали за однаковий час.

Командир операції дає команду усім підрозділам «Увага, увага! 40 секунд!», після чого всі підрозділи стрімко рухаються на нульовий рубіж (рис. 61). Основна вимога: усі підрозділи повинні прибути на нульовий рубіж одночасно. Після чого відразу відбувається наступ з одночасним затриманням активних правопорушників, усі підрозділи без зупинки рухаються до центра місця порушення публічного порядку.

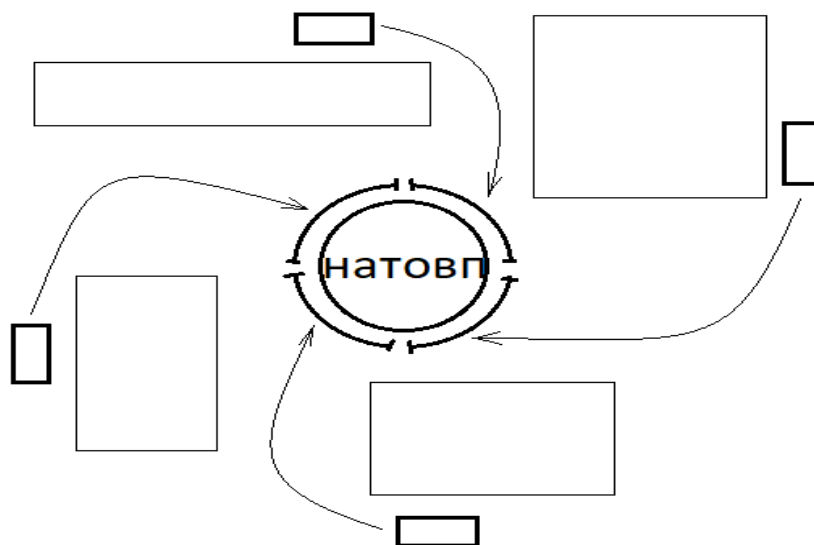

Рис. 61. Схема тактики скоординованих одночасних дій сил правопорядку

Після розосередження натовпу організовується посилене патрулювання у цьому районі для запобігання повторення порушень публічного порядку.

Перевагами цієї тактики є:

- виникнення додаткового психологічного впливу на натовп, який деморалізує правопорушників і приводить до ефективного завершення операції;
- не дає можливості чинити опір правопорушникам, утворювати перешкоди та руйнувати об'єкти навколо місця скупчення людей.

Недоліками цієї тактики є:

- потребує добре відпрацьованих заздалегідь скоординованих одночасних дій одночасно декількох підрозділів, які на початку проведення дій перебувають на значній відстані один від одного. Запізнення на рубіж одного з підрозділів призводить до зриву тактичної операції;
- потребує добре спланованих дій, розрахунку сил та засобів, визначення часу на вирушення підрозділів, встановлення рубежів вирушення, тобто невелика помилка керівника операції призводить до зриву тактичної операції.

5.12. ЗМІНА НАПРЯМКУ РУХУ КОЛОНИ УЧАСНИКІВ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Пересування однією вулицею за великої довжини маршруту майже неможливо, тому передбачається рух колони учасників масових заходів зі зміною напрямку. Зміна напрямку руху колони відбувається на перехрестях і потребує додаткових зусиль та тактичних прийомів під час охорони публічного порядку від особового складу Національної поліції.

Організація зміни напрямку пересування колони учасників масових заходів залежить від кількості учасників заходів, їх поведінки та ступеня небезпеки.

У разі зеленого кольору барометру стану обстановки можна використовувати дорожні конуси, тимчасове пішохідне огородження та бар'єри – огородження. Ці засоби встановлюються для візуального обмеження та напрямку руху. Для організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів можна залучати патрульних поліцейських, як поодиноких постових-регулювальників, так і груп, які своїм шикуванням блокують напрямок пересування колони (рис. 62).

У разі жовтого кольору барометру стану обстановки для організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів залучаються поліцейські групи, які своїм шикуванням блокують напрямок пересування колони, а також використовують автомобілі (один автомобіль) (рис. 63).

Дорожні конуси

**Тимчасове пішохідне
огородження**

**Бар'єри –
огородження**

Рис. 62. Засоби обмеження руху учасників масових заходів маршрутами руху

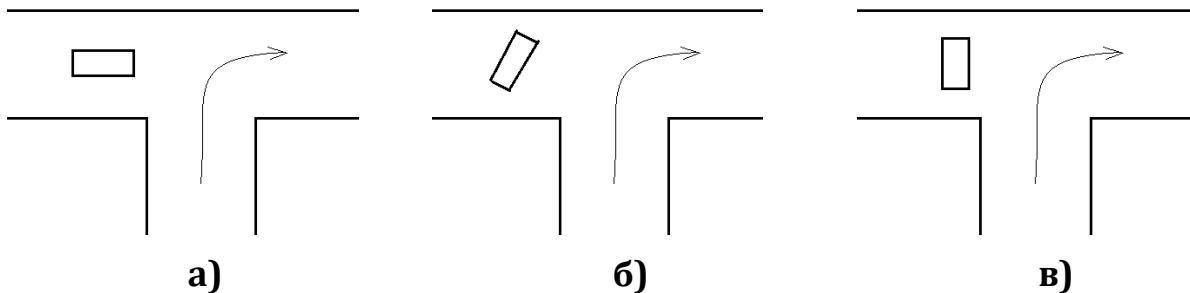

Рис. 63. Схема розташування транспортних засобів під час організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів

У разі помаранчевого кольору барометру стану обстановки для організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів використовуються два та більше автомобілі, залежно від ширини проїжджої частини.

У разі червоного кольору барометру стану обстановки для організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів використовуються легкоброньовані транспортні засоби. Схема розташування транспортних засобів під час організації зміни напрямку руху колони учасників масових заходів передбачає тільки варіанти (а) та (б) (рис. 63).

Дещо змінюється тактика дій сил правопорядку за великої кількості учасників масових заходів зі зміною напрямку їхнього руху.

Ситуація 1. Зелений колір барометру стану обстановки на масових заходах.

Під час пересування колони учасників масових заходів через перехрестя, напрямки по яким необхідно обмежити, прохід блокують переносними бар'єрами, сигнальними дорожніми конусами, натягнутими стрічками. Можливо залучити наряд патрульної поліції для вказування напрямку пересування громадян (рис. 64).

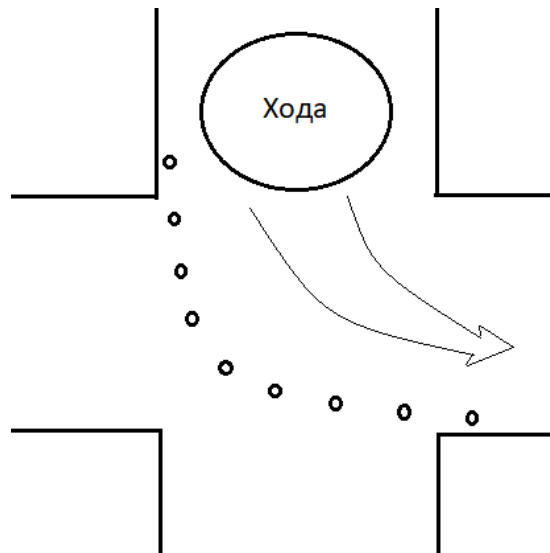

Рис. 64. Розміщення наряду патрульної поліції для координування напрямку пересування громадян

Ситуація 2. Жовтий колір барометру стану обстановки на масових заходах.

Під час пересування колони учасників масових заходів через перехрестя, напрямки по яким необхідно обмежити, прохід блокують автомобілями патрульної поліції. Залежно від ширини проїжджої частини залучається один або два патрульних автомобілі, які ставлять вздовж або впоперек дороги. Напрямок руху учасникам масових заходів вказує група супроводження, яка ознайомена з маршрутом пересування колони, і рухається разом з громадянами. У випадку великого за площею перехрестя або активізації громадян у колоні залучається на ділянці повороту група стримування (нормальний або рідкий поліцейський ланцюг) (рис. 65).

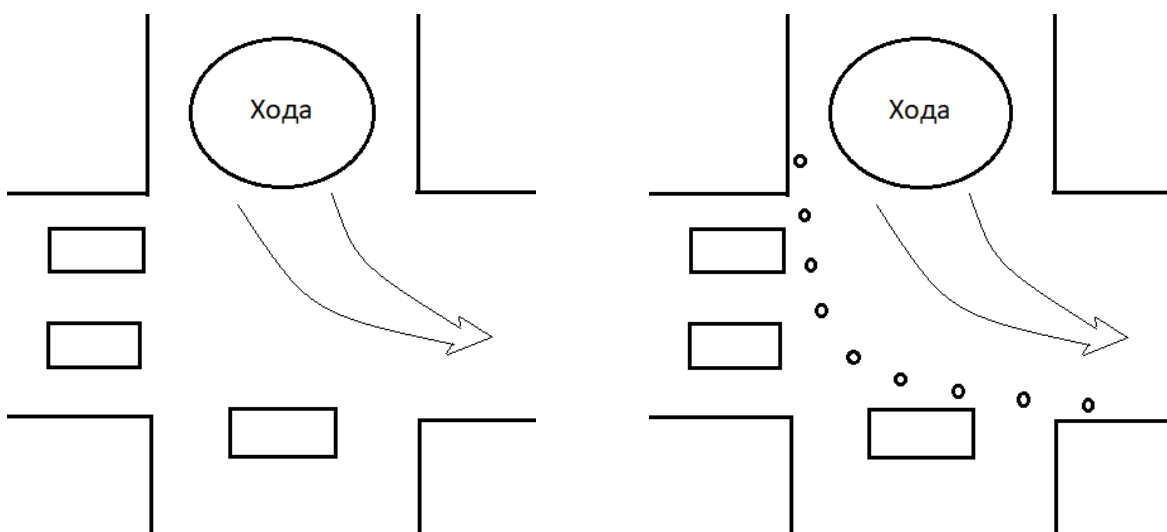

Рис. 65. Розташування сил правопорядку під час зміни напрямку руху колони

Ситуація 3. Червоний колір барометру стану обстановки на масових заходах (рис. 66).

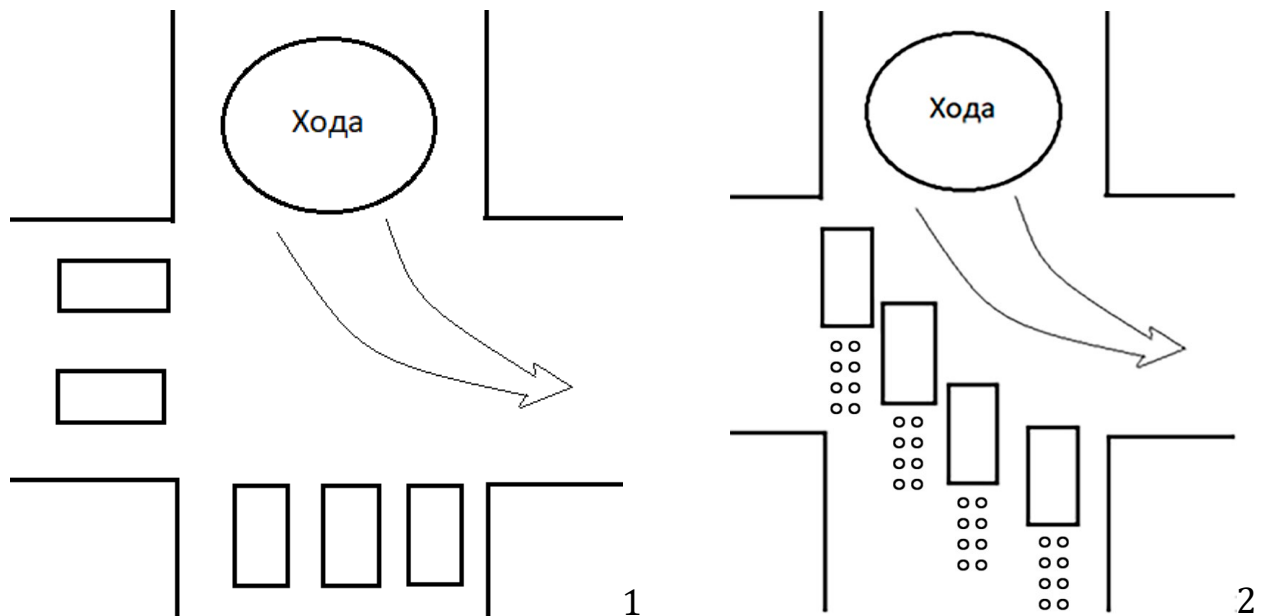

Рис. 66. Розташування сил правопорядку під час зміни напрямку руху колони

Перший спосіб (рис. 66.1) передбачає виставлення спеціальних транспортних засобів на стоп-лінії перехрестя з двох напрямків, залишається вільний прохід по вулиці, з якої рухається колона, і вулиця, якою вона буде рухатися далі. Особовий склад розташовується за спеціальними транспортними засобами. Інтервал між ТЗ 1,5 метра.

Перевагами цього способу є:

- спрощене завдання для зупинки ТЗ, що полегшує завдання водіям ТЗ;
- на перехресті колона майже не відчуває обмеження.

Недоліками цього способу є:

- збільшена кількість ТЗ та чисельність особового складу;
- не контролюються пішохідні тротуари між заблокованими двома напрямками.

Другий спосіб (рис. 66.2) передбачає виставлення спеціальних транспортних засобів ступінчасто, один до одного уступом, два напрямки, які повинні бути заблоковані, закриті цими автомобілями. Особовий склад перебуває за спеціальними транспортними засобами. Інтервал між ТЗ до 1,5 метра.

Перевагами цього способу є:

- повний контроль напрямків, що блокуються;
- зменшення кількості необхідних ТЗ та чисельність особового складу.

Недоліками цього способу є:

- труднощі з виставленням ТЗ, що погіршує завдання водіям;
- дещо обмеженим є простір на перехресті, яким буде рухатися колона.

5.13. ТАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Крім факту залучення спеціальної поліцейської техніки на масових заворушеннях, необхідно розглянути тактику їх використання.

Попередня дія екіпажу спеціального транспортного засобу, за будь-яких його подальших маневрів, це залишення транспортного засобу особовим складом та його посадка. Запропоновані два види (за машину й до машини) та два способи залишення (спрощений та оперативний).

Спрощений спосіб розташування особового складу за машиною. Цей спосіб доцільний у безпечній ситуації. Командир дає команду «Група, увага! За машину руш! Руш!». За цією командою командир відчиняє двері ТЗ і залишає своє місце, стає поруч з відчиненими дверима, спостерігає навколо. Особовий склад залишає ТЗ і стає позаду нього.

Команда «Руш!» передбачає виконання дій з повільним вирушанням особового складу на рубіж. Команда «Руш! Руш!» передбачає виконання дій з прискореним вирушанням особового складу на рубіж.

У випадку розміщення вихідних дверей з правого боку шикування позаду ТЗ відбувається «Змійкою»: перший, хто залишає ТЗ, стає позаду з лівого боку ТЗ, другий поруч справа, третій позаду першого, четвертий позаду другого тощо. Останнім залишає автомобіль заступник командира (рис. 67).

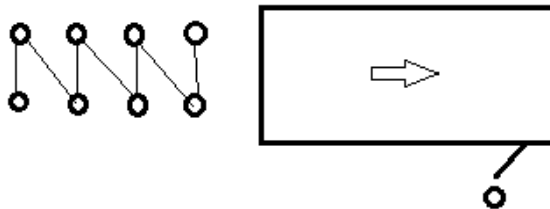

Рис. 67. Вирушання екіпажу ТЗ за машину спрощеним способом

Оперативний спосіб розташування особового складу за машиною. Цей спосіб доцільний у небезпечній ситуації. Командир подає команду «Група, увага! Небезпека! За машину! Руш!». По цій команді командир відчиняє двері ТЗ і чекає доки вийде підлеглий, який перебуває в салоні ближче до вихідних, бокових дверей. Перший, хто вийшов, стає біля відчинених дверей і тримає їх, після чого виходить командир і стає спиною до першого, хто вийшов із ТЗ, біля бокових вихідних дверей ТЗ для контролю особового складу, який залишає ТЗ. Після залишення особовим складом ТЗ, командир дає команду тому, хто його прикриває на відхід, двері зачиняють і обоє одночасно пересуваються назад. Той, хто прикриває, зупиняється біля автомобіля, командир рухається у хвіст колони для подальшого командування (рис. 68).

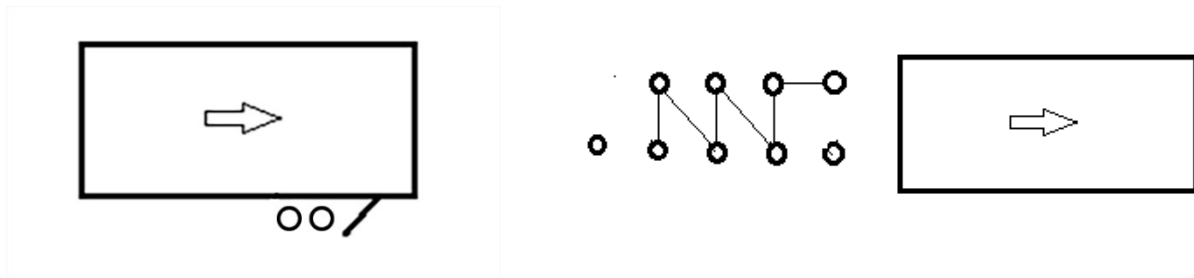

Рис. 68. Вирушення екіпажу ТЗ за машину оперативним способом

Порядок шикування до машини передбачає розміщення особового складу по борту транспортного засобу і виконується або повільно, або у прискореному режимі. Цей вид шикування доцільний за подальшого шикування перед транспортним засобом, а також у наступних тактичних діях (затримання, витиснення, блокування, оточення тощо). Передбачається спрощений та оперативний спосіб розташування особового складу біля машини.

Командир подає команду «Група, увага! До машини руш! Руш!». За цією командою командир відчиняє двері ТЗ і залишає своє місце, стає поруч із відчиненими дверима, спостерігає навколо. Особовий склад залишає ТЗ і стає по борту ТЗ у колону (рис. 69).

Рис. 69. Вирушення екіпажу ТЗ до машини оперативним способом

Посадка у транспортні засоби здійснюється у зворотному порядку. Посадка у транспортний засіб здійснюється за командою командира підрозділу/групи «Посадка». Останній член групи/підрозділу, хто сідає у транспортний засіб, подає команду «Їдемо!». Командир підрозділу або старший екіпажу подає команду водію «Руш!».

Дії тактичної групи поліцейських транспортних засобів.

Перша дія тактичної групи поліцейських транспортних засобів – це рух спеціальних транспортних засобів із положення «колона» на вихідний рубіж. Можливі дві ситуації:

1. Виїзд колони з достатнім місцем для маневрування ТЗ.
2. Виїзд колони без достатнього місця для маневрування ТЗ.

У першому випадку автомобілі рухаються самостійно без прикриття особового складу підрозділів поліції. У другому випадку спочатку шикується поліцейський ланцюг, після чого він починає рухатися у напрямку витиснення доти, поки не буде досягнуто достатньої площі для маневру спеціальних транспортних засобів (рис. 70).

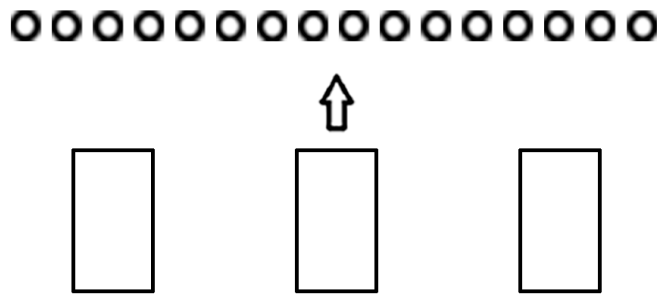

Рис. 70. Розташування спеціальних ТЗ за поліцейським ланцюгом

Розглянемо способи вирушання спеціальних ТЗ на вихідний рубіж. Після отримання наказу група автомобілів виїжджає з місця попередньої дислокації на вихідний рубіж колоною. Залежно від розташування дороги, якою пересуваються спеціальні автомобілі, та місця розгортання автомобілів, є два способи руху: послідовний (рис. 71) та розгалужений (рис. 72).

Послідовний спосіб (спосіб 1) передбачає пересування автомобілів завжди синхронно. Спочатку автомобілі вирушають колоною на місце подальшого блокування і зупиняються. По команді всі автомобілі розвертаються у бік напрямку вирушання, вирівнюються і зупиняються для подальших дій. Цей спосіб доцільний у випадку, коли виїзд виконується перпендикулярно напрямку вирушання.

Перевагами цього способу є:

- синхронні дії, що полегшує завдання водіям ТЗ;
- сусідні ТЗ завжди знаходяться поруч і водії виконують маневр завжди, спостерігаючи за машиною, що розміщується попереду.

Недоліками цього способу є:

- високий професійний рівень водіїв ТЗ та недопущення помилки;
- небагато місця для маневрування ТЗ.

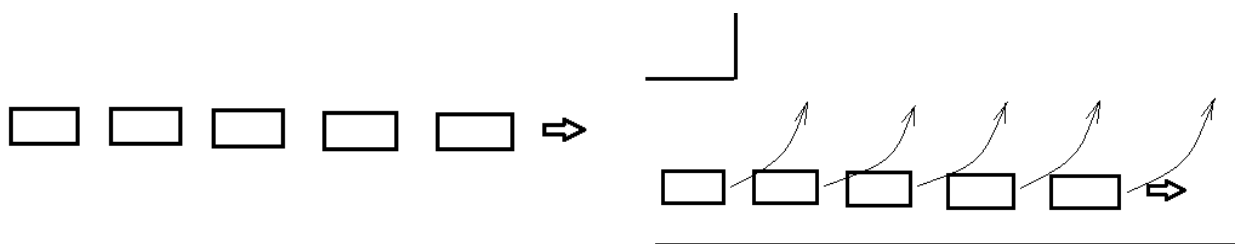

Рис. 71. Послідовний спосіб висування ТЗ

Розгалужений спосіб (спосіб 2) передбачає пересування автомобілів одночасно у дві сторони від першого автомобіля в колоні. Якщо другий автомобіль рухається праворуч, то третій у колоні автомобіль рухається ліворуч тощо. Цей спосіб доцільний у випадку, коли виїзд виконується у напрямку подальшого вирушання.

Перевагами цього способу є:

- шикування відбувається максимально швидко;
- значний психологічний вплив на натовп;
- достатнє місце для маневрування ТЗ.

Недоліками цього способу є:

- виконання цього способу потребує недопущення помилок, інакше шикування може «зламатися»;
- водіям у колоні не видно натовпу;
- постійна увага з боку водіїв ТЗ на маневр.

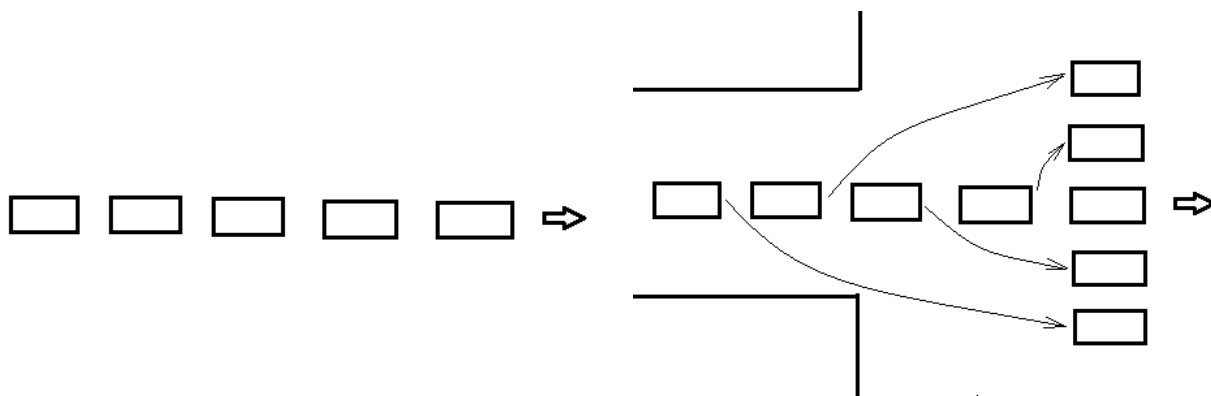

Рис. 72. Розгалужений спосіб вирушання ТЗ

У разі неактивного скупчення людей на території майдану, на який є декілька суміжних вулиць, доцільно використовувати метод психологічного втручання. На певній території натовп розміщується певним чином: всередині щільність людського потоку максимальна, по краях вона зменшується, а у випадку наявності кутових частин майдану, там людей взагалі може не бути. Тому необхідно під час виїзду зайняти той простір, який не охоплений скупченням людей.

Під час виїзду на майдан, перший автомобіль звертає в бік, за ним уступом рухається другий і наступний. Після блокування однієї частини майдану, наступні ТЗ, які вирушають, звертають в інший бік також уступом. Таким чином, частина майдану, на якій було відсутнє скупчення людей, блокується ТЗ. Натовп опиняється затиснутим між двома крилами групи витиснення, і якщо він починає відступати, то можна використати методику нерівномірного пересування транспортних засобів під час витиснення скупчення людей (рис. 73).

Передбачається два види схем розташування транспортних засобів для витиснення та стримування (рис. 74). Далі необхідно визначити раціональну відстань та інтервал між поліцейськими автомобілями, швидкість та спосіб пересування, а також місце розташування, шикування та порядок пересування поліцейських біля автомобілів.

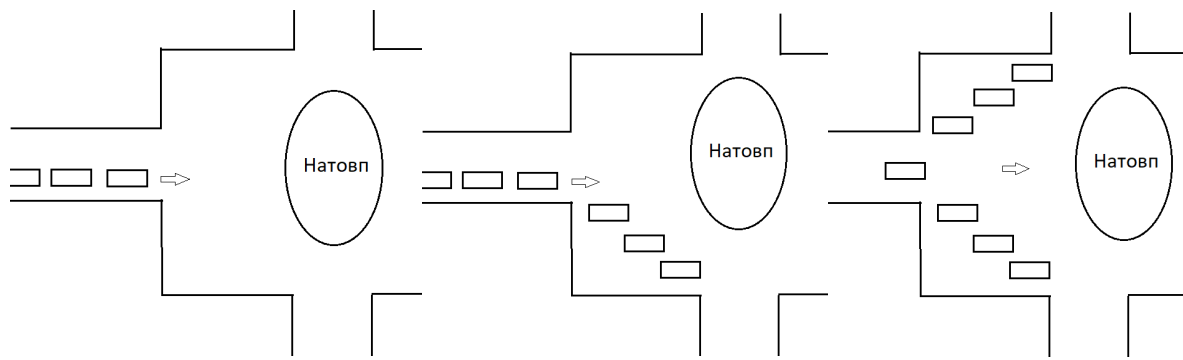
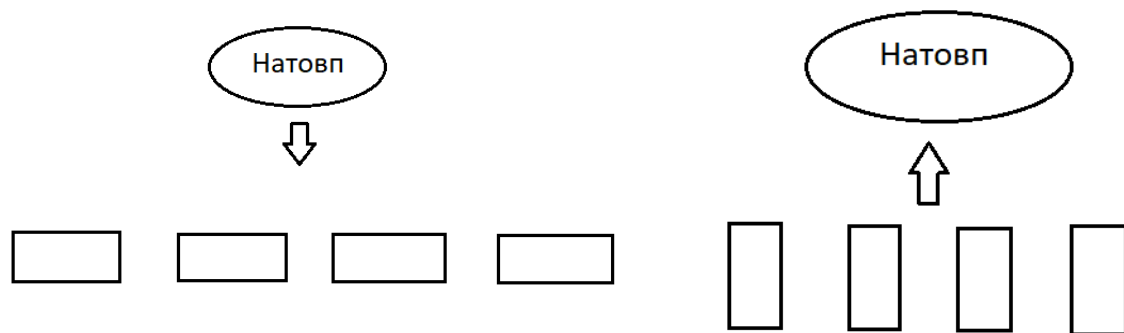

Рис. 73. Вирушення ТЗ за методом психологічного втручання

Тактика стримування

Тактика витиснення

Рис. 74. Схема розташування транспортних засобів для витиснення та стримування

Під час витиснення натовпу завдяки транспортним засобам використовується лінійний спосіб. Автомобілі шикуються в ряд і з однаковою швидкістю до 5 км/год пересуваються вперед. Цей спосіб надійний, дозволяє утримувати шиккування і підтримувати постійний інтервал між автомобілями. Водії машин постійно корегують своє положення з рівнянням на машини зліва та справа. Транспортні засоби не виділяються з шиккування (рухаються єдиною шеренгою) та не відкривають свої борти.

У тактиці витиснення розглядається і новий спосіб нерівномірного пересування транспортних засобів (рис. 75). По фронту шиккування структура натовпу неоднорідна, посередині натовп більш щільний та активний, по боках щільність натовпу менша та активність нижча. Тому доцільно починати рух поліцейських транспортних засобів нерівномірно, з шиккування «лінія» на першому етапі (рис. 75), на другому етапі спочатку рухаються автомобілі по боках (рис. 75), а після інстинктивного відступу правопорушників у середині, висуваються автомобілі по центру (3 етап) до положення у «лінію». У подальшому планується проведення експериментів для підтвердження ефективності цього способу та визначення його оптимальних характеристик.

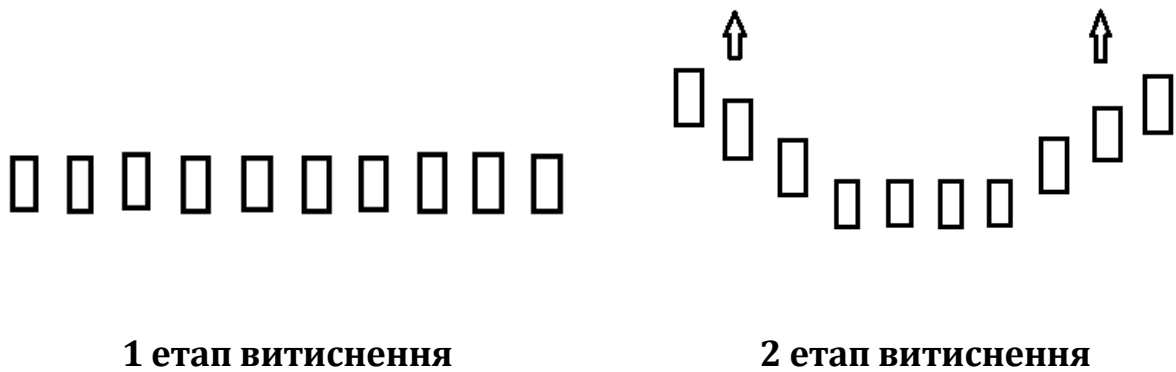

Рис. 75. Спосіб нерівномірного пересування транспортних засобів під час витиснення натовпу

5.14. СПІЛЬНІ БОЙОВІ ШИКУВАННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ТЗ

Самостійні дії спеціальних транспортних засобів без прикриття не доцільні. Таким способом ТЗ можуть діяти за невеликого скупчення людей. В інших випадках поруч перебуває прикриття. Залежно від ситуації та виконуваних дій поліцейські можуть перебувати попереду, збоку та позаду ТЗ.

Перше положення: поліцейський ланцюг знаходиться попереду ТЗ (рис. 76). На першому етапі по команді ланцюг шикується у колони, які розташовані між ТЗ (рис. 77). На другому етапі по команді або колони рухаються назад і стають між автомобілями, але краще автомобілі рухаються вперед. Після того, як автомобілі рівняються з колонами ті починають також рух (рис. 78). При необхідності колони стають по заду автомобілів (рис. 79).

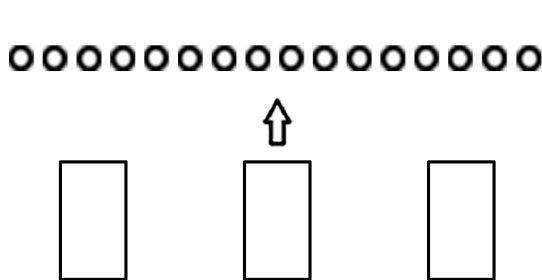

Рис. 76. Вихідне положення для перешикування

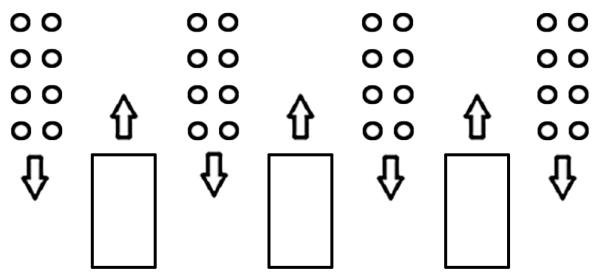

Рис. 77. Перший етап перешикування

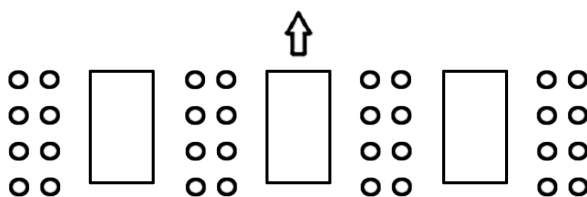

Рис. 78. Другий етап перешикування

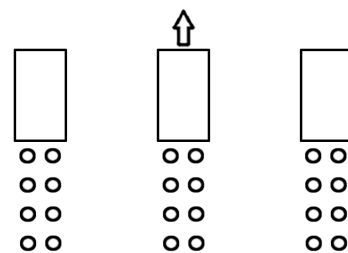

Рис. 79. Третій етап перешикування

Друге положення: поліцейський ланцюг перебуває позаду ТЗ (рис. 80, 81). У нормальних умовах особовий склад рухається позаду ТЗ, у разі зростання небезпеки необхідно перешикуватися і стати між ТЗ для подальшого витиснення. Існує два способи такого перешикування.

Перший спосіб (рис. 80): особовий склад колон за ТЗ переходить на лівий або правий бік від ТЗ, за якими вони рухалися.

Перевагами цього способу є:

- спрощений порядок руху для особового складу – з колони в лінію;
- особовий склад відділення до і після перешикування залишається у постійному складі.

Недоліками цього способу є:

- під час руху колон в один бік крайній автомобіль з протилежного боку залишається неприкритим.

Другий спосіб (рис. 81): особовий склад колон за ТЗ переходить з лівого флангу шикування у колоні по лівий бік від ТЗ, а з правого флангу шикування у колоні по правий бік від ТЗ.

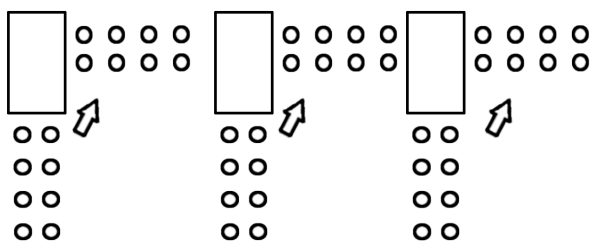
Перевагами цього способу є:

- гарантовано утворюється між автомобілями двошеренговий стрій;

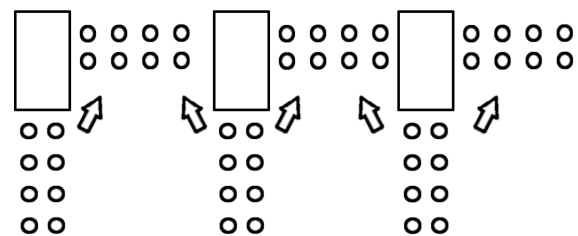
- автомобілі з усіх боків перебувають під прикриттям.

Недоліками цього способу є:

- відділення після перешикування змішуються.

*Рис. 80. Перший спосіб
перешикування*

*Рис. 81. Другий спосіб
перешикування*

5.15. ТАКТИКА ВИТИСНЕННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Тактику витиснення обирає бронзовий командир, вона залежить від кількості учасників масових заворушень, кількості особового складу і спеціальних транспортних засобів у групі витиснення, ступеня небезпеки і дій натовпу.

За невеликої чисельності неактивного натовпу існує така схема розташування особового складу і ТЗ групи витиснення (рис. 82).

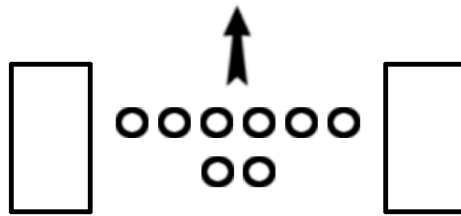

Рис. 82. Розташування особового складу і ТЗ групи витиснення

Під час витиснення позаду шикування перебуває командир та оператор відеоспостереження групи витиснення. Відстань між автомобілями може сягати 5–7 метрів, інтервал між бійцями у лінії до 1 метра. Особовий склад захисні шоломи не одягає, кийок гумовий розміщується на поясі. Основна ідея: люди завдяки психологічному впливу з боку правоохоронців залишають зайняте місце.

Перевагами цього способу є:

- спрощений маневр ТЗ;
- можливість зменшити кількість ТЗ і чисельність особового складу;
- кращий огляд для особового складу і командира.

Недоліками цього способу є:

– існує небезпека раптового нападу, особовий склад погано захищений.

За невеликої чисельності активного натовпу пропонується така схема розташування особового складу і ТЗ групи витиснення (рис. 83).

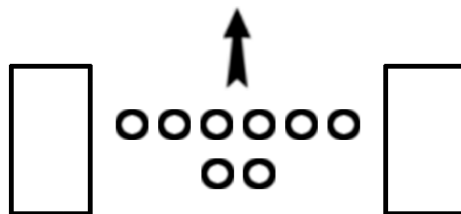

Рис. 83. Розташування особового складу і ТЗ групи витиснення

Шикування відбувається у двошереновому строю. Під час витиснення позаду шикування перебуває оператор відеоспостереження групи витиснення і позаду нього – командир. Відстань між автомобілями до 5 метрів, інтервал між бійцями у лінії до 1 метра. Особовий склад захисні шоломи не одягає, кийок гумовий розміщується на поясі, при підвищенні небезпеки захисні шоломи одягаються, кийки гумові у правій руці донизу. Основна ідея: люди завдяки психологічному впливу з боку правоохоронців залишають зайняте місце.

Перевагами цього способу є:

- спрощений маневр ТЗ;
- можливість зменшити кількість ТЗ і чисельність особового складу;
- щільність шикування збільшує ступінь безпеки.

Недоліками цього способу є:

- існує небезпека раптового нападу, особовий склад не достатньо захищений.

За невеликої чисельності агресивного і великої чисельності активного натовпу існує така схема розташування особового складу і ТЗ групи витиснення (рис. 84).

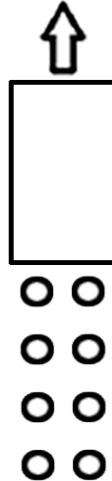

Рис. 84. Розташування особового складу і ТЗ групи витиснення

Шиккування відбувається у колону по двоє позаду спеціального транспортного засобу. Під час витиснення позаду шиккування перебуває оператор відеоспостереження групи витиснення і командир. Відстань між автомобілями до 1,5 метра. Особовий склад у захисних шоломах, кийок гумовий у руці на плече. З точки зору безпеки для громадян під час пересування транспортних засобів, їх водії повинні дотримуватися дистанції до натовпу не ближче 5 метрів. Основна ідея: люди завдяки психологічному впливу з боку спеціальних транспортних засобів залишають займане місце.

Перевагами цього способу є:

- краща безпека для особового складу.

Недоліками цього способу є:

- поганий маневр для ТЗ;
- поганий огляд для особового складу групи витиснення;
- можливість потрапляння людей під колеса.

За великої чисельності агресивного натовпу існує така схема розташування особового складу і ТЗ групи витиснення (рис. 85).

Шиккування відбувається у колону по двоє позаду спеціального транспортного засобу. Під час витиснення позаду шиккування перебуває оператор відеоспостереження групи витиснення і командир. Відстань між автомобілями до 1,5 метра. Посередині шиккування спеціальних транспортних засобів стає автомобіль з водометом, відстань до найближчих автомобілів не менше 2 метрів. Особовий склад у захисних шоломах, кийок гумовий у руці на плече. Основна ідея: люди завдяки психологічному впливу розпилення води у напрямку витиснення залишають зайняте місце.

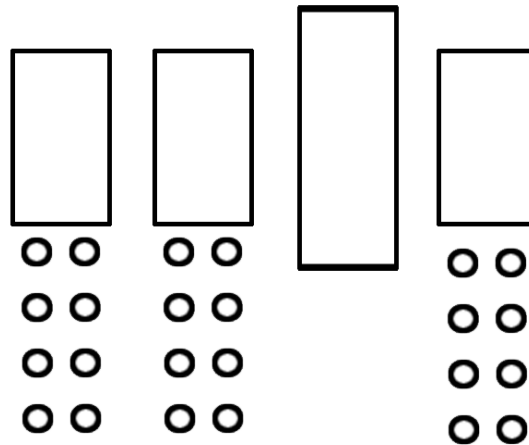

Рис. 85. Розташування особового складу і ТЗ групи витиснення

Перевагами цього способу є:

- краща безпека для особового складу;
- сила не використовується, вплив води на натовп.

Недоліками цього способу є:

- поганий маневр для ТЗ;
- поганий огляд для особового складу групи витиснення;
- спосіб неможливий за температури навколишнього середовища нижче 10 °С.

За великої чисельності агресивного натовпу існує така схема розташування особового складу і ТЗ групи витиснення (рис. 86).

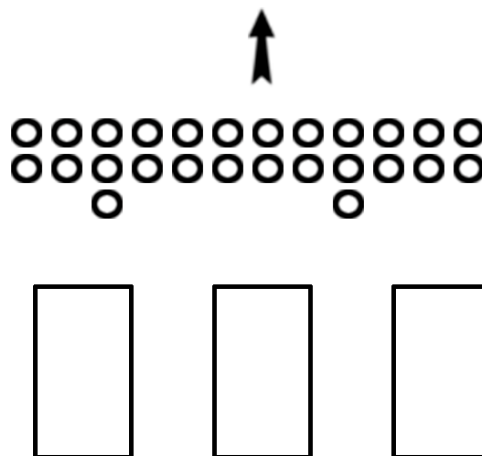

Рис. 86. Розташування особового складу і ТЗ групи витиснення

Шиккування особового складу групи витиснення відбувається попереду спеціальних транспортних засобів. Під час витиснення позаду шиккування розміщується оператор відеоспостереження, стрілець для використання спецзасобів групи витиснення і командир. Між автомобілями рухаються мобільні тактичні групи у складі 6–8 поліцейських для екстреної допомоги (оперативний резерв) і як підгрупа вилучення правопорушників. Відстань між автомобілями понад 2 метри. Особовий склад у захисних шоломах, кийок гумовий у руці на плече. За ускладнення ситуації збільшується

кількість шеренг. При агресивному нападі з боку натовпу особовий склад екіпірується захисними щитами. Залежно від щільності й ступеня агресії натовпу група витиснення створює шикування «Ланцюг» або «Моноліт». Основна ідея: люди завдяки психологічному впливу з боку спеціальних транспортних засобів з включеними звуковими сигналами і бойового шикування групи витиснення залишають зайняте місце.

Перевагами цього способу є:

- можливість безпечно відтіснити натовп, транспортні засоби позаду;
- найкращий огляд для особового складу групи витиснення.

До недоліків цього способу належать:

- поганий маневр для ТЗ;
- найвища небезпека для особового складу групи витиснення;
- найбільша кількість особового складу і ТЗ у групі витиснення.

5.16. ТАКТИКА ПОДІЛУ НАТОВПУ НА ЧАСТИНИ

У випадку, якщо попередні заходи з охорони публічного порядку були не дієвими, велика кількість громадян на вулицях та майданах міста накопичується (скупчення, натовп), то на початковому етапі протиправних дій з боку натовпу на певній території унеможливорюються ефективні дії сил правопорядку. З великим натовпом дуже складно здійснювати будь-які дії (оточення, витиснення, блокування, затримувати правопорушників та злочинців), тому постає необхідність поділу великого скупчення людей на частини.

Найбільш ефективний спосіб поділу натовпу, який перебуває на вулиці, це *висування сил правопорядку у перпендикулярному напрямку через перехрестя доріг* (рис. 87). Таким чином обмежується здатність усіх учасників натовпу протидіяти правоохоронцям. Для підвищення ефективності таких дій формується дві колони з обох боків вулиці, які рухаються назустріч одна одній.

Рис. 87. Тактика поділу натовпу на перехрестях

Сили правопорядку можуть складатися з колон поліцейських, які завдяки цілеспрямованому та наполегливому руху перекривають вулицю для подальшого блокування та витиснення. Залежно від ширини вулиці обирається розмір колони, але у кожному ряду має бути не менше чотирьох поліцейських. Кількість особового складу під час таких дій велика і ризик для особистої безпеки збільшений. Для зменшення ризику травмування поліцейські споряджені протиударними комплектами (бронежилети, шоломи, комплекти для захисту рук та ніг і щити). Використання щитів доцільне за наявності широких доріг, де з двох боків може бути організований агресивний напад на правоохоронців.

Для зменшення кількості особового складу та психологічного впливу на натовп доцільно використовувати спеціальні транспортні засоби. Першою вирушає колона поліцейських, позаду неї у колоні перебувають ТЗ. Такий спосіб менш травматичний і дає змогу у подальшому зупинені спеціальні транспортні засоби на перехресті використовувати як технічні засоби стримування натовпу.

У випадку концентрації учасників масових заходів на х-подібному перехресті доцільно проводити *розосередження натовпу з двох протилежних напрямків (вулиць)* (рис. 88). Перша фаза містить шикування сил та засобів сил правопорядку й проходить на протилежних вулицях (шикування 1 та шикування 2) і потім відбувається одночасний рух обох шикувань назустріч один одному. Друга фаза містить витиснення натовпу з перехрестя, скупчення осіб розділяють і тепер воно розташовується ліворуч та праворуч від групи витиснення. При зменшенні кількості правопорушників в утворених групах в обох напрямках виконується вилучення активних правопорушників.

Якщо невелика група осіб не бажає залишати перехрестя і скоює злісний опір, група витиснення з обох напрямків утворює замкнуте кільце. В цьому випадку вводяться додаткові сили в середину кільця, яке утворилося. Зовнішнє шикування виконує блокування та затримання правопорушників зліва та справа (попередній випадок), а внутрішнє шикування здійснює затримання всередині утвореного кільця.

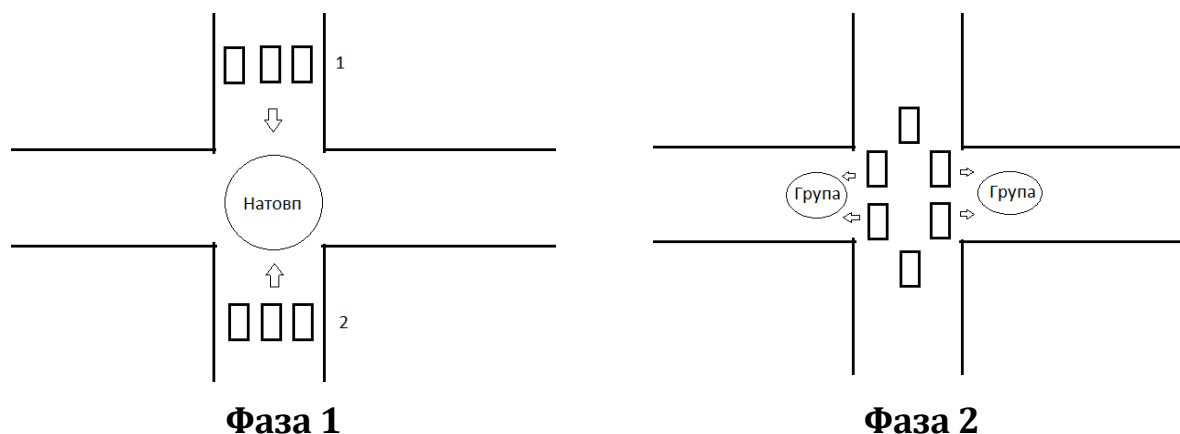

Рис. 88. Схема розосередження натовпу на перехресті

Розосередження маси людей, які скоюють правопорушення, здійснюється з метою зменшення кількості осіб у групі, які скоюють правопорушення, створення менших груп та розсіювання малих груп правопорушників з місця подій, для подальшого їх затримання або фільтрації.

Більш ефективним способом розосередження натовпу є поступовий натуральний поділ маси людей (рис. 89). Цей спосіб базується на самостійному поділі великого скупчення людей під час пересування з можливістю залишити місце подій. Процес розосередження натовпу можна поділити на три фази. Перша фаза (1) характеризується максимальною кількістю людей у натовпі, сили правопорядку починають витиснення натовпу у бік вільних вулиць, які розташовуються не за напрямком витиснення (суміжні вулиці). Друга фаза (2) характеризується поділом натовпу і пересування його частини у напрямку суміжних вулиць. За відокремленими групами осіб з основного напрямку у бік суміжних вулиць рухається група витиснення і блокує напрямок повернення групи до основного масиву. Саме на другій фазі доцільно проводити затримання активних учасників порушення публічного порядку, які перебувають у складі відокремлених груп. Третя фаза (3) характеризується продовженням руху групи витиснення, і якщо кількість осіб замала, можна проводити затримання активних правопорушників на цій фазі, а якщо кількість правопорушників ще завелика, продовжити витиснення до наступних суміжних вулиць. Дії сил правопорядку аналогічні діям у фазі 2.

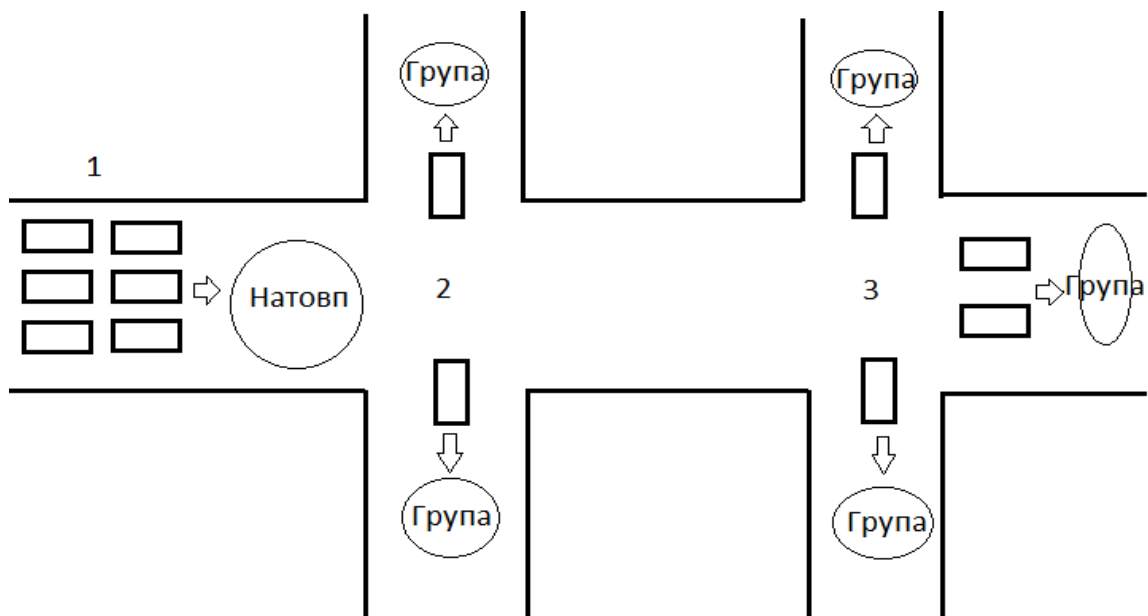

Рис. 89. Схема розосередження натовпу

Розділення численного натовпу, який розміщується на великій площі, дуже небезпечно для правоохоронців, тому потребує додаткового часу для організації вказаних дій та збільшеної чисельності правоохоронців. На широких вулицях, проспектах та майданах для поділу натовпу попередньо необхідно досягти зменшення кількості учасників масових

заворушень. Для цього блокують усі дороги на майдан, де перебуває натовп. Завдяки психологічному впливу відбувається добровільний вихід громадян через блокування, а у бік майдану допуск громадян припиняється (рис. 90).

Після неодноразового попередження про залишення території майдану натовп попереджається про застосування сили. Той, хто залишає майдан, затриманню не підлягає. Для унеможливлення підготовки опору з боку натовпу на всіх вулицях біля майдану формуються колони поліцейських, правопорушникам не відомі місця і напрямки руху поліцейських колон.

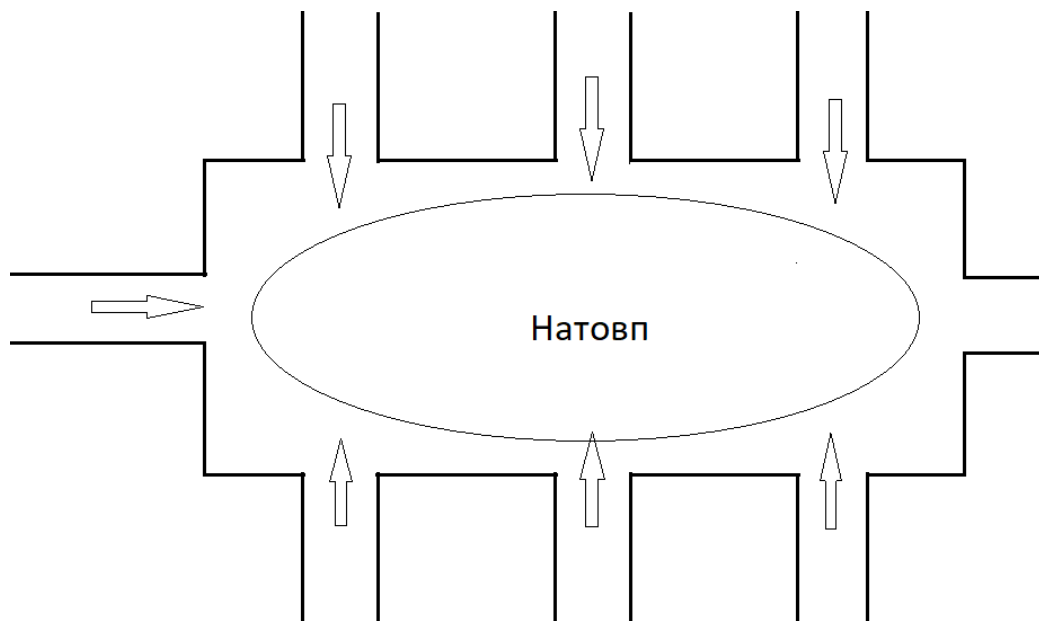

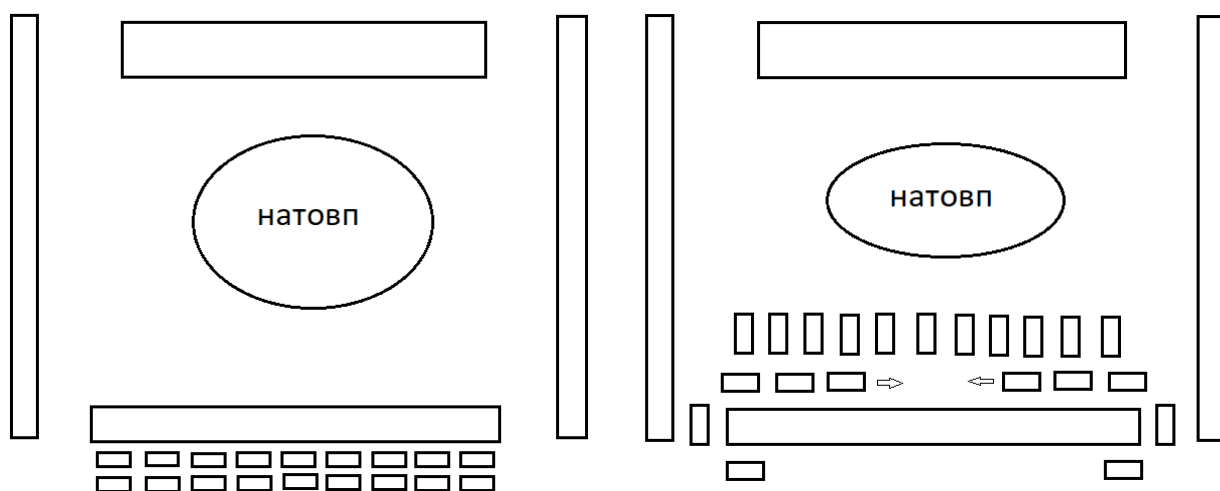
Рис. 90. Тактика поділу натовпу на майдані

Дії поліцейських колон координуються, рух колон відбувається одночасно з двох напрямків назустріч один одному. Можна здійснювати поділ натовпу на дві частини, але для повної дезорганізації протидії натовпу поділ доцільно виконувати на 3–4 частини. Після з'єднання поліцейських колон організовується стримування розділених частин натовпу. Подальше витиснення розпочинається з одного краю майдану.

Розосередження маси людей та витиснення з майдану здійснюється за наявності двох та більше виходів з майдану у напрямку витиснення (рис. 91, 92). Це дає змогу вільно залишити громадянам місце проведення акції без тисняви. Такий варіант витиснення більш доцільний за наявності великої групи агресивно налаштованих громадян. Але потребує достатньої кількості спеціальних транспортних засобів та особового складу правоохоронних органів.

Транспортні засоби та особовий склад Національної поліції готується до проведення тактичних дій (рис. 91). Сили та засоби поліції розташовуються безпосередньо біля майдану, де відбуваються заходи, але в місцях, де учасники масових заходів їх не бачать (на прилеглих вулицях).

Транспортні засоби розміщуються таким чином, щоб у подальшому у перших рядах (перша колона) розташовувалися більш захищені (броньовані) транспортні засоби. Автомобіль срібного командира розміщується по середині другої колони. Автомобілі з тактичними командирами повинні розташовуватися останніми в колонах, а заступників тактичних командирів першими в колонах. Позаду другої колони розташовуються автомобілі конвойної служби (автозаки).

Підготовка до проведення

Перший етап

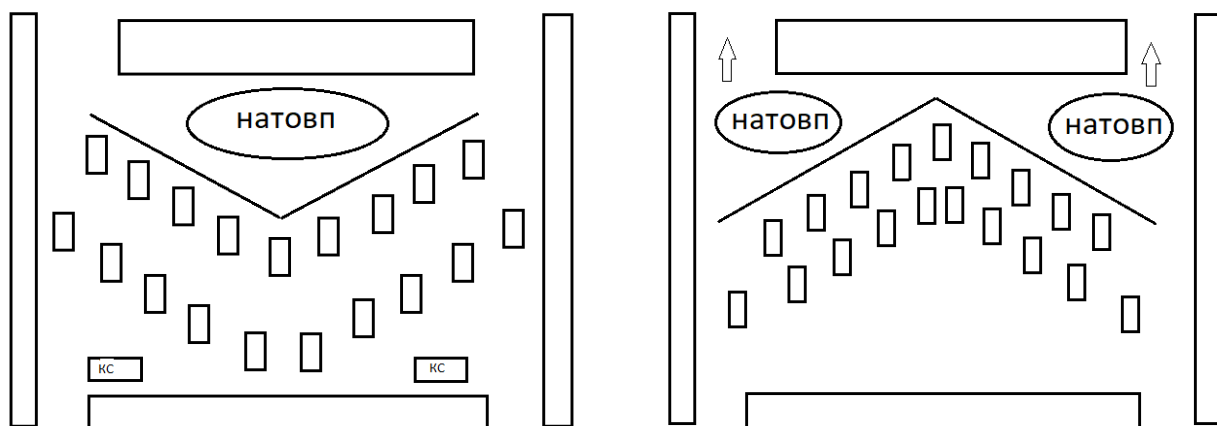
Рис. 91. Розосередження маси людей та витиснення з майдану

У тому випадку, якщо до майдану виходять багато вулиць, необхідно залишити вільними ті, через які необхідно витіснити натовп, інші вулиці блокуються до початку операції спеціальними автомобілями.

Перший етап – вирушає тактична група на майдан (рис. 91). Першою рухається колона захищених транспортних засобів. Ця колона повністю виїжджає на майдан і по команді старшого «Приготуватися до повороту на ліворуч / праворуч!», а потім «Поворот ліворуч/праворуч!», перша колона розвертається і стає у лінію. Потім починає виїжджати на майдан друга колона.

Другий етап – шиккування тактичної групи у клин (уступом назад) (рис. 92). На початку другого етапу через гучномовці передається інформація про залишення майдану учасниками заходу. Усі охочі вільно залишають майдан через залишені не заблокованими вулиці. Спеціальні транспортні засоби по команді старшого починають рухатися ближче до порушників правопорядку. Після зупинки особовий склад спеціальних транспортних засобів залишає їх та шикуються позаду транспортних засобів першого клину. Попереду розміщується особовий склад першого клину (захищені транспортні засоби) для подальшого стримування натовпу, за ними шикуються особовий склад другого клину (для подальшої допомоги у стримуванні та вилученні найбільш активних правопорушників).

Автомобілі конвойної служби (далі – КС) залишаються біля в'їзду на майдан для подальшого швидкого його залишення.

Другий етап

Третій етап

Рис. 92. Розосередження маси людей та витиснення з майдану

Третій етап – розосередження (поділ) натовпу з наступним витисненням поділеного натовпу у двох напрямках одночасно (рис. 92). По команді старшого «До розосередження готуйсь!», «Розосередження. Клин, уступом уперед!» сили та засоби тактичної групи перешиковуються у клин уступом вперед. Здійснюється поділ натовпу на дві частини та витиснення обох частин з майдану. У разі неможливості затримати активних правопорушників у напрямках витиснення здійснюється фільтрація нещільного натовпу.

5.17. ТАКТИКА ВІДОКРЕМЛЕННЯ АКТИВНИХ ПРАВОПОРУШНИКІВ ВІД УЧАСНИКІВ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів відбувається динамічним способом (рис. 93).

Динамічний спосіб відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів здійснюється під час пересування, без зупинок. Працівники поліції групи відокремлення стають по боках колони і рухаються поряд з групою супроводу біля активних правопорушників (фаза 2). Під час руху особовий склад групи відокремлення поступово стає позаду групи правопорушників (фаза 3). Відокремлена група рухається у бік «Шлюзу» для подальшого затримання (фаза 4). Колона мирних учасників масових заходів змінює напрямок у супроводі поліцейських для унеможливлення конфліктних ситуацій під час подальшого затримання.

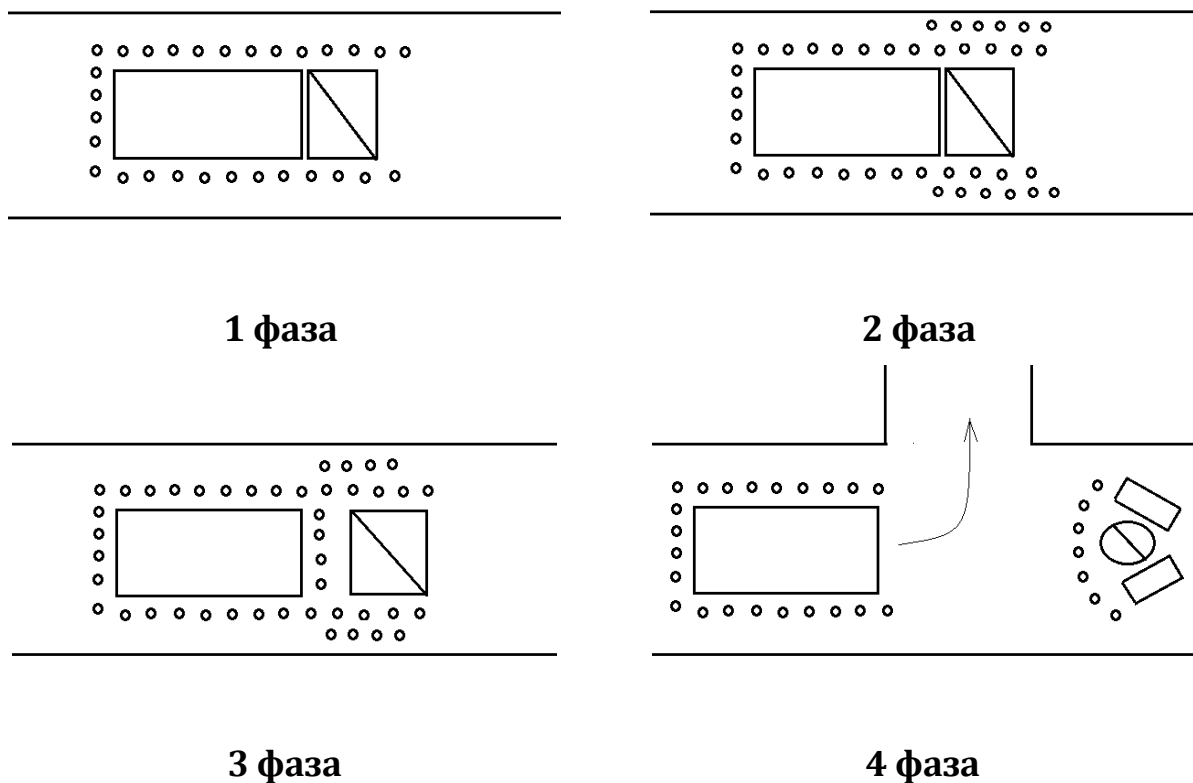

Рис. 93. Схеми відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів (динамічний спосіб)

Відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів (стаціонарний спосіб) (рис. 94).

Стаціонарний спосіб відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів проводиться під час пересування, з відокремленням зі стаціонарних позицій. Працівники поліції групи відокремлення стають на перехресті по ходу руху колони учасників масових заходів таким чином, щоб під час руху учасники масових заходів їх не бачили (фаза 2). При підході колони до перехрестя особовий склад групи відокремлення поступово стає позаду групи правопорушників, відтісняючи їх від колони громадян (фаза 3). У випадку агресивної протидії група відокремлення може використовувати транспортні засоби. Група відокремлення рухається у бік «Шлюзу» для подальшого затримання. Колона мирних учасників масових заходів змінює напрямок у супроводі поліцейських для унеможливлення конфліктних ситуацій.

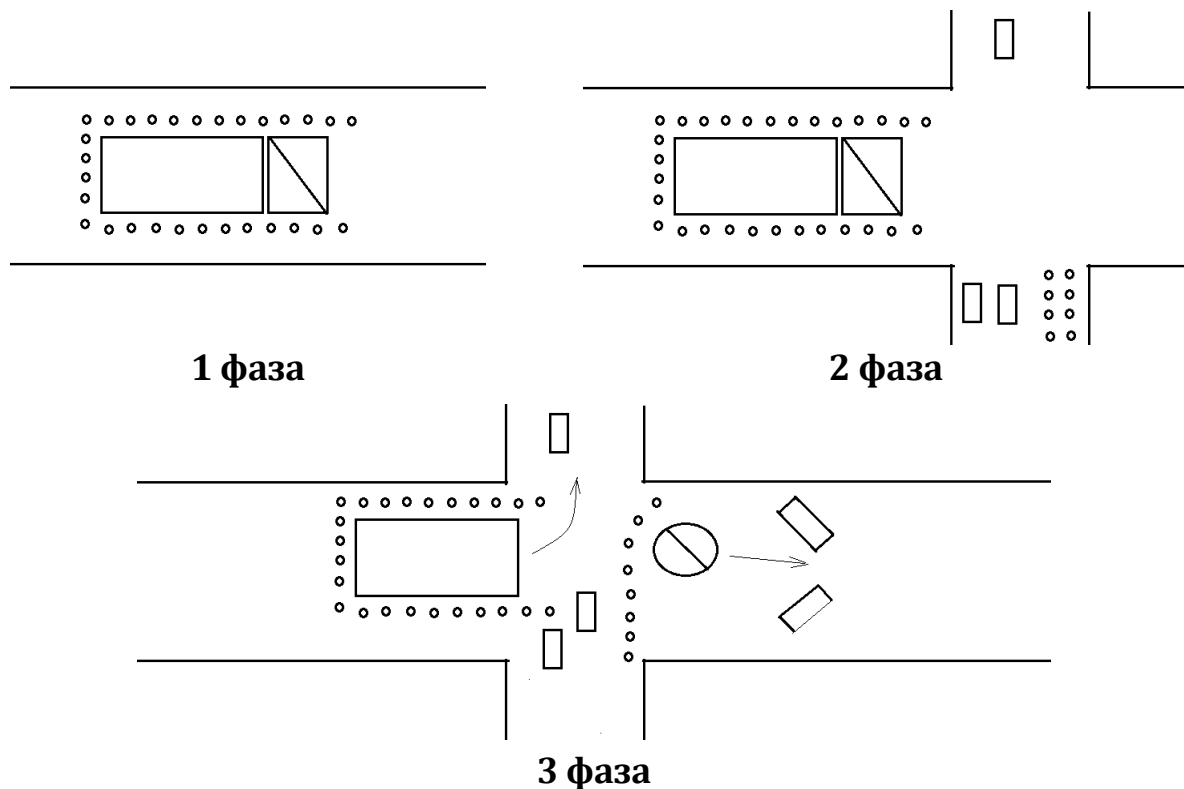

Рис. 94. Схема відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів (стаціонарний спосіб)

5.18. ТАКТИКА ФІЛЬТРАЦІЇ НЕЩІЛЬНОГО НАТОВПУ

Витиснення натовпу відбувається розглянутими вище способами у бік, де будується «горловина» зі спеціальних ТЗ. Ширина між автомобілями, де залишається можливий рух, до 3 метрів. За автомобілями знаходиться з двох сторін утвореного проходу особовий склад для фільтрації. Група витиснення направляє нещільний натовп у бік утвореного проходу між автомобілями. Група фільтрації перевіряє громадян на виході з «горловини» та затримує активних правопорушників і передає їх групі конвоювання (рис. 95).

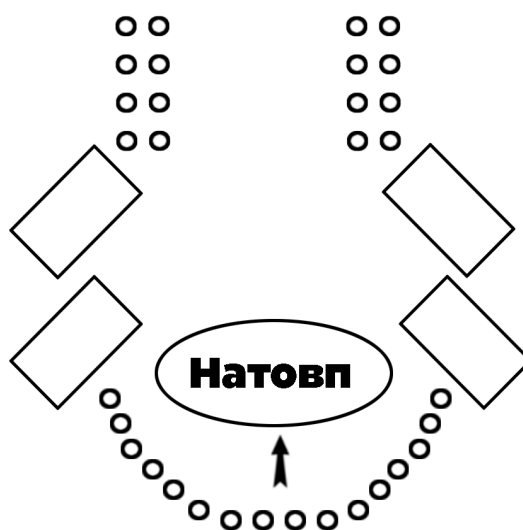

Рис. 95. Фільтрація нещільного натовпу

Фільтрацію нещільного натовпу можна здійснювати із урахуванням стаціонарних конструкцій, які перебувають поруч (будівля, стіна, паркан). Горловина організовується з одного боку транспортними засобами, а з іншого – стаціонарними конструкціями.

5.19. ТАКТИКА ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Під час охорони громадського порядку для забезпечення особистої безпеки, безпеки оточуючих і з метою стабілізації ситуації здійснюється затримання агресивно налаштованих осіб, які створюють напад на поліцейських, використовують зброю або предмети, які можна застосовувати як зброю.

Затримання осіб, які скоюють правопорушення та створюють небезпеку для оточуючих або поліцейських. У ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію» наголошено, що поліція уповноважена затримувати особу. До основних способів затримання правопорушників під час проведення масових заходів належать:

- доцільно проводити затримання, яке здійснюється на добровільних засадах (завдяки комунікації), з виведенням затриманого за межі колони учасників масових заходів;
- затримання (із застосуванням сили) правопорушника у натовпі одним поліцейським не доцільне (є вірогідність, що постраждають оточуючі або буде скоєно напад на поліцейського з боку інших учасників заходів);
- під час затримання (із застосуванням сили) правопорушника у натовпі існує великий ризик заволодіння сторонніми особами табельною зброєю;
- використання засобів газового придушення (газові балони) у скупченні людей проти правопорушника не доцільне (може призвести до виникнення паніки, тисняви та агресії);
- під час виконання затримання двома поліцейськими, вони розташовуються за принципом «контакт та прикриття» і у спокійному форматі повідомляють про причини затримання, не викликаючи агресії в оточуючих, виводять людину, яка у подальшому буде затримана;
- під час виконання затримання двома поліцейськими у випадку можливої протидії затриманої особи або натовпу, вони розташовуються за принципом «контакт та прикриття» і у спокійному форматі повідомляють про причини затримання особі, а також оточуючим, далі неочікувано, з прискоренням вдаються до затримання. Потім затриманого швидко виводять з натовпу;
- під час виконання затримання двома поліцейськими у випадку можливої протидії затриманої особи або натовпу, доцільно відволікти (розмова, галас, дія) особу та оточуючих для подальшого неочікуваного затримання;
- під час виконання затримання особи, у випадку можливої протидії затриманої або натовпу, іноді доцільно перенести затримання до

створення тактично вигідної ситуації з урахуванням принципу необхідності та пропорційності;

- під час затримання правопорушника силами більше двох поліцейських, двоє поліцейських затримує, а інші забезпечують периметр безпеки;

- затримання правопорушника під час руху колони доцільно виконувати наступним чином, з одного боку, поліцейські завдяки командам та діям відволікають увагу учасників масових заходів, а з іншого боку колони інша група поліцейських швидко входить у колону та здійснює затримання;

- як варіант, передбачити затримання, які здійснюють самі учасники масових заходів, що у подальшому передають затриманого поліцейським. Для цього запропонувати організаторам масових заходів створити актив громадських спостерігачів для нагляду за порядком під час проведення масових заходів.

Доцільно затриманих перевозити на спеціалізованих транспортних засобах. За поодиноких випадків затримання перевезення може відбуватися по одному у патрульних автомобілях. На масових заворушеннях може скластися ситуація, коли кількість затриманих буде значною. Перевезення затриманих у такому випадку відбувається автозаками. Доцільно розподіляти затриманих по певним автомобілям залежно від наявності різних конфліктних груп, гендерних умов.

Під час групового порушення публічного порядку та масових заворушень тактика затримання має певні відмінності. Затримання правопорушника відбувається після відеофіксації його правопорушення оператором відеоспостереження групи витиснення, який старшому вказує на об'єкт затримання. Затримання відбувається після зафіксованого правопорушення та по команді старшого. Розглянемо дві можливі тактики дій у цьому випадку.

Перший варіант складається з трьох етапів (рис. 96).

Етап 1. Після прийняття рішення про затримання, старший подає команду на готовність і особовий склад рухається так, щоб розміщуватися між передніми частинами ТЗ. Після цього він дає команду для наступних дій.

Етап 2. Спочатку особовий склад поліцейських між двома спеціальними ТЗ відходить до задніх частин ТЗ, правопорушники продовжують нападати на поліцейських.

Етап 3. По краях першої шеренги поліцейські відходять до центра шикування, де перебувають правопорушники, і починають затримання, у цей час друга шеренга з утворених з двох по боках проходів, між першою шеренгою і двома автомобілями, забігає позаду затриманих і забезпечує периметр безпеки. Після затримання правопорушники передаються групі конвоювання, а двошеренгове шикування між автомобілями продовжує рух.

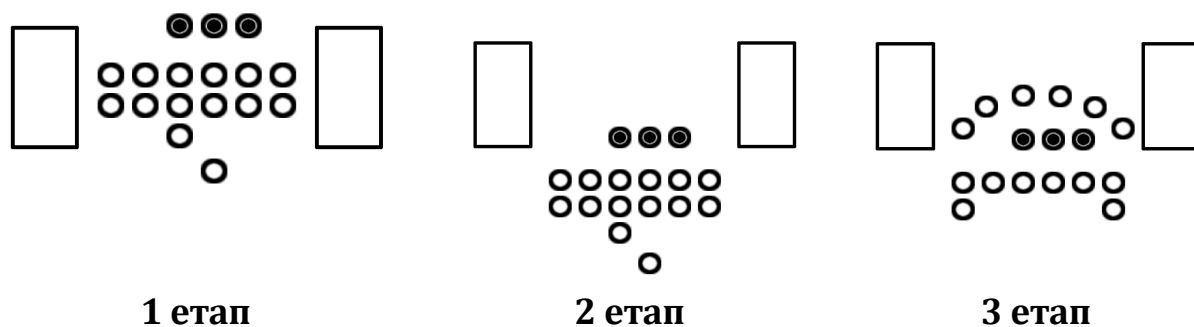

Рис. 96. Перший варіант тактики затримання

Другий варіант тактики затримання правопорушників доцільно виконувати за достатньо великої відстані між поодинокими нападниками та основним натовпом. Нападник на відстані кидає тверді предмети у поліцейських і у будь-яку мить починає тікати у натовп. У такому випадку по команді старшого весь особовий склад між двома автомобілями швидко починає рух у бік нападника, збивають його з ніг. Двоє поліцейських затримують нападника, а інші пробігають далі і шикуванням «Підкова» забезпечують периметр безпеки для поліцейських, які затримують правопорушника (рис. 97).

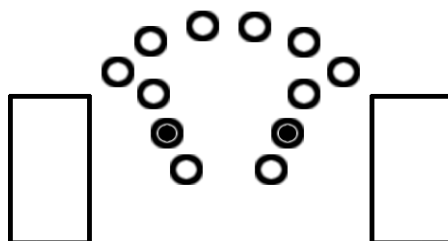

Рис. 97. Другий варіант тактики затримання правопорушників

Для забезпечення особистої безпеки працівників поліції, які здійснюють затримання правопорушника, під час проведення масових заходів використовується **тактика утримання периметра безпеки**.

Під час затримання правопорушників командир подає команду «Затримання! Периметр!». Попередньо визначені поліцейські починають затримання, а інші поліцейські підрозділу (захисники) утримують периметр безпеки. Захисники стають між тими, хто виконує затримання, та учасниками масових заходів, обличчям до учасників масових заходів у позицію «Попередження» (боксерська стійка, ліва рука винесена вперед, долонею лівої руки подається жест «Зупинитися») (рис. 98.1). До групи затримання захисники утримують безпечну відстань (не менше 2–3 метрів), щоб до них не можна було підійти учасникам масових заходів та здійснити напад. Інтервал між захисниками залежить від ступеня небезпеки і кількості учасників масових заходів, які здійснюють спробу нападу (від інтервалу «Пліч-о-пліч», до 2–3 кроків). Захисники постійно концентрують свою увагу

на учасниках масових заходів, щоб унеможливити спробу нападу і подають попереджувальні команди «Назад! Назад!», «Стій! Стій!». У разі спроби нападу та використання сили проти працівників поліції дається команда «Припинити! Припинити!».

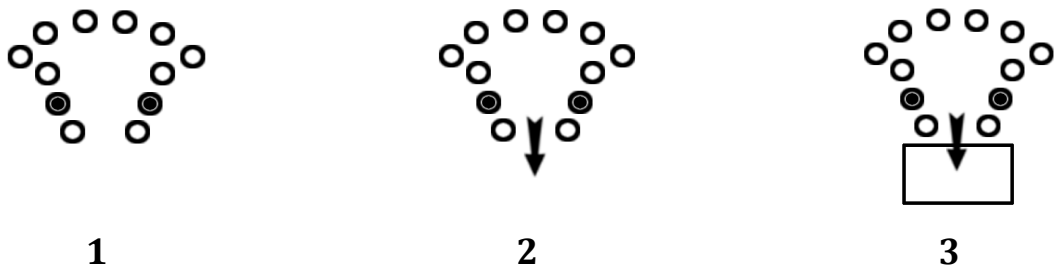

Рис. 98. Тактика утримання периметра безпеки під час затримання правопорушників

Після затримання правопорушників група затримання дає команду «Затриманий! Відступ!» та починає рухатися до транспортного засобу для передачі затриманого (рис. 98.2). Група захисників рухається назад спиною, обличчям до учасників масових заходів, утримує бойове шиккування і постійно забезпечує безпеку групи затримання. У випадку, коли небезпеки нападу немає, група захисників може розвертатися і рухатися за групою затримання. Але в цьому випадку група захисників постійно спостерігає за учасниками масових заходів.

Тактика утримання периметра безпеки здійснюється і у разі передачі затриманого поліцейським конвойної служби. Захисники стають спиною до спеціального поліцейського транспортного засобу перед входними дверима, через які відбувається доставлення затриманого у спецавто, постійно контролюють периметр і не дають змоги учасникам масових заходів підійти до автомобіля (рис. 98.3).

Тактика затримання правопорушників за допомогою декількох груп поліції.

За тактичною схемою, принципами забезпечення периметра безпеки ця тактика не відрізняється від тієї, що описана вище. Особливістю цієї тактики є:

- якщо затримання виконує одна група поліції, то інші виконують функцію захисту;
- поліцейські транспортні засоби утворюють перешкоду, яка стримує натовп;
- поліцейські транспортні засоби розміщуються таким чином, щоб забезпечити захист під час посадки та висадки;
- важкоброньовані ТЗ розташовуються таким чином, щоб відразу почати рухатися без маневрування;
- коли затриманий опиняється всередині ТЗ, група також сідає у автомобіль, інші групи також швидко сідають до своїх транспортних засобів і тактичний мобільний підрозділ рухається далі.

Мобільна група поліції на легкоброньованих транспортних засобах під час визначення місця, де відбуваються групові порушення публічного порядку, за командою старшого зупиняється біля місця скоєння правопорушення. Транспортні засоби утворюють підкову, відстань між ними 1,5 метра. За командою особовий склад ТЗ залишає їх та шикується між ТЗ та учасниками групового порушення публічного порядку, стримує їхнє пересування. Група вилучення затримує активних правопорушників та супроводжує їх за поліцейські транспортні засоби.

Тактика дій важкоброньованої мобільної поліцейської групи принципово не відрізняється, окрім способу зупинки, який передбачає початок руху без маневрування (рис. 99, 100).

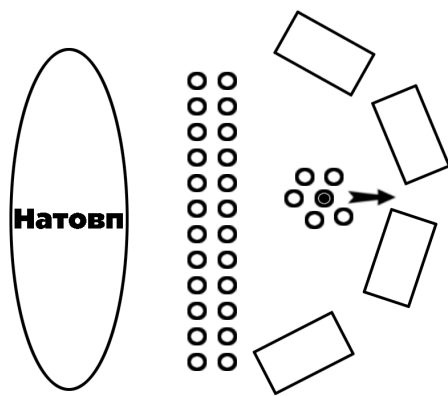

Рис. 99. Під час використання легкоброньованих ТЗ

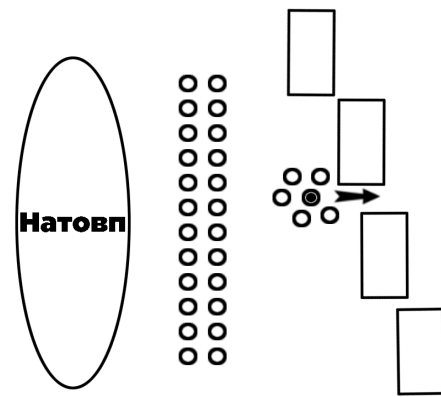

Рис. 100. Під час використання легко- та важкоброньованих ТЗ

5.20. ТАКТИКА ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД

Під час припинення протиправних дій з боку учасників масових заходів може створитися ситуація, коли її учасники починають активні дії та протидію правоохоронним органам. Одним із небезпечних способів протидії є влаштування активними правопорушниками перешкод для сил правопорядку. Перешкоди можуть бути у вигляді автомобілів, баків, купи сміття, залізобетонних та дерев'яних виробів, автомобільних покрішок і, як вкрай небезпечних, спеціально створених барикад.

Перешкоди (барикади) значно знижують ефективність правоохоронних дій під час припинення протиправних дій, уповільнюють ці дії, а інколи зовсім їх унеможливають. Окрім цього, зростає ризик травмування під час подолання цих перешкод. Тому необхідно попередньо визначати час та місце, де учасники масових заходів починають створювати перешкоди на дорогах та майданах. Найкращий спосіб подолання цих перешкод – це недопущення їх створення.

Розглянемо декілька випадків подолання перешкод під час припинення протиправних дій.

Випадок 1. Невелика перешкода, але поліцейське шикування (спеціальні транспортні засоби або група витиснення) не може переміщатися

далі без порушення єдності бойового шикування. На рис. 101 та 102 наведено приклад подолання перешкоди спеціальними ТЗ, а на рис. 103 групою витиснення.

Спеціальні транспортні засоби до перешкоди рухаються у лінію (1 фаза), особовий склад рухається за транспортними засобами. За появи перешкоди лінія не зупиняється, зупиняється лише автомобіль, якому перешкода безпосередньо заважає рухатися вперед (2 фаза). Особовий склад автомобіля, який зупинився, оминає перешкоду з особовим складом інших транспортних засобів. Після руху лінії ТЗ і появи вільного місця для пресування оминає перешкоду та займає своє місце в шикуванні зупинений автомобіль. Під час його маневру особовий склад пропускає його уперед.

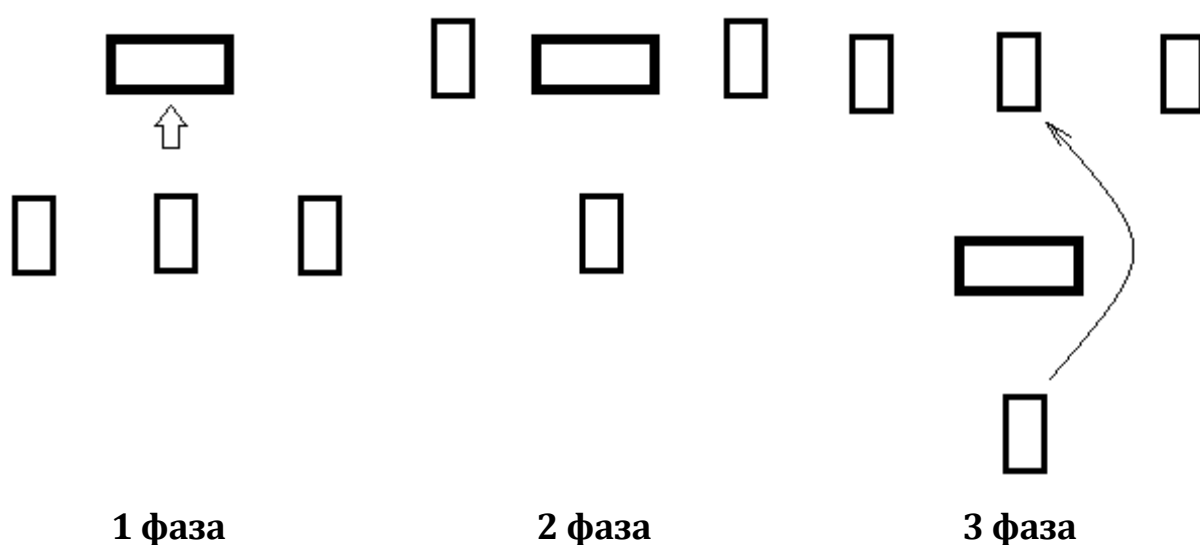

Рис. 101. Подолання перешкоди спеціальними ТЗ (1 спосіб)

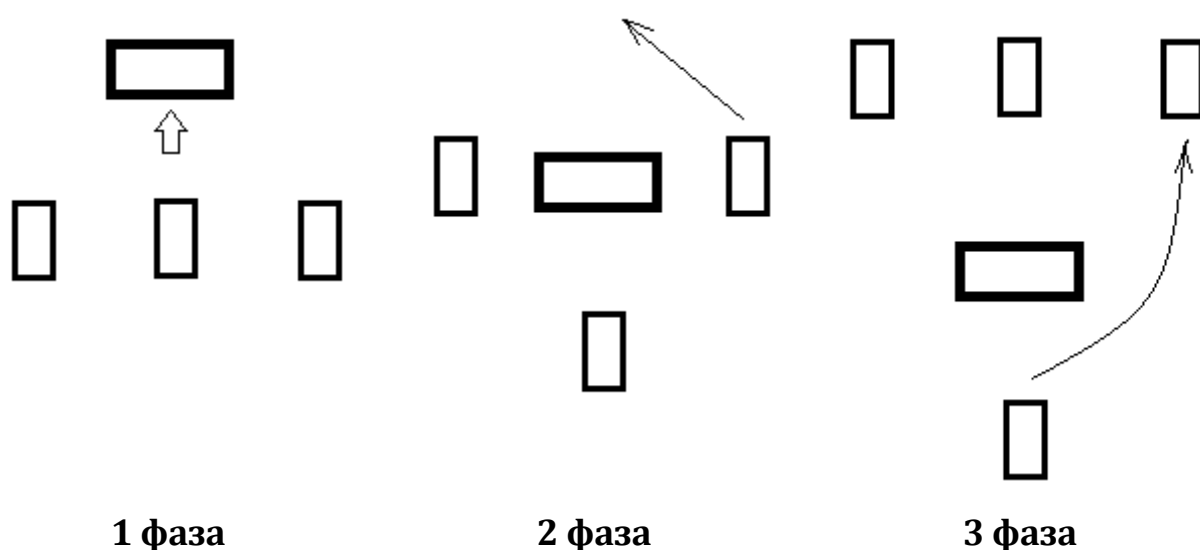

Рис. 102. Подолання перешкоди спеціальними ТЗ (2 спосіб)

Другий спосіб проїзду перешкоди спеціальними транспортними засобами дещо відрізняється. Перша та друга фази однакові, на третій фазі автомобіль, який рухається праворуч від перешкоди, після її проїзду займає місце автомобіля, який зупинився. Водночас зупинений автомобіль рухається праворуч від перешкоди і стає на місце правофлангового автомобіля. У кінцевому випадку ці автомобілі міняються місцями у бойовому шикуванні. Особовий склад правофлангового автомобіля спочатку рухається прямо, а після наближення зупиненого автомобіля переходить ліворуч до свого транспортного засобу і стає позаду нього.

Група витиснення до перешкоди рухається у лінію (1 фаза). За появи перешкоди лінія не зупиняється. Та кількість бійців, яким заважає рухатися перешкода, стають порівну праворуч та ліворуч від перешкоди (2 фаза). Під час подальшого руху бойового шикування, коли з'являється місце для проходу бійців по одному займають місце у бойовому шикуванні. Бійці виконують такі дії: перший боець стає поруч з бійцем, який рухався без перешикування, наступний стає поруч із першим, хто став у шикування, і так далі, поки шикування не з'єднається.

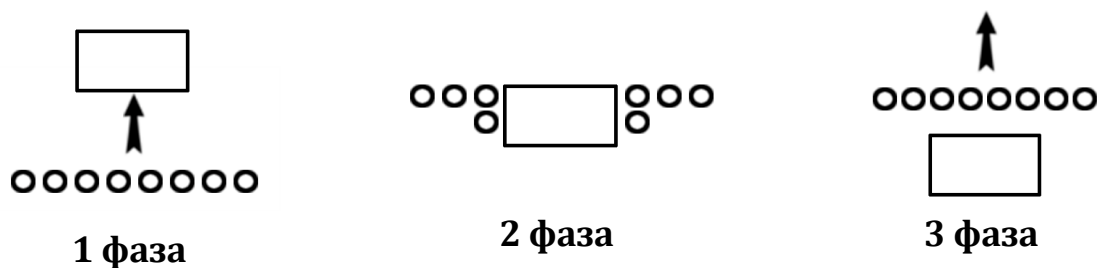

Рис. 103. Подолання перешкоди групою витиснення

Випадок 2. Перешкода має вигляд суцільної барикади, спеціальні транспортні засоби та особовий склад не можуть пересуватися далі.

Тактичні командири повідомляють попередньо операційного командира про наявність перешкоди попереду. Вказується точне розміщення барикади, її довжина, ширина та висота, матеріали з яких виготовлена барикада і ступінь небезпеки за її подолання, а також кількість громадян, які перебувають на барикаді. Приймається рішення: зупинитися та розпочати рухатися в іншому напрямку або виконати розгородження (знесення/розбирання барикади). Для здійснення демонтажу барикади залучається група розгородження зі спеціальними транспортними засобами, які споряджені спеціальним обладнанням (лебідками, бульдозерними відвалами, підйомними кранами, вантажними ківшами).

У результаті рекогносрування для координації дій з групою розгородження тактичні командири повідомляють: точне розміщення барикади, місце розташування особового складу поліції, шляхи для під'їзду, точку зустрічі та загальні характеристики барикади (довжина, ширина та висота, матеріали, з яких виготовлена барикада).

Підрозділ, який потребує допомоги, розташовується біля барикади на відстані не менше 50 метрів і очікує групу розгородження. За появи транспортних засобів групи розгородження особовий склад шиккування дає вільний коридор завширшки не менше 4 метрів, для безпечного проїзду спеціальних транспортних засобів. На рис. 104 наведена схема розташування транспортних засобів за їх наявності у бойових шикуннях. Першими автомобілями повинні бути автомобілі, в яких перебувають тактичні командири.

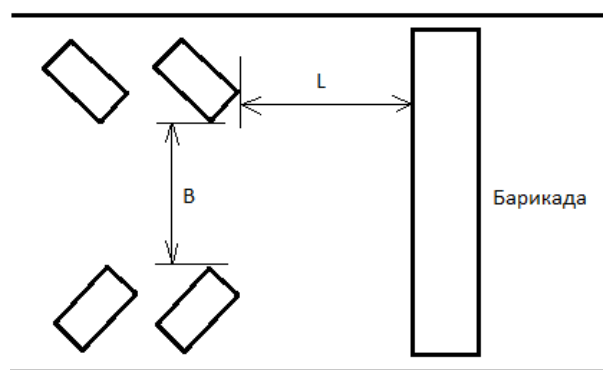

Рис. 104. Схема розташування бойового шиккування, яке чекає групу розгородження

Особовий склад підрозділу, який очікує допомогу групи розгородження, перебуває позаду спеціальних транспортних засобів та захищається ними. На схемі вказані два принципових розміри: L – мінімальна дистанція від поліцейських транспортних засобів до барикади, B – ширина проїзду між поліцейськими транспортними засобами. Дистанція L повинна бути не менше 10 метрів з міркувань особистої безпеки, а ширина B не менше 3,5 метрів за умовою проїзду спеціальної техніки групи розгородження.

Після прибуття групи розгородження необхідно відтіснити громадян від барикади. Мінімальна відстань до барикади повинна бути не менше 20 метрів. Ці дії можна виконати у такі способи:

- 1) у гучномовці повідомити громадянам про неприпустимість протиправних дій та необхідність відійти від барикади з питань безпеки;
- 2) за температури понад 10 °C можна використати водометну установку;
- 3) використати спеціальні засоби (світлошумові гранати).

Командир операції повинен пересвідчитися, що громадяни залишили барикаду та перебувають на безпечній відстані, після чого віддається наказ групі розгородження приступити до відкриття проходів у барикаді (рис. 105).

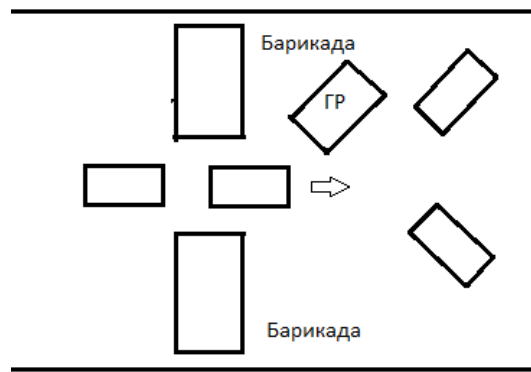

Рис. 105. Схема проходу групи розгородження та подальше витиснення натовпу

У разі необхідності командир операції віддає наказ групі пожежога-сіння про гасіння осередків пожеж, а також очистити барикаду від гострих та інших небезпечних предметів. Спеціальна техніка групи розгородження виконує прохід у барикаді, знесені елементи барикади транспортуються ліворуч або праворуч від проходу для надання вільного проїзду колони спеціальних транспортних засобів. У разі неможливості зсунути масив барикади можна застосовувати відтягування великих елементів барикади назад, закріпивши їх тросами. Спеціальна техніка групи розгородження від'їжджає вбік та подає сигнал для подальшого руху поліцейським.

Після умовного знаку барикаду починають форсувати особовий склад витиснення, який шикується у лінію на відстані 10 метрів за барикадою і чекає під'їзду спеціальних транспортних засобів.

Транспортні засоби рухаються у колоні через прохід і шикуються позаду особового складу витиснення для подальших дій. Рух автомобілів починається після команди зліва або справа в одну колону, таким чином першим у колоні їде автомобіль тактичного командира.

Командир операції після проходження барикади віддає наказ про часткове або повне руйнування та знесення барикади, щоб уникнути можливого відновлення та повторного її спорудження.

5.21. ТАКТИКА ДІЙ ЗІ ЩИТАМИ

Відповідно до наказу МВС України від 11 листопада 2003 р. № 1345-дск «Про затвердження настанови про дії органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень» регламентуються дії сил правопорядку щодо усунення наслідків масових заворушень. За ускладнення оперативної обстановки, виникнення групових порушень громадського порядку під час проведення масових заходів запроваджується посилений варіант несення служби та вводиться в дію оперативний план «Хвиля». У разі ускладнення оперативної обстановки особовий

склад може додатково екіпіруватися: 1) захисними жилетами; 2) протиударними щитами; 3) протигазами; 4) шоломами; 5) засобами індивідуального захисту кінцівок.

У крайньому випадку, коли існує великий ризик травмування особового складу Національної поліції, за вкрай агресивного натовпу, який використовує холодну зброю або предмети, які можна використати як зброю, для припинення поширення масових заворушень та ліквідації масових заворушень особовий склад отримує захисні протиударні щити. Проти працівників поліції можлива активна протидія з боку натовпу (використання твердих предметів, каміння, вогнєнебезпечної суміші).

Тактичні шикування і рух підрозділу відбуваються лише за командою командира, усі команди дублюються всім особовим складом шикування. Для протидії агресивному натовпу працівниками поліції використовуються такі шикування та дії:

1. Бойове шикування «Ланцюг-1» (рис. 106). Здійснюється розгортання поліцейського ланцюга на початковій стадії з одночасним вирушанням на вихідний рубіж. Командир підрозділу віддає команду «Бойове шикування “Ланцюг-1”». На рубіж (вказується місце розгортання) бігом (кроком) руш!». Під час шикування щити працівників поліції по фронту не перетинаються (табл. 11).

Бойове шикування «Ланцюг» – працівники поліції вирушають на визначений рубіж в одну шеренгу на відстань між працівниками до 1 метра.

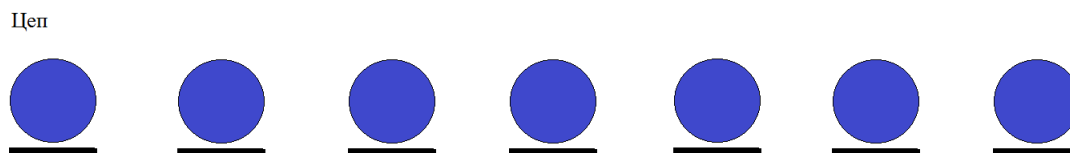

Рис. 106. Бойове шикування «Ланцюг-1»

Таблиця 11

Переваги та недоліки бойового шикування «Ланцюг-1»

Переваги	Недоліки
Швидкий вихід особового складу	Велика відстань між особовим складом (1 м)
Готовність особового складу	Працівники контролюють тільки свій щит
Мобільність особового складу підрозділу	У разі нападу на першого працівника ламається стрій

Бойове шикування «Ланцюг-2» – працівники поліції вирушають на визначений рубіж у дві шеренги та займають позицію, де відстань між працівниками до 1 м (рис. 107).

Цеп 2

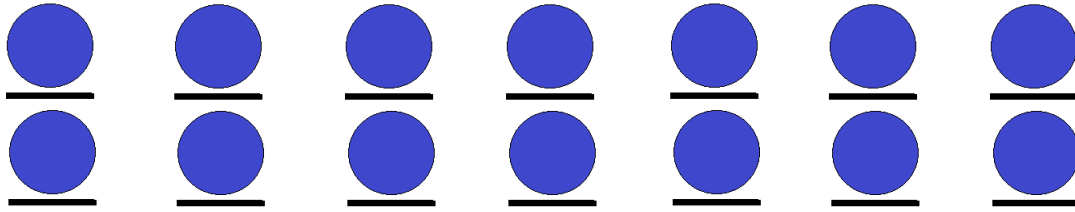

Рис. 107. Бойове шиккування «Ланцюг-2»

2. За появи небезпеки виконання команди «До бою готуйся!». Забрало шолома опускається. По цій команді поліцейські роблять правою ногою крок назад, щити утримуються перед собою, голова закрита щитом, дивитися тільки через оглядові отвори. В нижній частині щит закриває суглоб коліна лівої ноги. Передпліччям правої руки щит утримує площину щита. Кийок гумовий упирається в верхню праву частину щита (п'ятаком кийка гумового).

3. За агресивної протидії виконання бойового шиккування «Моноліт-1». Здійснюється за появи агресивного нападу, під час закидання поліцейського ланцюга твердими предметами. Шиккування відбувається таким чином: командир підрозділу подає команди: «Підрозділ, середина, капрал Сидоров!» (капрал Сидоров підіймає руку з гумовим кийком угору), «Бойове шиккування «Моноліт-1» шикуйся!» (поліцейські переміщуються з флангів до середини приставними кроками). Щити працівників поліції по фронту перетинаються на 5–10 см.

Бойове шиккування «Моноліт-1» – працівники поліції вирушають на визначений рубіж в одну шеренгу впритул один до одного, щити по фронту перетинаються на 5–10 см (рис. 108, табл. 12).

Моноліт

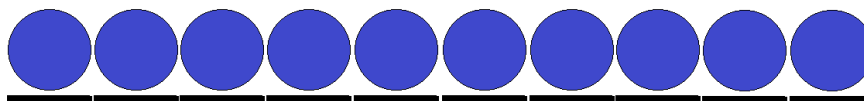

Рис. 108. Бойове шиккування «Моноліт-1»

Таблиця 12

Переваги та недоліки бойового шиккування «Моноліт-1»

Переваги	Недоліки
Працівники перебувають на близькій відстані один від одного	Через малу відстань між працівниками виникає незручність під час завдання удару
Щити зімкнуті, що дає контроль не тільки свого щита а й щита працівника поруч	Якщо хоч один працівник буде виконувати дії неодноразово з іншими, у такому випадку ламається весь стрій
Дозволяє не пропустити натовпу тил шиккування	Загроза під час жбурляння в особовий склад каміння й інших речей

Бойове шиккування «Моноліт-2» – працівники поліції вирушають на визначений рубіж у дві шеренги впритул один до одного, щити по фронту перетинаються на 5–10 см. Другий спосіб відбувається під час збільшення натовпу з бойового шиккування «Моноліт» перешиковуються в «Моноліт-2», для цього поліцейський, який перебуває з лівого флангу, робить крок назад і приставними кроками переміщується за спинами працівників до першого правofлангового працівника, і так виконують усі наступні працівники поки дві шеренги не будуть заповнені (рис. 109).

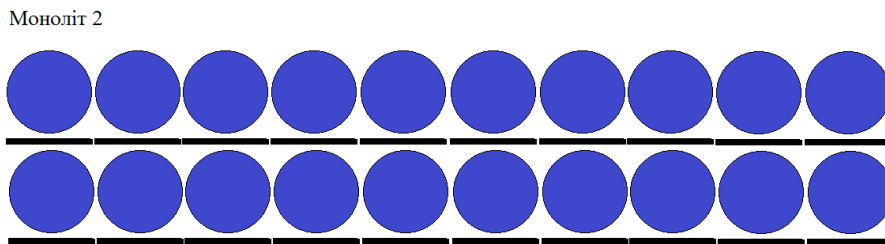

Рис. 109. Бойове шиккування «Моноліт-2»

Бойове шиккування «Моноліт-3» – працівники висуваються на визначений рубіж в три шеренги впритул один до одного, щити по фронту перетинаються на 5–10 см. Другий спосіб відбувається під час збільшення натовпу з бойового шиккування «Моноліт-2» перешиковуються в «Моноліт-3», для цього працівник, який перебуває з лівого флангу 2-ї шеренги робить крок назад і приставними кроками переміщується за спинами працівників до першого правofлангового працівника, і так виконують усі наступні працівники поки три шеренги не будуть заповнені.

4. Рух вперед здійснюється за командою «*Кроком руш!*». Бійці з лівої ноги починають рух вперед, витримуючи рівняння в шеренгах. Крок повинен бути не більше 15–20 см, права нога не виноситься вперед і підтягується до лівої. Командири груп перебувають за своїми підрозділами, слідкуючи за діями підлеглих. За командою: «Роби – РАЗ!» бійці роблять крок лівою ногою та самостійно роблять крок правою.

5. Виконання команди «Удар зверху. Бий!». Виконується для відбиття нападу на поліцейський ланцюг. Для цього щит подається дещо вниз. Правою рукою з кийком гумовим завдається удар зверху – вниз. Працівник поліції після завдання удару швидко повертається у вихідне положення.

6. Під час закидання поліцейського ланцюга твердими предметами, виконання бойового шиккування «Вал». Шиккування відбувається таким чином: командир підрозділу подає команди: «Бойове шиккування “Вал” шикуйся!». За цією командою перша шеренга сідає вниз, ногами утримуючи щити внизу. За командою «Руш!», друга шеренга вкладає свої щити поверх щитів першої шеренги, утворюється суцільний вал із щитів.

Бойове шиккування «Вал» – перша шеренга бойового шиккування «Моноліт-2» присідає вниз та встановлює щити на землю, а друга шеренга

«Моноліт-2» виносять щити вверх та встановлюють його на щит першої шеренги під кутом в 50–60 градусів. Обидві шеренги захищені по фронту й зверху (рис. 110, табл. 13).

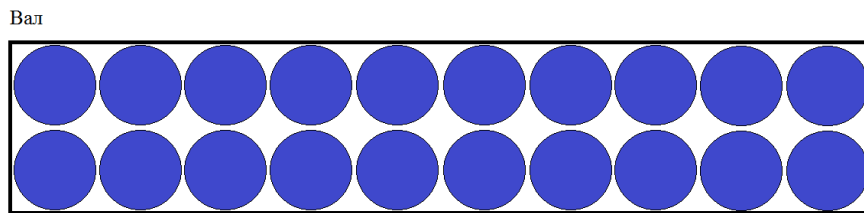

Рис. 110. Бойове шикування «Вал»

Таблиця 13

Переваги та недоліки бойового шикування «Вал»

Переваги	Недоліки
Захищає від каміння та речей, які кидають у працівників з різних боків	Витрати часу на перешикування в «Моноліт-2»
Ускладнена можливість зруйнувати шикування, шикування стійке	Особовий склад припиняє бути мобільним
	Необхідна більша кількість особового складу для закриття певної території

7. «П-подібне шикування», або «Кулак» використовується за необхідності захисту особового складу з усіх боків під час пересування, витиснення, розділення натовпу. За командою командира підрозділу «П-подібне бойове шикування. Шикуйся!» або «Бойове шикування “Кулак”. Шикуйся!». За цією командою особовий склад колони по периметру виставляє перед собою щити.

П-подібне бойове шикування призначене для пересування місцевістю у складі колони та подальшого перешикування (рис. 111, табл. 14).

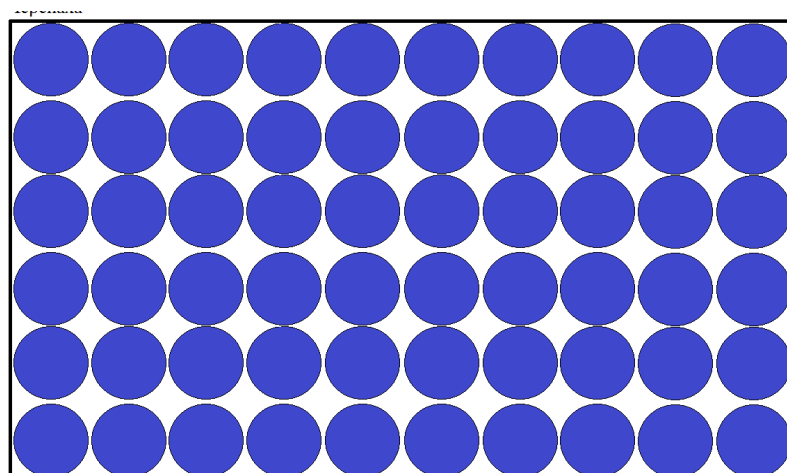

Рис. 111. П-подібне бойове шикування «Кулак»

Переваги та недоліки бойового шикування «Кулак»

Переваги	Недоліки
Захищає працівників від каміння й інших предметів, які кидають зверху	Складність у побудові цього шикування
Працівники мають змогу пересуватися у цьому шикуванні	Неправильна дія хоча б одного працівника призводить до загрози для всього особового складу підрозділу
Працівники захищені від небезпеки з трьох боків	Під час пересування у колоні можливі розриви шикування
Легко перешикуватися у шикування «Черепаша»	Тил колони не захищений

8. За агресивної протидії, виконання бойового шикування «Черепаша». Виконується за появи агресивного нападу, під час закидування поліцейського шикування («Моноліт-3 і більше», П-подібний) твердими предметами. Шикування відбувається таким чином: командир підрозділу подає команди: «Бойове шикування “Черепаша” шикуйсь!».

Бойове шикування «Черепаша» – працівники поліції шикуються в «Моноліт-3, 4, 5, 6 і більше» після цього перша шеренга тримає щити перед собою, після команди «Руш!» друга шеренга виносить щити догори та накладає їх на першу шеренгу зверху, після наступної команди «Руш!» третя шеренга виконує те саме, що і друга шеренга, накладаючи щити на другу шеренгу, і так далі поки всі працівники не будуть закриті зверху щитами (рис. 112, табл. 15).

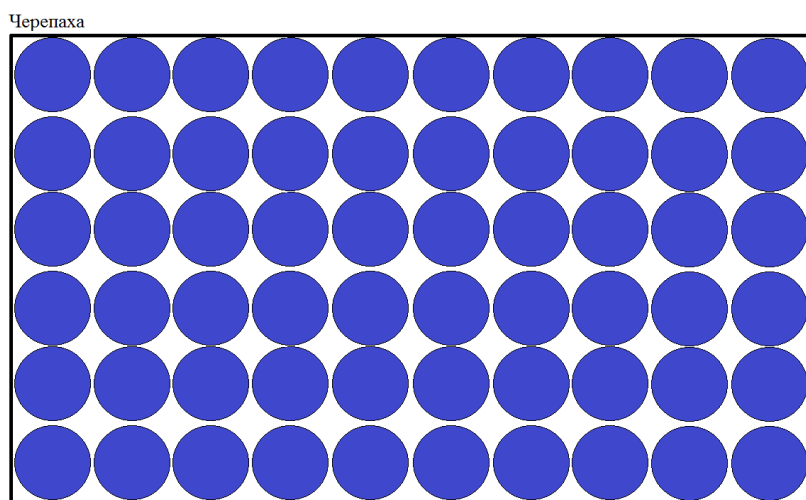

Рис. 112. Бойове шикування «Черепаша»

Переваги та недоліки бойового шикування «Черепеха»

Переваги	Недоліки
Захищає працівників від каміння і інших предметів, які кидають згори	Складність у побудові цього шикування
Працівники мають змогу пересуватися в цьому шикуванні	Неправильна дія хоча б одного працівника призводить до загрози для всього особового складу підрозділу
Працівники захищені від небезпеки з трьох сторін	

9. Виведення особового складу до вихідного рубежу, виконання команди «Відбій!», «Праворуч!» або «Ліворуч!», «На вихідний рубіж бігом, руш!».

10. За відсутності небезпеки виконання команди «Вільно». Виконується для оточення небезпечного району за відсутності небезпеки, для відпочинку особового складу. Щити встановлюються на землю, в нижній частині підтримується ногами, у верхній частині утримується двома руками за верхні краї. Кийок гумовий утримується обома руками поверх верхньої кромки щита.

Таким чином, до основних переваг бойових шикувань, які використовуються в системі МВС України, належать:

1. Можливість зупинити великий натовп.
2. Здатність цих шикувань забезпечувати захист працівників від каміння та інших предметів, які можуть жбурляти в працівників із натовпу.
3. За допомогою цих шикувань працівники захищаються від каміння та інших предметів, які можуть жбурляти в працівників з дахів та вікон будівель.

До основних недоліків бойових шикувань, які використовуються в системі МВС України, належать:

1. Вони застаріли і правопорушники навчилися протидіяти цим шикуванням.
2. Якщо хоч один працівник отримує травму, руйнується весь стрій.
3. Недосконалість та дуже низький рівень підготовки працівників значно знижує ефективність цих шикувань.
4. Неправильне виконання дій працівників.
5. Неправильне застосування шикувань та великі витрати часу для їхнього шикування.
6. Мала мобільність підрозділу працівників поліції.
7. Недостатня кількість сил правопорядку для ефективного шикування.
8. Відсутність або застарілість матеріально-технічної бази.

9. Низька здатність протидіяти підготовленим активним правопорушникам.

10. Застосування спеціальних засобів та палих речовин проти правоохоронців.

З урахуванням позитивних та негативних особливостей бойового шикування правоохоронців України та міжнародного досвіду слід використовувати такі *напрями удосконалення бойового шикування*.

За необхідності позаду четвірок рухаються два поліцейських зі спеціальними гладкоствольними рушницями Форт-500 для відстрілу гумовими кулями, а також пристроями миттєвого розпилення сльозоточивої та дратівного аерозолю «ТЕРЕН-6». Поліцейські, які використовують гладкоствольні рушниці, захищені щитами четвірки попереду. Постріли відбуваються зліва та справа від четвірки.

Спосіб 1. Застосовуються мобільні четвірки, де кожен працівник має щит та гумовий кийок (ПР-73), засоби індивідуального захисту, відстань між четвірками зменшена на проміжок, у який зможе стати друга четвірка. За підвищення рівня небезпеки працівники поліції з другої шеренги переміщуються у першу шеренгу у проміжок між четвірками і утворюють шикування «Моноліт» (рис. 113).

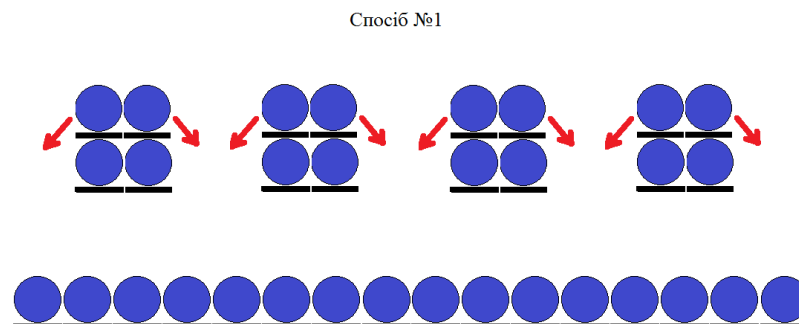

Рис. 113. Схема дій правоохоронців у запропонованому бойовому шикуванні (спосіб 1)

Спосіб 2. Вирушення особового складу правоохоронних органів на рубіж виконується у бойове шикування «Моноліт-2», але заздалегідь визначаються четвірки. Засоби захисту та активної оборони має кожен працівник поліції. Для стримування натовпу бойове шикування не змінюється, а під час пересування рух виконується мобільними четвірками у вказаному порядку. Цей спосіб більш дієвий під час пересування особового складу за наявності на вулицях завалів, осередків вогню, транспортних засобів, а також різної щільності натовпу по фронту шикування (рис. 114).

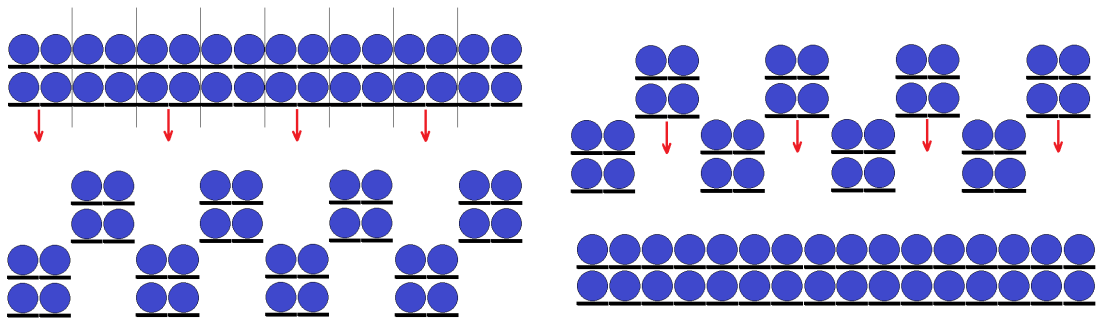

Рис. 114. Схема дій правоохоронців у запропонованому бойовому шикуванні (спосіб 2)

Ці способи дозволяють більш ефективно протидіяти щільному натопку, і водночас дії працівників МВС стануть більш непередбачуваними для правопорушників, що ускладнюють їх протидію правоохоронцям. Також завдяки цим переміщенням група вилучення зможе більш ефективно виконувати службово-бойові завдання за рахунок зменшення часу на роз'єднання та з'єднання строю. Крім того, ці четвірки зможуть виконувати і самі дії групи вилучення і просто заміщатися.

Удосконалений спосіб висування особового складу зведеного загону на вихідний рубіж.

Зазвичай поліцейський ланцюг шикувався таким чином: від вихідного рубежу до рубежу шиккування правоохоронці рухалися бігом або кроком в колону по одному і шикувалися зліва направо або навпаки. Розгалужене шиккування відбувається таким чином: перший поліцейський рухається на місце середини шиккування, другий рухається дещо ліворуч і на рубежі стає поруч з першим. Третій поліцейський рухається дещо праворуч від першого і на рубежі стає поруч із першим, але з іншого боку. Четвертий – рухається ліворуч і на рубежі стає поруч із другим номером, а п'ятий номер на рубежі стає поруч з третім тощо. Таким чином шиккування відбувається одночасно у двох напрямках ліворуч і праворуч від середини шиккування.

Як показали експерименти, які були проведені у Харківському національному університеті внутрішніх справ у 2006–2021 рр., запропонований розгалужений спосіб висування бойового шиккування більш ефективний. За збільшення кількості особового складу зведеного загону, який висувається на вихідний рубіж запропонованим способом, відбувається скорочення часу шиккування на 20–50 %.

Доцільність запропонованого способу бойового шиккування поліцейського ланцюга обумовлена практичністю та швидкістю цього шиккування. Зазначений спосіб шиккування дозволяє мобільно рухатися та шикуватися в екстремальних ситуаціях, за наявності на шляху пересування зруйнованих будівель, машин, палаючих предметів. Швидкість шиккування дає змогу більш мобільно реагувати на зміни ситуації, попереджати їх. Під час руйнування поліцейського ланцюга через вилучення бійця особовий склад, який перебуває у ланцюгу, починає з'єднує ряд у необхідному напрямку, тому що кожен знає, де він розміщується щодо середини шиккування.

Особиста думка усіх, хто взяв участь в експериментах, одностайно надається перевага новому способу шикування (більш зручно, не потребує тривалого відпрацювання, більш небезпечно, психологічно більш ефективно). Значний позитивний чинник – психологічна складова. Організоване таким чином шикування завдяки рішучій наочності та професійній підготовці поліцейських здатне навіть на першому етапі охолодити натовп.

Доцільно змінити деякі засоби захисту, які використовують в Україні, з урахуванням міжнародного досвіду. Наприклад, щити групи вилучення. Група вилучення в Україні користується тими самими щитами, що й інші працівники, які стоять у бойових шикуваннях. Це є недоцільним, оскільки щит має прямокутну форму та кути, за які легко схопитися, що й призводить до того, що натовп травмує працівника та відбирає в нього ці засоби захисту. На відміну від нас жандарми використовують для групи вилучення круглі щити, який набагато складніше відібрати у працівника, а також цей щит менше знижує мобільність поліцейського за динамічних дій групи вилучення.

За використання спеціальних транспортних засобів під час стримування або витиснення натовпу за наявності небезпеки нападу на особовий склад бойового шикування пропонуються такі схеми розташування сил та засобів.

Пересування особового складу для подальших дій доцільно виконувати за транспортними засобами (рис. 115). Щит утримується у транспортному положенні, у руці збоку.

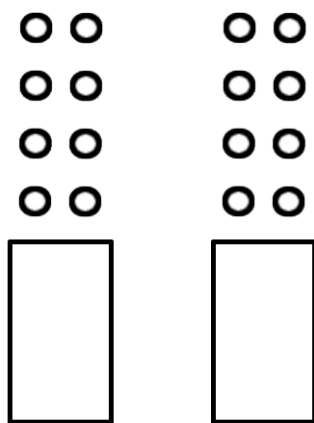

Рис. 115. Пересування особового складу за ТЗ

Проміжне положення особового складу перед виконанням подальших дій між спеціальними транспортними засобами, у складі колони (рис. 116). У голові кожної колони поліцейські утримують щити перед собою, за ними поліцейські утримують щити у транспортному положенні.

У випадку раптового нападу або для подальшого висування особовий склад колони перешиковується у шеренгу (рис. 117). Під час шикування особового складу у шеренгу кожен поліцейський утримує щит перед собою для захисту.

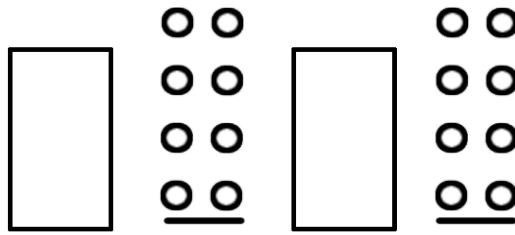

Рис. 116. Проміжне положення особового складу між ТЗ

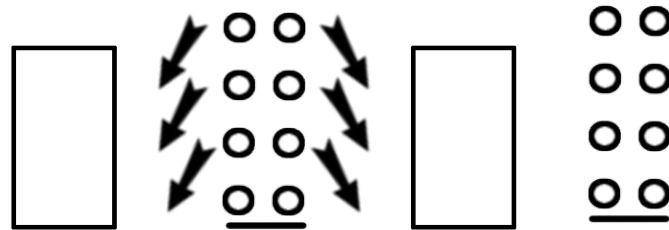

Рис. 117. Шиккування шеренги між ТЗ

Для стримування або витиснення натовпу з проміжного положення у складі колони між спеціальними транспортними засобами особовий склад шикується перед транспортними засобами у бойове шиккування «Ланцюг» або «Моноліт» (рис. 118). Щити утримуються кожним поліцейським перед собою. За необхідності шиккування багаторядного строю («Ланцюг-2, 3», «Моноліт-2, 3») допоміжний особовий склад пересувається між транспортними засобами і шикується позаду першої шеренги.

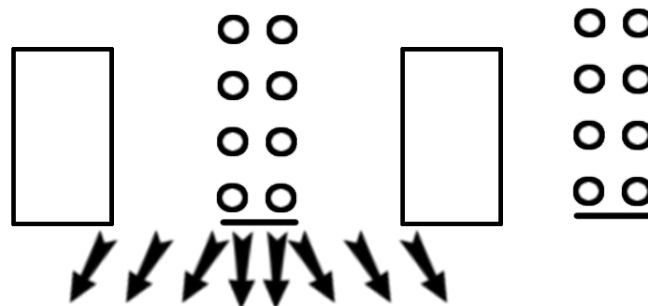

Рис. 118. Шиккування для стримування або витиснення натовпу

Ці способи дозволять більш ефективно протидіяти натовпу. Водночас дії працівників МВС стануть більш непередбаченими для правопорушників, що ускладнить їх протидію правоохоронцям. Також завдяки цим переміщенням група вилучення зможе більш ефективно виконувати службово-бойові завдання через зменшення часу на роз'єднання та з'єднання строю, водночас навіть ці четвірки зможуть виконувати дії групи вилучення і просто заміщатися.

РОЗДІЛ 6 ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Особливу важливість для працівників поліції мають заходи особистої безпеки як спосіб збереження здоров'я та життя. Крім того, доцільно використовувати надані заходи особистої безпеки перед несенням служби під час здійснення цільового інструктажу. Рекомендації щодо заходів особистої безпеки поліцейських базуються на правилах поведінки у натовпі, на монографічному методі, на особливостях запропонованої тактики дій, на аналітичних дослідженнях диференціації небезпек та «дерева подій».

Загальні заходи особистої безпеки поліцейських:

- перед заходами весь особовий склад проходить інструктаж;
- попередньо ознайомити особовий склад зі схемою несення служби, основними особливостями місця та району несення служби, місцем розташування підрозділів ДСНС, медиків, з можливими екстремальними та надзвичайними ситуаціями;
- кожному поліцейському необхідно знати про своє місце, місце підрозділу під час несення служби (місце розташування) та основні завдання й способи виконання службово-бойових завдань;
- перед виїздом на місце проведення заходів кожному перевірити: одяг, екіпіровку, засоби індивідуального захисту, індивідуальні аптечки, спецзасоби, засоби зв'язку. Командирам перевірити ступінь готовності особового складу підрозділу;
- бути обережним та уважним, сповіщати оточуючих та командира про зміни в обстановці;
- за раптового погіршення стану здоров'я сповістити старшого;
- усі дії виконуються за командою старшого;
- поодинці не пересуватися у небезпечній зоні;
- не відволікатися від несення служби, самотійно не залишати місця несення служби;
- не пересуватися у складі підрозділу в одну колону, доцільне пресування в колону по чотири;
- не залишати, не знімати та не передавати елементи екіпірування, захисного спорядження без команди старшого та при перебуванні у небезпечній зоні;
- після команди про використання засобів індивідуального захисту їх не знімати до команди «Відбій!».

Забезпечення пожежної безпеки під час охорони публічного порядку. Спеціальні автомобілі повинні мати систему автоматичного пожежогашіння, які спрацьовують за потрапляння пальної речовини на автомобіль для подальшого гашіння зовні. За відсутності автоматичної системи

пожежогасіння на автомобілі необхідно передбачити 4 вуглекислотні вогнегасники ВВ-5 або 3 вогнегасники ВВ-10, які розміщені у кутках у салоні автомобіля, крім того, один вогнегасник розміщується у водія. У задній частині автомобіля передбачити розміщення коши (протипожежна тканина розміром 2 x 2 м).

Значний відсоток постраждалих на масових заворушеннях отримують термічні опіки різних ступенів. Тому необхідно повідомляти про необхідність спеціального одягу для поліцейських, які задіяні на масових заворушеннях. Цей одяг повинен мати вогнетривкі властивості, а окрім них, ще протипорізні та водозахисні. У світі розроблені комбінезони для поліції, наприклад Великої Британії, на основі волокон Nomex. Такий самий захист необхідний і для рук, тому передбачається наявність у кожного поліцейського протиударних рукавичок з використанням матеріалу Nomex.

Основні заходи особистої безпеки під час пожежі у натовпі:

- сповістити екіпаж ДСНС та швидкої медичної допомоги;
- під час загоряння людини вдатися до пожежогасіння. Пожежогасіння виконується за допомогою вогнегасників або покласти людину та накинути на нього кошму (одяг) та плесканнями долонь зверху загасити загоряння;
- за наявності палаючого верхнього одягу у людини швидко допомогти зняти його;
- обмежити присутність громадян у небезпечній зоні, відвести людей від палаючого місця на відстань не менше трьох метрів, у випадку розтікання палаючої рідини на відстань не менш 10 метрів;
- за появи паніки у натовпі заспокоїти людей, поліцейські мають вказати 2–3 напрямки руху від місця горіння;
- у напрямку евакуації людей не має бути палих та легкозаймистих предметів і речовин;
- не торкатися обпечених кінцівок потерпілого, викликати швидку допомогу;
- надати першу медичну допомогу.

Основні заходи особистої безпеки під час загоряння автомобіля:

- швидко залишити автомобіль;
- двері автомобілів повинні добре відчинятися зсередини;
- встановити послідовність екстреного залишення палаючого автомобіля;
- за наявності двох та більше вихідних дверей, опрацювати вихід особового складу, щоб не перехрещувалися та не заважали один одному евакуаційні потоки;
- допомогти залишити автомобіль тим, хто не спроможний (пораження, втрата свідомості, паніка);
- рух екіпажу з палаючого автомобіля відбувається у бік основного виходу на дистанцію 5–10 метрів позаду, з шикуванням для подальших дій;

- викликати екіпаж ДСНС;
- вдатися до первинного пожежогасіння автомобіля з використанням вогнегасників;
- кожен поліцейський з екіпажу спеціального автомобіля повинен вміти користуватися вогнегасником;
- встановити персональну зобов'язаність щодо використання вогнегасниками (позаштатні пожежні) та порядок їхніх дій;
- надати першу медичну допомогу.

Заходи особистої безпеки поліції діалогу:

- не поводитися агресивно, зухвало, доброзичливість – запорука особистої безпеки;
- одяг не повинен бути об'ємним та широким, без капюшона, усі гудзики застібнуті (важко схопити);
- не переносити із собою сумки, шарфи, дорогі речі;
- у разі необхідності одягнути медичну маску для захисту від інфекцій, а також від небезпечних речовин, які можуть розпилюватися правопорушниками;
- не відволікатися від несення служби, постійно спостерігати навколо;
- руки тримати вільними (у жодному випадку у кишенях);
- постійно тримати у полі зору інших поліцейських поліції діалогу;
- не втрачати у просторі місце розташування особового складу основних сил правопорядку;
- по можливості запобігати підходу та прибуття когось-небудь безконтрольно і близько позаду;
- не знаходитися дуже близько до людей, з якими планується спілкування (мінімальна відстань – пів метра, доцільна відстань – півтора метра);
- обирати особисте місце знаходження (**небезпечно:** впритул до стін, парканів, ґратів, трибун, сцен, на сходах, біля перил сходів, біля вітрин магазинів або великих вікон, у вузьких місцях, особливо, де є інтенсивний рух людей);
- на місці виконання службових обов'язків під час спілкування з громадянами попередньо прорахуйте шляхи на випадок відходу;
- під час перебування у приміщенні та спорудах, де багато людей, попередньо визначте найбільш небезпечні місця за виникнення екстремальної ситуації (проходи між секторами на стадіоні, скляні двері і перегородки в концертних залах тощо), зверніть увагу на запасні й аварійні виходи, подумки пройдіть шлях до них;
- ставати у фронтальну стійку таким чином, щоб добре бачити осіб, з якими спілкуєтеся, та одночасно осіб, які чинять правопорушення або неадекватно поведуться;
- при виявленні підозрілого предмета швидко передати інформацію старшому, очікувати його команди та унеможливити контакт сторонніх осіб із цим предметом;

- у разі появи небезпеки по можливості сповістити інших поліцейських про виникнення загрози;
- за перших проявів агресії проти себе гучно вказати, щоб чули оточуючі, про правопорушення та про небезпеку для них;
- за перших проявів агресії проти себе показати свої руки перед собою та наголосити, що ви працівник поліції, але не озброєні і попередити про відповідальність за напад на поліцейського;
- за першої загрози для свого життя або після команди старшого розпочати рух у бік розміщення особового складу сил правопорядку;
- при загрозі по можливості необхідно рухатися обличчям до джерела загрози;
- у разі неможливості звільнитися від нападу доцільно скористатися свистком (на допомогу до мене – два коротких сигнали);
- за перших проявів агресії проти напарника, якого ви бачите, якомога швидше прийти йому на допомогу, гучно вказати, щоб чули оточуючі, про правопорушення та про небезпеку для них, вивільнити напарника та рухатися з ним до місця розташування основних сил поліції;
- не рухатися у бік огорож, стін будівель, транспортних засобів, споруд зі скляними поверхнями, а також у напрямку, з якого прямує агресивно налаштована група громадян;
- у разі створення некерованого натовпу швидко його залишити;
- під час виходу поліцейського з натовпу руки тримати перед собою та показувати, що в руках нічого не має;
- виходити з некерованого натовпу необхідно не відразу перпендикулярно руху натовпу, а у напрямку руху з постійним відхиленням у бік межі натовпу або вулиць, що межують із вулицею, якою рухається натовп.

Завдяки використанню відеоспостереження на місці проведення масового заходу додатково забезпечується особиста безпека поліцейських. У такому випадку заходи особистої безпеки особового складу поліції діалогу забезпечують старший цього підрозділу, група розвідки та група спостереження.

Заходи особистої безпеки у випадку знаходження поліцейського у щільному натовпі:

- прорахуйте заздалегідь напрямки відступу і перебувайте якомога ближче до них. Найнебезпечніші місця, яких треба уникати під час загальної втечі: простір біля сцени і поблизу роздягальні, вузькі проходи і місця поруч зі скляними вітринами;
- якщо опинилися в натовпі, спробуйте витиснутися з нього;
- намагайтеся пересуватися разом з усіма, за течією, але не проти або поперек основної маси. Намагайтеся, щоб вас не відтіснили до центру, де тиснуть з усіх боків, і вибратися звідки буде дуже складно. Також треба бути не на самому краю, де вам загрожує бути притиснутим до стіни або забору, остерігайтеся поручнів, кутів і сходинок;
- не хапайтеся за поручні, перила, різні предмети, у вас не вистачить сил за них утриматися, а руки можуть значно постраждати;

– намагайтеся опинитися подалі від високих і великих людей, людей з громіздкими предметами і великими сумками;

– застебніть куртку. Найбільш уразливі місця при цьому – ребра, живіт, груди. Щоб вас не здавили з боків, пальці зімкніть перед собою в замок, зігніть руки в ліктях і притисніть до боків, напружте всі м'язи. Глибоко вдихніть і розведіть зігнуті в ліктях руки трохи в боки, щоб грудна клітина не була здавлена. Або руками закрийте потилицю, лікті опустити вниз і трохи розвести;

– не тримайте руки в кишенях;

– будь-якими способами намагайтеся втриматися на ногах;

– рухаючись, піднімайте ноги якомога вище, ставте ногу на повну стопу, не робіть дуже коротких кроків, не піднімайтеся навшпиньки;

– якщо тиснява набула загрозливого характеру, негайно, не роздумуючи, звільніться від будь-якої ноші, насамперед від сумки на довгому ремені і від шарфа;

– якщо ви щось впустили, в жодному разі не нахиляйтеся, щоб підняти;

– у щільному натовпі, щоб вас не стискали, необхідно пальці рук сплести перед собою у замок, руки зігнути у ліктях і притиснути до боків, напружити усі м'язи;

– якщо ви впали, намагайтеся якомога швидше піднятися на ноги. При цьому не спирайтеся на руки (їх віддавлять або зламають). Намагайтеся хоч на мить стати на підшви або на носки. Здобувши опору, різким стрибком «виринайте», різко відштовхнувшись від землі ногами. Спробуйте піднятися на ноги. У цій ситуації ви не повинні нехтувати нічим – чіпляйтеся за людей, одяг;

– у разі падіння підніматися необхідно таким чином: спочатку сісти, а потім схопити за одяг людину, якомога вище, яка рухається попереду вас у напрямку руху натовпу;

– у разі неможливості піднятися у натовпі, прийняти позу «ембріона» (ноги підвести до живота, голову опустити вниз, руками захистити голову та підребер'я).

Заходи особистої безпеки поліцейських під час використання захисних щитів у бойовому шикуванні:

– використовувати повний протиударний комплект (бронежилет, шолом, комплект захисту рук та ніг, захисні щити, протиударні рукавички);

– постановка ніг повинна бути стійкою і не зменшувати мобільність поліцейського (постанова на повні стопи ніг, відстань між ногами більш ніж ширина плечей, ноги не на одній лінії по фронту та углиб, стопа ноги, яка винесена уперед, розташована під 45° до фронту);

– не давати можливість правопорушникам утримувати та тягнути за щити, шоломи, кийки гумові;

– фіксувати ліве передпліччя завдяки утримуючому кільцю на щиті;

– не дивитися поперх щита, це можна робити тільки через оглядові отвори на щиті;

- з боку правопорушників за межі щитів не виділяються будь-які частини тіла правоохоронця, окрім ніг;
- не ставити щит на ногу, впиратися нижньою кромкою щита у колінний суглоб;
- під час нанесення удару кийком гумовим не відкривати не захищені частини тіла (підребер'я), правильно утримувати під час удару щит, завдавати удару швидко і повертатися у вихідне положення;
- забрало шолома повинно бути переведено у нижнє положення, при огляді через оглядові отвори щита правопорушники можуть кидати пісок, сніг, дрібні предмети, що можуть пошкодити очі правоохоронця;
- основна оболонка щита не запальна (сплав на основі алюмінію), тому зовнішня частина щита є захистом для відкритого вогню;
- основна оболонка щита (сплав на основі алюмінію) нейтральна до кислот та лугів, тому зовнішня частина щита є захистом від агресивних речовин;
- за використання шоломів та щитів чутно команди набагато гірше, для цього команди старший озвучує гучно і особовий склад голосно повторює команди старшого;
- захищати бік напарника у бойовому шикуванні справа та зліва своїм щитом.

Отже, існує безліч причин виникнення масових заворушень у світі, а кількісний аналіз особливостей кожної причини показує на розгалуженість закономірностей у цій сфері. Тому тенденції в організації та проведенні масових заворушень вказують на необхідність протидії на новому висококваліфікованому рівні. Основними вимогами протидії масовим заворушенням є поетапність, комплексність та алгоритмізація дій певних органів, служб та підрозділів.

Наказ МВС України від 23 серпня 2018 р. № 706 «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» вказує на початок реформування правоохоронної діяльності щодо імплементації скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів.

Концепція запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів це нових крок у реформуванні правоохоронної системи України. Але обов'язок науковців адаптувати скандинавську модель до українських реалій, законодавства України, менталітету українців та можливостей правоохоронних органів. На основі міжнародного досвіду тактика дій поліції діалогу адаптована до українського законодавства, нормативних актів МВС, НПУ, середньостатистичної поведінки людей на масових заходах та традицій в Україні, сил та засобів, повноважень і можливостей сил правопорядку. Схеми розташування

особового складу Національної поліції та їх дії залежать від особливостей та стану правопорядку на місці проведення масового заходу (барометру стану обстановки).

Упровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів у правоохоронну діяльність України є необхідною реальністю. Усі складові скандинавської моделі повинні бути зрозумілими та опрацьовані всіма підрозділами Національної поліції. Необхідно після теоретичних занять провести тактико-спеціальні навчання з урахуванням виявлених недоліків та особливостей ситуацій, які виникають у нашій країні. Надані заходи особистої безпеки здатні знизити рівень травматизму серед особового складу Національної поліції під час несення служби на масових заходах і можуть використовуватися під час підготовки поліцейських до несення служби та під час проведення цільового інструктажу.

Ефективна протидія масовим заворушенням потребує подальших глибоких досліджень у цій сфері. Необхідно проаналізувати особливості організації, виникнення та проведення масових заворушень в Україні для корегування та удосконалення скандинавської моделі. Завдання правоохоронних органів України в повному обсязі оволодіти тактикою дій за скандинавською моделлю, опрацювати її, а також впровадити нові способи та методики протидії масовим заворушенням з урахуванням національної правової бази, традицій, екіпіровки, спеціальних та транспортних засобів, психології та менталітету громадян.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте визначення поняття «барометр стану обстановки».
2. Охарактеризуйте рівні оцінки загрози за рівнем та ознаками.
3. Назвіть зовнішні ознаки початку можливого правопорушення.
4. Вкажіть, які реагування на зовнішні ознаки початку можливого правопорушення здійснює бронзовий командир.
5. Назвіть умови введення особливої фази охорони публічного порядку.
6. Назвіть основні тактичні складові скандинавської моделі.
7. Вкажіть обов'язки стратегічного командира.
8. Назвіть обов'язки тактичного командира.
9. Визначте групи правоохоронців, які беруть участь в активних діях.
10. Дайте визначення поняття «поліція діалогу».
11. Класифікуйте поліцейські автомобілі за функціональним призначенням.
12. Назвіть основні проблеми, які стосуються носіння форменого одягу поліцейських.
13. Укажіть суб'єктів взаємодії при охороні публічного порядку на масових заходах.
14. Назвіть обов'язки командира групи/підрозділу.
15. Перелічіть обов'язки заступника командира групи/підрозділу.
16. Назвіть обов'язки зв'язківця.
17. Розкажіть, як виконується позиція довіри.
18. Назвіть види поліцейських ланцюгів.
19. Розкажіть, як відбувається шикування «Коробка».
20. Охарактеризуйте алгоритм дотримання безпеки поліцейських.
21. Назвіть схеми розміщення сил та засобів Національної поліції при пересуванні містом групи громадян.
22. Опишіть тактику використання спеціальної поліцейської техніки.
23. Охарактеризуйте розташування спеціальних ТЗ за поліцейським ланцюгом.
24. Опишіть, як відбувається висування ТЗ за методом психологічного втручання.
25. Охарактеризуйте розташування особового складу і ТЗ групи витиснення.
26. Опишіть тактику відокремлення активних правопорушників від учасників масових заходів.
27. Розкажіть, як відбувається фільтрація нещільного натовпу.
28. Опишіть тактику утримання периметру безпеки під час затримання правопорушників.

29. Охарактеризуйте тактику подолання перешкод автомобілями та у пішому порядку.

30. Назвіть предмети, що видають особовому складу у разі ускладнення оперативної обстановки.

31. Опишіть спосіб шикування «Ланцюг-1».

32. Опишіть спосіб шикування «Моноліт-1».

33. Опишіть спосіб шикування «Вал».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокурєнко ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2021. – 308 с.

2. Власенко І. В. Аналіз тактики та прядку дій сил правопорядку при забезпеченні публічної безпеки за «Скандинавською моделлю» / І. В. Власенко, Т. В. Шевченко, І. М. Коваленко // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. – С. 167–173.

3. Власенко І. В. Масові заворушення – світові сучасні тенденції при організації та проведенні / І. В. Власенко // Механізм взаємодії та порядок сумісних дій органів державного управління, місцевого самоврядування з воєнною організацією держави під час виникнення кризових явищ соціального характеру : матеріали наук.-практ. семінару. – Харків : Ін-т підготовки юрид. кадрів для Служби безпеки України Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 79–86.

4. Власенко І. В. Порівняльний аналіз бойового шикування та дій жандармерії Франції та правоохоронних органів України під час ліквідації масових заворушень / І. В. Власенко // Участь сил охорони правопорядку та військових формувань держави у забезпеченні громадської безпеки (проблемні питання та шляхи їх вирішення) : наук.-практ. семінар. – Харків : Акад. внутр. військ МВС України, 2012. – С. 8–11.

5. Власенко І. В. Скандинавська модель та її адаптація для використання в Україні / І. В. Власенко // Участь правоохоронних органів та військових формувань держави у забезпеченні безпеки України : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.). – Харків, 2019. – С. 8–10.

6. Власенко І. В. Удосконалення бойового шикування підрозділів правопорядку при ліквідації масових заворушень / І. В. Власенко // Проблемні питання оперативного застосування та тактики дій внутрішніх військ МВС України : матеріали наук.-практ. конф. – Харків : Акад. внутр. військ МВС України, 2011. – С. 8–11.

7. Власенко І. В. Удосконалення професійної підготовки в системі МВС України / І. В. Власенко, М. О. Котелюх, С. О. Осятинський // Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 47–62.

8. Забезпечення публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян (скандинавська модель) : навч. посіб. / Ю. Р. Йосипів, Н. Д. Туз, В. М. Синенький, М. Д. Курляк. – Львів : ЛьвДУВС, 2019. – 96 с.

9. Лиса М. О. Тактика дій поліції при плануванні та організації заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів (скандинавська модель) / М. О. Лиса // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. – 2022. – Вип. 32. – С. 186–193. – DOI: <https://sdoi.org/10.5281/zenodo.6626857>.

10. Мельник А. Б. Ключові засади забезпечення Національною поліцією публічного порядку під час масових заходів / А. Б. Мельник, М. Я. Гуцуляк // Інтернаука. Серія «Юридичні науки». – 2020. – № 12. – DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-12-6711>.

11. Олефір В. І. Охорона громадського порядку в сучасних умовах : навч.-метод. посіб. / В. І. Олефір, В. В. Черній, М. В. Лошицький. – Київ : НАВСУ, 2003. – 133 с.

12. Покайчук В. Організаційно-правові передумови впровадження Скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні / В. Покайчук // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 берез. 2021 р.) / МВС України, Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2021. – С. 219–221.

13. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : наказ МВС України від 24.12.2019 № 1089 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-20>.

14. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів : наказ МВС України від 23.08.2018 № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS873>.

15. Про затвердження настанови про дії органів, підрозділів внутрішніх справ, з'єднань, військових частин внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України з ліквідації масових заворушень : наказ МВС України від 11.11.2003 № 1345-дск.

16. Про затвердження норм належності однострою поліцейських : наказ МВС України від 04.06.2020 № 434 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0568-20>.

17. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських : наказ МВС України від 19.08.2017 № 718 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17>.

18. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

19. Прокопенко О. Ю. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / О. Ю. Прокопенко, І. В. Власенко, М. Ю. Крепакова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. – 364 с.
20. Проневич О. С. Проактивна діяльність поліції (міліції) як складник сучасної парадигми охорони правопорядку [Електронний ресурс] / О. С. Проневич // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 639–643. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_107.
21. Скляр О. С. Історико-правовий аспект початку діяльності поліції діалогу в Україні / О. С. Скляр // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2021. – С. 58–62.
22. Скляр О. С. Організація несення служби поліції діалогу: функції та завдання / О. С. Скляр // Проблеми сучасної поліцейстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2022. – С. 269–272.
23. Тактико-спеціальна підготовка : навч. посіб. / [О. Г. Комісаров, А. О. Собакар, Е. Ю. Соболев та ін.]. – Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 277 с.
24. Тактична та тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. / Я. Г. Бондаренко, О. Ю. Прокопенко, Д. В. Сергієнко, В. О. Кущенко. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. – 308 с.
25. Туз Н. Д. Структура командування під час забезпечення охорони публічного порядку та безпеки згідно зі скандинавською системою / Н. Д. Туз // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2018. – Вип. 3. – С. 202–210.
26. Туз Н. Д. Тактичні методи, які застосовують поліцейські під час проведення масових заходів (за скандинавською моделлю охорони публічного порядку та безпеки) / Н. Д. Туз // Соціально-правові студії. – 2019. – Вип. 2 (4). – С. 58–64.
27. Туз Н. Д. Тактичні методи, які застосовуються поліцейськими щодо зменшення рівня напруженості та подолання конфліктів відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів / Н. Д. Туз // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2018. – Вип. 4. – С. 206–216.
28. Ульянов О. І. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів у діяльності Національної поліції України / О. І. Ульянов, О. Т. Ніколаєв, Є. Ф. Бахчеван // Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. – 2021. – № 1 (1). – С. 123–131. – DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-123-131>.
29. Фатхутдінов В. Г. Особиста безпека працівників ОВС при проведенні масових заходів / В. Г. Фатхутдінов // Ученые записки Таврического

национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2011. – Т. 24 (63), № 2. – С. 179–185.

30. Andersson R. Ledelse og reform af svensk politi – fra social ingeniørkunst til postpolitikk [Management and reform in the Swedish police – from social engineering to post-politics] / R. Andersson, P. Wahlgren // Politireformer. Idealer, realiteter, retorikk og praksis [Police reforms. Ideals, realilties, rhetoric, and practice] / ed. by P. Larsson, V. Lundgren Sørli. – Oslo : Cappelen Damm Akademisk, 2018. – Pp. 303–323.

31. Cameron I. The Swedish police after the 2015 reform: emerging findings and new challenges / I. Cameron // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2021. – Vol. 15, Iss. 1. – DOI: <https://doi.org/10.1093/police/pax088>.

32. Christensen T. Komparative reformtrender og norsk politireform – strukturelle trekk og kulturelle brud? [Comparative reform trends and the Norwegian police reform – structural features and cultural fault lines?] / T. Christensen // Politireformer. Idealer, realiteter, retorikk og praksis [Police reforms. Ideals, realilties, rhetoric, and practice] / ed. by P. Larsson, V. Lundgren Sørli. – Oslo : Cappelen Damm Akademisk, 2018. – Pp. 57–71.

33. Ellefsen B. Tidenes politireform? [Timely police reforms?] / B. Ellefsen // Politireformer. Idealer, realiteter, retorikk og praksis [Police reforms. Ideals, realilties, rhetoric, and practice] / ed. by P. Larsson, V. Lundgren Sørli. – Oslo : Cappelen Damm Akademisk, 2018. – Pp. 37–55.

34. Evaluering av nærpolutireformen [Evaluation of the community police reform] : Statusrapport 2016. – Oslo : Difi, 2017.

35. Evaluering av nærpolutireformen [Evaluation of the community police reform] : Statusrapport 2017. – Oslo : Difi, 2018.

36. Evaluering av nærpolutireformen [Evaluation of the community police reform] : Statusrapport 2018. – Oslo : Difi, 2019.

37. Gundhus H. O. Discretion as an obstacle: police culture, change, and governance in a Norwegian context / H. O. Gundhus // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2017. – No. 11 (3). – Pp. 258–272.

38. Høyer H. C. 22. juli-rapporten: Et egnet styringsdokument for Nærpolutireformen? [The report about July 22. A suitable guideline for the Community police reform?] / H. C. Høyer, J. P. Madsbu, B. S. Tranøy // Politireformer. Idealer, realiteter, retorikk og praksis [Police reforms. Ideals, realilties, rhetoric, and practice] / ed. by L. Larsson, V. Lundgren Sørli. – Oslo : Cappelen Damm Akademisk, 2018. – Pp. 111–133.

ДОДАТОК

Застосування транспортних засобів у правоохоронних органах, ви-
моги до конструкції та тактики їх використання доцільно почати розгля-
дати з історичної ретроспективи.

Використання транспортних засобів у правоохоронних органах бу-
ло необхідним для надання мобільності міліції при протидії правопору-
шенням та злочинності. Але до середини 1920-х рр. в автомобілізації мі-
ліції не було гострої потреби, та й держава не мала для цього реальних
можливостей. Тому міліція використовувала ті транспортні засоби, які
мала можливість отримати в одному екземплярі. Використовувалися ве-
лосипеди, мотоцикли та автомобілі, ще придбані за часів царського уряду.

Тільки з грудня 1925 р. в країні постало питання про створення ок-
ремого підрозділу для забезпечення дорожнього руху – відділу регулю-
вання вуличного руху (ВРВР). Це відбулося через збільшення кількості
транспортних засобів на дорогах великих міст СРСР і погіршення на них
безпеки. Найбільш масовим транспортним засобом міліціонерів ВРВР бу-
ли двоколісні мотоцикли. Досить нечисленним основним довоєнним ав-
томобілем для міліції став ГАЗ М-1 (емка), який не мав спеціального фар-
бування. У післявоєнний період на службу нарядів міліції надійшли війсь-
кові автомобілі ГАЗ-67Б, але вони не дуже підходили для патрулювання в
міських умовах.

У СРСР найбільш популярними були малолітражні автомобілі марки
«Москвич» і «Жигулі». Серійний випуск цих автомобілів дозволив повніс-
тю забезпечити автопарк радянської міліції. Першим подібним транспор-
тним засобом став Москвич-400-420, який випускався з 1947 р.

У 1953 р. в СРСР з'являються перші дані про серйозне ставлення до
міліцейських автомобілів. 31 грудня 1953 р. міністр внутрішніх справ
С. М. Круглов підписав наказ № 266, відповідно до якого всі автомобілі і
мотоцикли міліції і державтоінспекції по всьому Радянському Союзу на-
лежало перефарбувати в темно-синій колір з червоною смугою по борту.
На той час парк міліцейських машин складався з легкових автомобілів
«Побєда М-20», «Москвич-400-420», позашляховиків ГАЗ-67Б і ГАЗ-69, ва-
нтажів ГАЗ-51 і мотоциклів М-72.

У 1957 р. відбулася нарада представників МВС та автомобільної
промисловості СРСР. Правоохоронці в результаті цих зустрічей отримали
спеціальні автомобілі: фургони АМ-2 на базі ГАЗ-63 і аналогічний АМ-3 на
базі ГАЗ-51. У цих автомобілях окремо від кабіни, у кузові, знаходилися
лавки для міліціонерів, місце для службової вівчарки, обгороджений гра-
тами відсік для затриманих. Кузов базувався на дерев'яному каркасі і об-
шивався листом за традиційною тоді технологією. Зовні автомобіль був

схожий на санітарний ПАЗ-653, лише кузов фургона був дещо ширший, без довгих підніжок і правих бічних дверей.

**Харківська міліція
1928 р.**

Москвич-400-420

ГАЗ-69

Рис. 1. Транспортні засоби МВС СРСР

Патрульно-постова служба міліції зазвичай використовувала ГАЗ-69 і УАЗ-469Б. На той час ГАЗ-69 встиг добре зарекомендувати себе в міліції як вантажопасажирський позашляховик. Він вміщав вісім міліціонерів, було куди посадити собаку і покласти ящики з інструментом для криміналістів. Повний привід автомобіля дозволяв переслідувати правопорушників повним бездоріжжям. Але при перевезенні затриманих брезентовий тент міг бути розірвано і злочинці могли спробувати втекти. Тому в 1957 р. був представлений перший варіант закритого суцільнометалевого міліцейського ГАЗ-69. У нього запасне колесо перенесли під раму, позаду, зробили симетричними праву і ліву дверки. У кожному борту позаду дверки було по два вікна. Але вікна спланували занадто великими, затриманий міг вибити скло і вискочити.

Автомобілі УАЗ офіційно мали дві модифікації – для міліції і для ДАІ. В оснащення УАЗ-469Б, крім радіостанції та сигнально-гучномовного пристрою (маячок, який стояв поверх компактного рупора), входили протитуманні фари на передньому бампері.

Спеціальні машини на базі вантажівок АМ-2 і АМ-3, а також ГАЗ-69 і УАЗ-469 із закритими кузовами не розроблялися підприємствами Міністерства автомобільної промисловості. Їх складали на заводах системи МВС, які часто були розташовані в місцях позбавлення волі.

На початку 60-х рр. централізованої закупівлі транспортних засобів в МВС все ще не було. На місцях перероблялися конструкції автомобілів, насамперед двох моделей: Москвич-407 і Москвич-403. Вибір цих моделей був не випадковий. Вони відрізнялися наявністю місткого салону з опаленням, що робило патрулювання вулиць більш комфортним. Окрім цього, в автомобілі був великий багажник, в якому розміщувалися інструменти криміналістів і радіостанція.

Після того як керівником МВС став Микола Щолоков, розпочалося масштабне реформування всіх сфер діяльності правоохоронних органів. У

1969 р. забезпеченням безпеки руху стала займатися єдина дорожньо-патрульна служба Державтоінспекції. У міністерському наказі від 2 грудня 1969 р. було затверджено закупівельний план легкових автомобілів для Державтоінспекції з 1970 по 1972 рік включно. Саме за Щолокова на озброєнні патрульно-постової служби з'явилися УАЗ-452 і дещо пізніше УАЗ-469 з повністю металевим кузовом. Легендарними стали мотоцикли «Урал», які перебували на службі в ДПС, за їх фантастичну швидкість і динаміку. Першими в масовій закупівлі для МВС були: ГАЗ-69, ГАЗ-21 і 24, Москвич-412, а потім ВАЗ-2101.

Керівництво МВС започаткувало науковий підхід до створення міліцейських автомобілів. У кінці 60-х рр. керівництво МВС поставило завдання підвищити помітність і впізнання патрульних машин. Фахівці Московського технологічного університету (ВНДІТЕ) спільно з Всеросійським науково-дослідним інститутом стандартизації і сертифікації в машинобудуванні (ВНІІНМАШ) Держстандарту СРСР розробили дизайн-проект, в основу якого було покладено вітчизняні та зарубіжні дослідження у сфері сигнальної (помітності) і впізнання (властивість, що сприяє швидкій ідентифікації).

Відбір колірних схем проводився з метою забезпечити найбільшу дальність видимості автомобілів на різних фонах і в умовах різного освітлення. Крім того, враховувався також емоційно-психологічний вплив різних поєднань кольорів.

Вчені розробили максимально ефективні кольорографічні схеми для транспорту екстрених служб. Лимонно-жовтий колір переднього визнали ідеальним з точки зору сигнальних функцій, тобто залучення рефлекторної уваги і виділення об'єкта в потоці. Використання синіх контрастних смуг підвищувало впізнання – процес швидкого визначення типу і призначення об'єкта. Результатом досліджень стала поява документа під назвою «Транспортні засоби оперативних служб. Забарвлення, розпізнавальні знаки, спеціальні світлові і звукові сигнали. Технічні вимоги», який на багато років поставив стандарти колористики для машин екстрених служб.

З 1969 р. для фарбування міліцейських машин почали використовувати основний лимонно-жовтий колір і додатковий – синій. При цьому синю смугу наносили на боковині кузова. Найменування служби («Міліція») наносилось основним кольором (жовтим, іноді – білим) з кожного боку на бічну смугу. Крім того, для автомобілів ДАІ на кришку багажника наносився синій колір із відповідним написом на ньому. Крім того, герб СРСР розташовувався на передніх дверях автомобілів нижче синьої смуги або наполовину на смузі. У мотоциклів міліції також основним кольором був жовтий, а в синій фарбували крила і смуги на візку.

МВС надавало свої вимоги до транспортних засобів, які потім втілювалися у життя і надходили на озброєння в підрозділи МВС. Так, наприклад, в 70-ті рр. було прийнято рішення про оснащення спецмашин силовими агрегатами, які відрізнялися підвищеною потужністю.

З роками зі змінами у конструкціях вітчизняних автомобілів з'являлися і нові моделі. Найбільш часто в МВС отримували бюджетні моделі автомобілів, тому саме вони стали найбільш поширеними. З 1976 р. в міліції все частіше почав зустрічатися Москвич-2140. Під час Олімпіади з 1980 р. в міліції з'явилися ВАЗ-2103, які у 1985 р. були замінені на модифікації ВАЗ-21013 і ВАЗ-21011. У пострадянський час міліція отримала ВАЗ-2105, ВАЗ-2106 та ВАЗ-2107.

Урал 8.903

Москвич-408

Волга ГАЗ-2104

Рис. 2. Транспортні засоби МВС СРСР

Перший автомобіль марки ВАЗ спеціально розроблений для використання співробітниками міліції був випущений в 1988 р., який отримав індекс АЗЛК-21418. Цей автомобіль був оснащений додатковою АКБ, фарами-шукачем і протитуманними фарами, гучномовцем СГУ-60, розетками для забезпечення можливості використання спецобладнання, кронштейнами для наручників. Для покращення швидкісних характеристик у цій моделі був застосований двигун об'ємом 1,5 л. Додатково випускалися такі ж машини, за індексом АЗЛК-21417, але без спеціального фарбування і з частковим обладнанням.

У подальшому в міліції можна було зустріти навіть такі моделі, як НИВА-2121, яка характеризувалася підвищеною прохідністю і ВАЗ-2108, який характеризувався хорошими швидкісними і динамічними якостями.

На зміну легковим автомобілям ГАЗ-21 прийшли ГАЗ-24, ГАЗ-31 та легкові автомобілі сімейства ВАЗ. На зміну автомобілю УАЗ-469 прийшли моделі УАЗ-31514, УАЗ-31519. На зміну автомобілю УАЗ-3962 в подальшому прийшли моделі ГАЗ-2217 Соболь, ГАЗ 2705, ГАЗ-2752, РАФ-2203. Усі ці автомобілі не відрізнялися від тих, які використовувалися в народному господарстві та були в особистій власності у громадян країни. Єдина відмінність стосувалася кольорів цих автомобілів та написів «Міліція» на них.

Починаючи з 1991 р., найвпізнаванішим поліцейським автомобілем став УАЗ-469. За всю історію незалежності українські правоохоронні органи не отримали жодного спеціалізованого автомобіля. На виконання оперативних завдань доводилося виїжджати на автомобілях ВАЗ-2107, ВАЗ-2109, ВАЗ-2199, автобуси ПАЗ, ЛАЗ, Екарус. Але ж ці моделі є рядом

цивільного автомобілебудування, їх конструкція не призначена для використання спеціальних засобів, засобів індивідуального бронезахисту. Під час проектування не розглядалося питання перевезення в таких автомобілях затриманих злочинців, хоча під час посадки у транспортний засіб співробітник правоохоронних органів зобов'язаний не допустити травмування останнього. З цього випливає, що безпеці затриманого приділяється більше уваги, ніж безпеці поліцейського.

**УАЗ-469 (31514,
31519)**

УАЗ-3962

ВАЗ-2107

Рис. 3. Транспортні засоби МВС України

Аналіз транспортних засобів, які використовували в міліції за часів СРСР, вказує на використання тільки вітчизняних моделей. Найбільш численними були бюджетні моделі транспортних засобів. Уже з перших моделей транспортних засобів, які використовувалися в міліції, їх конструкції доопрацьовувалися, на жаль, на місцях. Після 70-х рр. минулого століття запроваджується науковий підхід і розробка спеціалізованих транспортних засобів на основі відомих шасі.

Навчальне видання

МОРГУНОВ Олександр Анатолійович
ВЛАСЕНКО Ігор Володимирович
ШЕВЧЕНКО Тихін Віталійович

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ПОРЯДКУ ЗА СКАНДИНАВСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ**

Навчальний посібник

Редагування: *О. М. Нещеретна*
Коригування списків літератури: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 20,53.
Обл.-вид. арк. 8,51. Тираж 400 пр.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008